

Kakovostna starost

REVIJA ZA GERONTOLOGIJO IN MEDGENERACIJSKO SOŽITJE
LETNIK 16 (2013), ŠTEVILKA 3

INŠTITUT ANTONA TRSTENJAKA

KAKOVOSTNA STAROST

letnik 16, številka 3, september 2013

KAZALO**UVODNIK (INTRODUCTORY)**

- 1 Jože Ramovš

ZNANSTVENI IN STROKOVNI ČLANKI (SCIENTIFIC AND EXPERT ARTICLES)

- 3 Franc Imperl: Javni domovi na razpotju
- 19 Maja Rant: Prostovoljsko druženje s starim človekom
- 26 Švab Blaž: Spremljanje medijev in kulture
- 33 Bogomir Povše: Medgeneracijska informativno-družabna središča slovenske vojske

IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE (REVIEW OF GERONTOLOGICAL LITERATURE)

- 40 Adaptacija stanovanja za starejše (Tina Lipar)
- 42 Starost kot srečen slučaj (Jože Ramovš)
- 54 Številke in dejstva o zdravem staranju in dolgotrajni oskrbi (Tina Lipar)

GERONTOLOŠKO IZRAZJE (GLOSSARY OF GERONTOLOGY TERMS)

- 69 Doma za stare ljudi (Jože Ramovš)
- 70 Dom četrte generacije (Jože Ramovš)
- 71 Gospodinske skupina (Jože Ramovš)
- 72 Negovalna Oaza (Jože Ramovš)

SIMPOZOJI, POSVETI (SYMPOSIUMS, WORKSHOPS)

- 73 Konferenca ob drugi Dublinški deklaraciji (Ksenija Ramovš)

INTERVJU INTERVIEW

- 76 Niko Dragoš, Blaž Podpečan: 106- letna zgodba najstarejšega Slovenca

IZ MEDGENERACIJSKIH PROGRAMOV (REFLECTIONS FROM THE INTERGENERATIONAL PROGRAMMES)

- 86 Medgeneracijsko družabništvo ob učenju računalništva (Rant Maja)
- 87 Medgeneracijske dejavnosti in upoštevanje starostnikov - jamstvo prihodnosti (Nina Stegmüller)

Tudi v tej številki ostajamo zvesti pereči slovenski problematiki: razvoju sistema za dolgotrajno oskrbo onemoglih starih ljudi. Prvi članek je posvečen analizi domov za stare ljudi; avtor Franc Imperl je na tem področju evropsko razgledan in poznavalec naših razmer v praksi. Po podatkih poročila Skupnosti socialnih zavodov Slovenije je analiziral osem ključnih področij. Tri analize na vzorcu dvanajstih domov, ki so v lasti in upravi države, posveča razmerju med številom zaposlenih in stopnjo zahtevnosti oskrbe njihovih stanovalcev: naprej osnovne in socialne oskrbe, nato zdravstvene nege in tretjo razmerju med številom vseh zaposlenih in zahtevnostjo oskrbe. Rezultat kaže porazno sliko sistema, v katerem lastnik že tri desetletja ne skrbi za razvoj, preglednost dela in finančno varnost; analiza kaže, da se vsak dom znajde po svoje: nekateri s tem, da imajo bistveno manj kadra za enako zahtevno oskrbo. Analizo cene oskrbnega dne v primerjavi z zahtevnostjo oskrbe je naredil na vzorcu šestih javnih in šestih koncesijskih domov. Potrdil je znano dejstvo, da je stanje nepošteno in protustavno, saj državljani Slovenije v okviru javne mreže domov plača zelo različno ceno za enako storitev: »Povprečna višina oskrbnega dne oz. prihodka od oskrbnega pri teh šestih koncesionarjih je 39,65 EUR, pri javnih domovih pa 21,90 EUR. Razlika pri enem stanovalcu na dan je 17,75 EUR, oziroma 81 %« (str. 12). Analiza investicijskega vlaganja kaže nevzdržno situacijo, ko država kot lastnik in vladni resor kot upravljavec javnih domov nista sistemsko poskrbela za vzdrževanje in investicijski razvoj svojih domov. Analiza doplačil občin pri oskrbnini stanovalcev od leta 2000 do 2012 kaže padec za polovico; zrcalno temu je seveda porasel delež plačila uporabnikov in njihovih svojcev. Sledita še analiza kvadrature bivalnega prostora in izobraževanja kadrov; stroški za izobraževanje na zaposlenega so od leta 2008, ko so znašali okrog 220 EUR, do leta 2012 padli na 154 EUR. Te podatke iz članka smo navedli, da bi podkrepili nujnost sistemske ureditve nacionalnega sistema dolgotrajne oskrbe. Njegova prva naloga je obrat iz prevladujoče institucionalne oskrbe v domovih na javno pomoč pri oskrbi na domu; ta obrat je naredila že vsa Evropa. Vzporedno s tem obratom je nujen razvoj domov za stare ljudi: pregleden in varen sistem financiranja, uvajanje sodobnih konceptov, smiselna kadrovska, prostorska in druga merila za njihovo delovanje – taka, ki so v skladu z današnjimi potrebami in uresničljiva, stalno usposabljanje kadrov, spremljanje in nadzor kakovosti oskrbe ... *Slovenski domovi za stare ljudi so na razpotju: v razpad ali krizni preobrat po zgledu sosedov in drugih v Evropi.* Drugo je mogoče samo v okviru sodobnega nacionalnega sistema celovite dolgotrajne oskrbe, ki ga Slovenija čaka od svoje vlade in parlamenta že drugo desetletje. Ena od usodnih napak, ki botruje nemoči slovenske politike, da bi uredila to področje, je nepovezanost zdravstvenega in socialnega resorja. Do osamosvojitve sta bila to dva oddelka v istem ministrskem resorju. Tedaj je dr. Accetto uspel, da smo iz skrajno zanemarjenih hiralnic v starih gradovih prišli do sodobnega sistema domov za stare ljudi; v osemdesetih letih so naši domovi sodili v svetovni vrh. V prvih letih po osamosvojitvi je ministrstvo za zdravje izločilo resor za socialno varstvo in od tedaj v primerjavi z evropskim razvojem nazadujeta sistem socialne oskrbe in sistem patronažne zdravstvene nege na domu. Pogoj za nov razvoj je, da sta ta dva sistema povezana v enovito singergično delovanje. To je verjetno največja težava. V krizi, ko je malo javnega denarja, vsi sistemi težijo k zapiranju vaze. Pri tem niso izjema niti državni domovi za stare ljudi, še manj tisti koncesijski, kjer jih omogoča tržni kapital, niti socialna stroka, niti zdravstvena nega, niti ministrstvo za socialno varstvo niti ministrstvo za zdravje, niti župani in občinske uprave, ki doplačujejo oskrbnino v domovih, niti svojci, ki zadnje čase kakega onemoglega svojca že vzamejo nazaj v domačo oskrbo. Samopomoč v stiski za preživetje kot prvi socialni imunski vzgib vsega živega pa ne vodi le v prerivanje »pri koritu«, ampak ima tudi drugo možnost: s korenito pametno rešitvijo – Watzlawick ji pravi rešitev 2. reda – lahko obrne trend propadanja v napredovanje. Stiska, ki jo sproži kriza, je ena največjih človeških energij – za uničevanje ali za razvoj.

KAKOVOSTNA STAROST GOOD QUALITY OF OLD AGE

Revija za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje

Izdajatelj in založnik / PublisherInštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje
Resljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana

ISSN 1408 – 869X

UDK: 364.65-053.9

Uredniški odbor / Editorsdr. Jože Ramovš (urednik)
dr. Božidar Voljč (za medicinsko gerontologijo)
Tina Lipar**Uredniški svet / Editorial Advisory Board**prof. dr. Herman Berčič (*Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport*)
prof. dr. Vlado Dimovski (*Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta*)
dr. Simona Hvalič Touzery (*Visoka šola za zdravstveno nego Jesenice*)
prof. dr. Zinka Kolarič (*Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede*)
prof. dr. Ana Krajnc (*Univerza za tretje življenjsko obdobje*)
Vida Milošević Arnold (*Univerza v Ljubljani, Fakulteta za socialno delo*)
prof. dr. Vid Pečjak (*psiholog in pisatelj*)
mag. Ksenija Ramovš (*Inštitut Antona Trstenjaka*)
prof. dr. Jože Ramovš (*Inštitut Antona Trstenjaka*)
dr. Božidar Voljč (*Inštitut Antona Trstenjaka*)**Mednarodni uredniški svet / International Advisory Board**prof. dr. Mladen Davidović (*Center for geriatrics, KBC Zvezdara, Beograd, Srbija*)
prof. dr. David Guttman (*Faculty of Welfare and Health Studies, School of Social Work, University of Haifa, Izrael*)
dr. Andreas Hoff (*Oxford Institute of Ageing, VB*)
dr. Iva Holmerová (*Centre of Gerontology, Češka*)
prof. dr. Ellen L. Idler (*Institute for Health, Health Care Policy and Aging Research, Rutgers University, ZDA*)
dr. Giovanni Lamura (*National Research Centre on Ageing – INRCA, Italija*)**Pregled besedila:** Polona MarcPovzetki člankov so vključeni v naslednjih podatkovnih bazah:
Sociological Abstracts, Social Services Abstracts, Cobiss, EBSCO, ProQuest.**Oblikovanje in priprava za tisk:** Salve d.o.o. Ljubljana, Rakovniška 6**Tisk:** Itagraf d.o.o. Ljubljana

Cena: letnik 20 €, posamezna številka 6€

Spletna stran: <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/tisk-kakovostna-starost-arhiv.asp>
E-pošta: info@inst-antonatrstenjaka.si**Franc Imperl****Javni domovi na razpotju****POVZETEK**

Sistem izvajanja institucionalne oskrbe starostnikov v Sloveniji je eden bolj ali manj ponesrečenih primerov prehoda od državnega na civilnopravno upravljanje in indiciranje razvoja področja. Z Zakonom o socialnem varstvu sprožena pluralizacija izvajanja institucionalne oskrbe se je odvijala ob sistemsko nedodelanih vzvodih, obstoječi javni domovi za starejše pa so obtičali na organizacijskem, ekonomskem in vsebinskem področju v zamegljenem prostoru premalo fleksibilnega in kadrovske ekipiranega upravljavca, tj. pristojnega ministrstva kot ustanovitelja javnih domov. Prispevek je osredotočen predvsem na javne domove za starejše. Na osnovi statističnih podatkov Skupnosti socialnih zavodov Slovenije so analizirani podatki povezani z zahtevnostjo socialne oskrbe in zdravstvene nege na eni ter številom zaposlenih za ta področja na drugi strani. Izdelani sta primerjavi zahtevnosti stanovalcev na področju oskrbe z višino oskrbnega dne in razlike med javnimi domovi in koncesionarji. Primerjana je višina investicijskega vlaganja na stanovalca v javnih domovih in pri koncesionarjih. V celotni strukturi oskrbnine je analiziran delež občin in uporabnika ter svojcev, sledi primerjava kvadrature bivalnega prostora na uporabnika glede na uradne normative in prakso v zahodnoevropskih državah. Na vseh teh področjih so ugotovljene anomalije, ki govorijo o resnih sistemskih težavah izvajanja institucionalne oskrbe v javnih domovih. Študija se zaključuje z dilemo razpotja nadaljnjega razvoja javnih domov v Sloveniji, ali naj nadaljujejo pot systemskega razkroja in neenotne razvojne usmeritve ali pa bodo našli poslovno uspešnejšo organizacijsko formo, pravičnejšo in transparentno logiko financiranja, sodobne razvojne strategije, dobro strokovno vodenje ter medsebojno povezovanje v smislu sinergij, tako ekonomskih kot strokovnih.

Ključne besede: institucionalna oskrba starostnikov, javni domovi za starejše, država kot ustanovitelj javnih domov, zakonske osnove za izvajanje javne službe, zahtevnost socialne oskrbe, zahtevnost zdravstvene nege, višina oskrbnega dne, delež občin v strukturi oskrbnine, delež uporabnikov in svojcev v strukturi oskrbnine, kvadratura prostorov v domovih za starejše

AVTOR: *Franc Imperl* je psiholog, ki je med drugim opravljal službo direktorja Centra za socialno delo ter bil namestnik ministra za družino in socialno varstvo. Leta 1993 je ustanovil izobraževalno in razvojno družbo na področju socialnega varstva FIRIS IMPERL d. o. o., leta 2003 še projektno družbo SENIORPROJEKT d. o. o. V sklopu evropskega projekta je skupaj s predstavniki šestih evropskih držav sooblikoval model upravljanja kakovosti v socialno varstvenih organizacijah E-Qalin. Zadnja leta se posveča razvoju konceptov na področju oskrbe starostnikov.

ABSTRACT

The system of institutional care of the elderly in Slovenia represents one of the more or less failed examples of a transition from a state to civil legal management and it serves as

an index of development in this field. With the Act on social welfare a pluralisation of the implementation of institutional care took place together with immature mechanisms, thus the existing public institutions for the elderly were stuck in an organisational, economic and content-related blurry area of a carrier (the ministry as a founder of public retirement homes) with too little flexibility and rigid staff teams. The paper focuses mainly on public retirement homes. On the basis of statistical data from the Association of institutions in social welfare in Slovenia data is analysed which is connected with the challenges in social care and nursing on one side and the staff numbers for these areas on the other side. A comparison is made between the demands of the clients in the area of care and the price for a day of care and the differences between public homes and concessionaires. Also a comparison is made between investments per client in public and in licenced homes of concessionaires. The whole funding construction of the allowance for care analyses the shares of the municipalities, of clients and of relatives; this is followed by a comparison of the area of the living space per client according to official standards and common practice in western European countries. On all these areas we identified anomalies, which show severe systemic problems of the implementation of institutional care in public homes. The paper concludes with a dilemma of a clear direction for further development of public homes in Slovenia, whether to continue on the path of systemic decomposition and an inconsistent development orientation or will they find a more successful organisational form in business, a more just and transparent financing logic, modern development strategies, a good expert management and a mutual relationship in the sense of synergies – on both economic and expert areas.

Keywords: institutional care of the elderly, public retirement homes, the state as founder of public retirement homes, legal grounds for implementing a public service, requirements for social care, requirements for medical care, level of care allowance, municipality share in care allowance structure, share of clients and relatives in care allowance structure, size of rooms in retirement homes

***AUTHOR:** Franc Imperl is a psychologist, who among others was the director of a state social-welfare centre and deputy minister for family and social affairs. In 1993 he founded an educational and development company in the field of social welfare under the name FIRIS IMPERL d. o. o., and in the year 2003 the project company SENIORPROJEKT d. o. o. Within a European project he co-designed together with representatives of six European states a quality management model for institutions in social care named E-Qualin. In the last years he emphasises on developing concepts for welfare of the elderly.*

1. UVOD

Zadnjo večjo spremembo na področju izvajanja institucionalne oskrbe starostnikov v Sloveniji je leta 1992 spodbudil Zakon o socialnem varstvu (Zakon ..., 1992). Le-ta je vpeljal možnost pluralnega izvajanja te storitve, kar pomeni, da so lahko nosilci izvajanja ob javnih (državnih) tudi zasebni domovi, praviloma s pridobljeno koncesijo. Zakonodajalec je sledil interesom in dobrobiti starejše populacije v smislu večjega izbora oz. zagotavljanja potreb

v pozni starosti na način in v obsegu, kot si želi ali pričakuje vsak posameznik. Predpostavljalo se je, da bodo pluralni ponudniki institucionalne kot tudi alternativne oskrbe zaradi medsebojne konkurenčnosti, novih pobud, idej in znanja vnesli obilo novih programov, konceptov ter boljših razmer za bivanje, oskrbo in nego.

Vendar se to, razen izjemoma, ni zgodilo. Novi izvajalci oskrbe starostnikov praviloma niso prestopili rubikona, ki ga je ponudila nova možnost. Pri tem je pomembno pripomniti, da je država odločilno vplivala na izvajanje procesov oz. na (ne)omogočanje pogojev nastajanja pluralnosti. Pogled v obdobje približno zadnjih petnajstih let nedvoumno kaže, da je bilo po eni strani obilo izredno kakovostnih in inovativnih pobud posameznih subjektov, ki so bili ne samo pripravljeni, temveč so imeli tudi izdelane konceptualne zasnove, ki bistveno presegajo današnjo prakso. Problem je bil na drugi strani; država je k temu projektu pristopila z neverjetno lahkoto ob domnevi, da bo privarčevala izdatna investicijska sredstva. Pri tem je zameglila posledico, da bo namesto nje ceno plačal nekdo drug. Seveda je računala na »speča« sredstva posameznih subjektov, ki jih bodo investirali v novo dejavnost. Toda investitorji teh sredstev praviloma niso imeli, zatekli so se v banke. Začela se je predvidljiva zgodba, da bodo v vsak novi dom najmanj 15 let investirali uporabniki z bistveno višjo oskrbnino. Mnogim pobudnikom novih programov in konceptov se ta logika ni izšla, bodisi iz etičnih, največkrat pa iz praktičnih razlogov, ob pogledu na (ne)možnost odplačevanja mesečnih anuitet.

Seveda to ni bil edini razlog, da se zgodba ni odvijala v željeno smer. Strokovnih kriterijev, kdo lahko vstopi v prostor izvajalca institucionalne oskrbe starejših, ni bilo. Država ni predvidela suportiranja novih izvajalcev, niti ni v zadostni meri spodbudila nastajanja novih produktov na osnovi prilagojenih standardov in normativov. Prav tako ni izkoristila določenih možnosti, kot je npr. ponudba Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010 (Resolucija ..., 2006, IV/3. cilj/F/3), da bi na osnovi vsakoletnih razpisov spodbudila in izvedla vsaj en projekt, s katerim bi na področju institucionalnega varstva omogočili večjo kakovost, sodobnejše koncepte in večjo prilagojenost dejanskim potrebam uporabnikov.

Kaj se je ob tem dogajalo z javnimi (državnimi) domovi? Dolgo časa so bili ob tem dogajanju razpeti na eni strani med nemočjo, na drugi pa tlečim »nabiranjem« novih znanj, vsekakor pa »varni« pred konkurenco z bistveno nižjimi cenami oskrbnih dni. Ne glede na to, da so »pod kapo« države, torej v marsičem odvisni, so praktično »pluli« dokaj samostojno. To prednost so nekateri dobro izkoristili v razvojnem smislu. Ob nejasno opredeljenih razvojnih ciljih, pa je običajno, da gredo stvari disperzno, ne samo v smislu zaželenih rezultatov, temveč tudi v smer razkroja. Zastoj je lahko že v tem, da ne gremo naprej, medtem ko se potrebe uporabnikov spreminjajo.

2. DRŽAVA KOT USTANOVITELJICA DOMOV ZA STAREJŠE

Tokrat bom analiziral določene procese in stanja v javnih (državnih) domovih. Najprej pa želim osvetliti pozicijo in vlogo pristojnega ministrstva, ki izvaja naloge ustanovitelja javnih domov.

Z že omenjenem Zakonom o socialnem varstvu iz leta 1992 je prešlo ustanoviteljstvo javnih domov z občinskih samoupravnih interesnih skupnosti na državo. To je bil edino možen projekt v takratnih družbenopolitičnih razmerah (Imperl, Ramovš, 2010). Vendar je bilo že takrat jasno, da država oz. pristojno ministrstvo, ki opravlja naloge ustanovitelja, ni pravi subjekt za upravljanje s strokovno in razvojno tako občutljivim področjem, kot je oskrba starostnikov. Razlogov je več, temeljni je protislovnost funkcij, ki jih izvaja ministrstvo. Ministrstvo je del vlade, le-ta pa izvršilni organ z nalogami in pristojnostmi, med katere sodi tako urejanje splošnih pogojev delovanja pluralnih izvajalskih organizacij ter določanja pravil delovanja kot tudi nadzor in morebitno sankcioniranje v primeru nezakonitega delovanja izvajalca. To je izredno pomembna in razvojno občutljiva naloga, zato je tudi dana organu z največjimi pooblastili ter možnostmi. Problem nastane, kadar je država oz. konkretno ministrstvo ustanovitelj delu ustanov, kar postane poligon »posebnih« pogojev in specifičnega urejanja področja, ker je le-to »moje«. Še večja težava je na področju razvoja dejavnosti teh organizacij. Ustanovitelj mora omogočiti okvire in impulze, skladne z dobro strokovno preišljenimi strateškimi cilji, za kar pa upravni organ, kot je ministrstvo, nima ne sistemskih ne kadrovskega pogojev. In tu je bistvo problema. V tako dinamičnem, razvojno občutljivem obdobju, ko je družba in z njo starostnik v stalnem spreminjanju, ko se dnevno nakazujejo nove potrebe oz. zahteve, je usklajevanje življenjskega okolja, vzpostavljanje primerne psihološkega prostora za biografsko ustrezne posege in ravnanja zalogaj, ki ga upravni organ, kot je pristojno ministrstvo, ne more produktivno izvajati. V evropski praksi praktično ne poznamo primerov, da bi bil državni upravni organ hkrati ustanovitelj domov za starejše. Zanimive so ugotovitve nekaterih evropskih regij ali držav, da tudi občina, kot družbenopolitični subjekt, ki je veliko bližje življenjskemu prostoru uporabnikov, kljub temu ni najboljša v funkciji ustanovitelja. Tudi ta subjekt ni kos strokovnim izzivom vodenja tako občutljivega področja. Tako denimo v dveh zveznih deželah Avstrije (Salzburški in Tirolski) poteka postopen prenos ustanoviteljstva z občinskih na nevladne organizacije, ki so ustanovljene z namenom organiziranja oskrbe starostnikov.

Omenjena dejstva imajo v Sloveniji določene posledice. Ne morem mimo ugotovitve, da je tudi v teh razmerah in pogojih Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti naredilo vrsto dobrih ukrepov ter usmeritev. Pa vendar so me podatki Statističnega poročila Skupnosti socialnih zavodov Slovenije (Skupnost ..., 2012; 2013) s pregledom področja institucionalnega varstva starejših utrdila v prepričanju, da so določene anomalije razvoja javnih (državnih) domov dosegle mejo, ko je potreben resen razmislek o pomenu kakovosti življenja starostnikov v domovih in temeljitih spremembah upravljanja in vodenja razvoja teh ustanov.

3. JAVNI DOMOVI ZA STAREJŠE

Pričujoči prispevek se dotika samo vidikov stanja javnih domov, ki izhajajo iz omenjenega pregleda Skupnosti socialnih zavodov Slovenije (SSZS). Tu ne zasledimo podatkov, ki bi omogočili analizo strokovnega razvoja domov, umeščanja novejših konceptov organiziranja

in izvajanja dela, strokovnega razvoja kadrov, načinov vodenja ipd. Vendar podatki nudijo dovolj tehtno osnovo za razmislek o ustreznosti trenutnega načina upravljanja in vodenja javnih domov v Sloveniji.

Pri izvajanju javne službe na katerem koli področju morajo veljati pravila, smernice in določila, ki zagotavljajo uporabnikom, ne glede na to, pri katerem od izvajalcev mreže javne službe koristijo storitve, da so te glede na vsebino, obseg ter kakovost primerljive z drugimi izvajalci in predvsem, ne smejo pomembno odstopati od norm, ki jih določajo zakoni ali iz njih izvedeni podzakonski akti. Pri tem lahko zakonodajalec predpiše različne nivoje ali pogoje, vendar moramo vsakič upoštevati predpisana, njim pripadajoča določila ali norme.

Problem nastane, če pravila niso jasno opredeljena, če jih za različne razvojne koncepte ali nivoje storitev ni, ko torej zaradi odsotnosti pravil ali slabega delovanja upravljalkega sistema pride do izrazite disperzije strukturnih ali vsebinskih pogojev ali če nastane očitna »anarhija« v sistemu, kjer posameznik (vodstvo) ali ustanova kot celota po svojih kriterijih »uzakoni« pravila, ki pa so lahko tudi v škodo uporabnikom storitev ali razvoju celotnega sistema.

V tej smeri nastopi »trenutek resnice« javnih domov v Sloveniji. Koncesionarji bistveno ne odstopajo, vendar sem zaradi specifičnih okoliščin pregledal predvsem podatke, ki se nanašajo na javne domove (podatkov posebnih zavodov nisem upošteval).

Zelo zgovorni so podatki o stopnjah oskrbe in nege stanovalcev domov za starejše ali drugače rečeno, kako zahtevni sta socialna oskrba ter zdravstvena nega v posameznem domu glede na psihofizično stanje stanovalcev in kolikšno je število zaposlenih na področju osnovne ter socialne oskrbe in zdravstvene nege. Pri tem ne želim razpravljati o uradnem normativu oz. o zadostnosti osebja glede na zahtevnost in obseg dela. Dejstvo je, da so kadrovske normativi prilagojeni stopnji oskrbe in nege ter da so v naših pravilnikih, vsaj kar zadeva število zaposlenih, opredeljeni enotno, ne glede na koncept dela.

4. METODA

Izbral sem 6 javnih domov, pri katerih sem prepoznal (gledano z vidika oskrbe in nege skupaj) visok obseg zdravstvene nege III (v domovih imamo tri stopnje zdravstvene nege, stopnja III je najobsežnejša) in oskrbe III ter IV (od štirih stopenj pomenita stopnja oskrbe III in IV največji obseg storitev socialne oskrbe). Prav tako sem izbral 6 domov, kjer je bilo stanje zahtevnosti socialne oskrbe in zdravstvene nege najnižje. Nato sem odstotek posameznih stopenj socialne oskrbe (I, II, III in IV) ponderiral (obtežil) skladno z veljavnim kadrovskim normativom za posamezno stopnjo oskrbe. Tako sem oskrbo I ponderiral s faktorjem 1,00, oskrbo II z 1,03, oskrbo III z 1,05 in oskrbo IV z 1,24 (za toliko predvideva pravilnik povečanje kadrov z rastočo stopnjo oskrbe). Enako sem postopal za področje zdravstvene nege. Zdravstveno nego I sem ponderiral s faktorjem 1, zdravstveno nego II s faktorjem 1,5 in zdravstveno nego III s faktorjem 2,0. Tudi pri tem sem faktorje uskladal s predvidenim povečanjem negovalnega osebja glede na stopnjo zdravstvene nege. Tako »obtežene« stopnje socialne oskrbe in zdravstvene nege sem seštel najprej ločeno za oskrbo ter nego in primerjal

s številom zaposlenih v 6 + 6 izbranih domovih, nato pa »obteženo« oskrbo in nego seštel v eno številko. Tako sem dobil oceno težavnosti (glede na stopnjo nege in oskrbe) v relaciji do števila zaposlenih v posameznem domu.

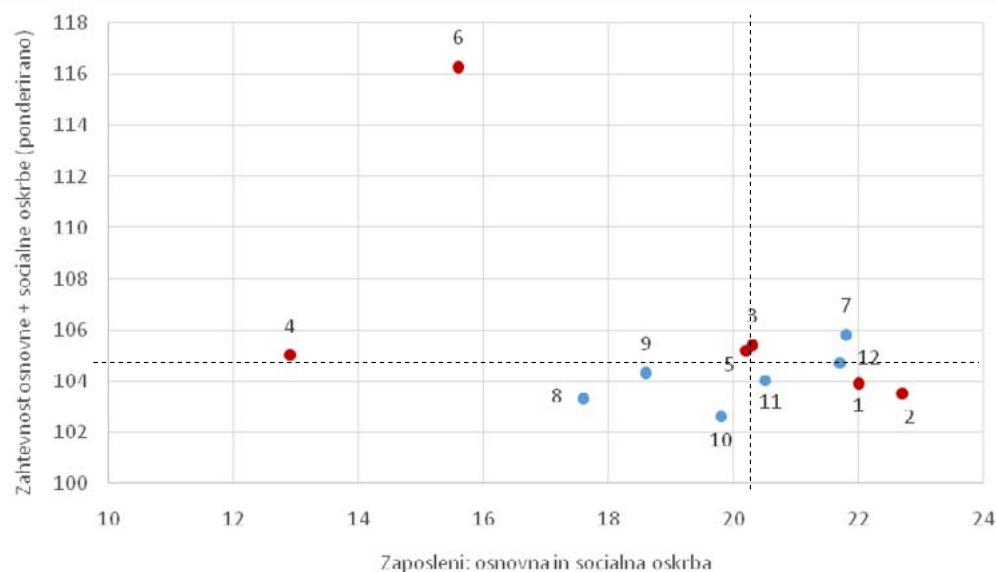
Na drugi strani sem za vsakega od 12 domov izračunal (vsi izhodiščni podatki so vzeti iz omenjenega poročila SSZS), koliko zaposlenih imajo na 100 stanovalcev za »osnovno in socialno oskrbo«, »zdravstvene storitve« in »vseh skupaj – tudi s tehničnimi delavci in upravodstvom«.

5. REZULTATI IN RAZPRAVA

Rezultati so presenetljivi. Predstavljam jih po vrsti, najprej za osnovno in socialno oskrbo, nato za zdravstveno nego in končno za dejavnost doma v celoti.

5.1 SOCIALNA OSKRBA IN ZAPOSLENI

Slika 1: Zaposleni na področju osnovne in socialne oskrbe ter zahtevnost stanovalcev na področju oskrbe

Horizontalna črtkana črta predstavlja povprečje zahtevnosti stanovalcev po osnovni in socialni oskrbi vseh javnih domov za starejše v Sloveniji. Vertikalna črtkana črta predstavlja povprečje števila zaposlenih na področju osnovne in socialne oskrbe vseh javnih domov za starejše, upoštevajoč število zaposlenih za 100 stanovalcev.

Domov ne navajam z imeni, temveč s številkami, navedenimi ob točki, ki označuje konkreten dom. Točke od 1 do 6 označujejo domove, pri katerih sem prepoznal visok obseg oskrbe III ter IV. Točke od 7 do 12 označujejo domove z nizkim obsegom zahtevnosti socialne oskrbe III in IV.

Domovi pod horizontalno črtkano črto imajo nižjo stopnjo zahtevnosti stanovalcev po oskrbi, kot je povprečje vseh javnih domov. Obratno velja za domove nad horizontalno črtkano črto.

Domovi levo od vertikalne črtkane črte imajo število zaposlenih na področju osnovne in socialne oskrbe pod povprečjem vseh javnih domov. Obratno velja za domove, ki so pozicionirani desno od te črte.

Po zahtevnosti oskrbe stanovalcev ni velikih razlik med izbranimi domovi, izjema je le dom pod številko »6«, kjer je zahtevnost oskrbe stanovalcev dobrih 9 % višja od povprečja vseh javnih domov. Vendar je pri istem domu število zaposlenih na področju osnovne in socialne oskrbe kar za 31 % nižje od povprečja vseh domov.

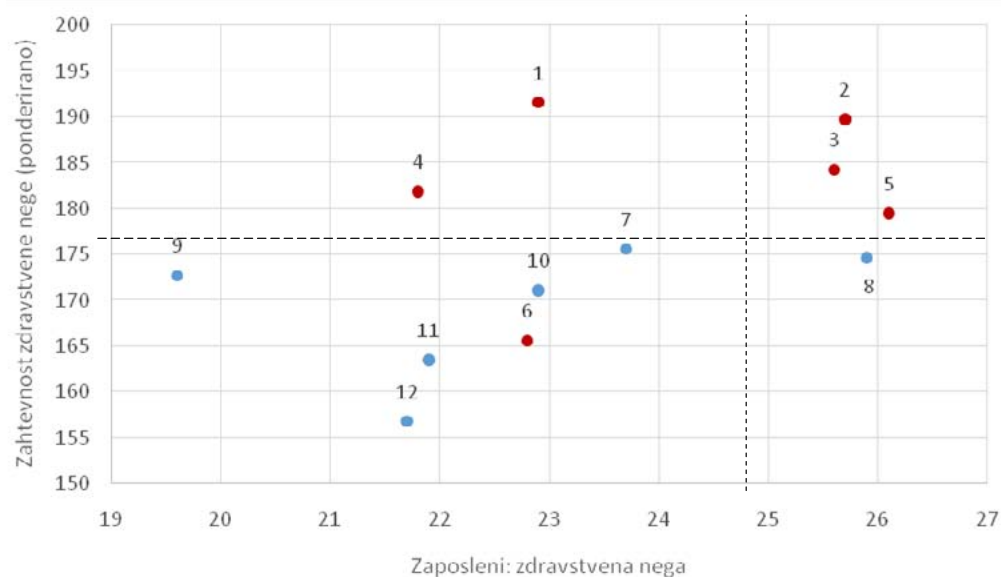
Poglejmo primerjavo: Razen doma pod številko »6«, ima torej enajst domov primerljivo zahtevnost oskrbe stanovalcev. Razlike pri številu zaposlenih pa so v nekaterih primerih nerazumno visoke. Dom pod številko »4« ima od doma pod številko »2« na področju socialne oskrbe s primerljivo zahtevnostjo oskrbe kar 76 % manj zaposlenih (kot sem že omenil, primerjal sem število zaposlenih na vzorcu 100 stanovalcev). Tudi med domovoma pod številko »8« in »9« ter domovoma pod številko »1« in »2« je razlika v številu zaposlenih dobrih 20 %.

Pri teh anomalijah se sprašujem: kako je to mogoče? So faktorji pri kadrovskih normativih zgolj priporočljiv kriterij pri zaposlovanju? Je možno s tako velikimi razlikami zaposlenih pri enaki zahtevnosti uporabnikov ponuditi primerljive storitve glede na vsebino, obseg in kakovost?

Kaj pa če razlika v ceni pri oskrbi I, II, III in IV sploh nima pomembne posledice pri obsegu dela? Če je tako, ali ni sistem opredeljevanja cene oskrbe povsem zgrešen? Je to morda finančno mašilo domov pri podcenjenosti stroškov za zdravstveno nego? In kar bi morala plačati zdravstvena zavarovalnica, plača uporabnik. Torej je uporabnik prikrajšan ne samo pri denarju, temveč tudi pri manj enot dela (manj zaposlenih) za enako ali primerljivo plačilo.

5.2 ZDRAVSTVENA NEGA IN ZAPOSLENI

Pa pogledajmo primerljivost glede zahtevnosti stanovalcev po zdravstveni negi in številom zaposlenih na področju zdravstvene nege. Horizontalna in vertikalna črtkana črta predstavlja povprečje zahtevnosti stanovalcev po zdravstveni negi ter števila zaposlenih na področju zdravstvene nege glede na vse javne domove za starejše v Sloveniji (način označevanja in pomen pozicioniranja je podobno kot pri Sliki 1).

Slika 2: Zaposleni na področju zdravstvene nege ter zahtevnost stanovalcev na področju zdravstvene nege

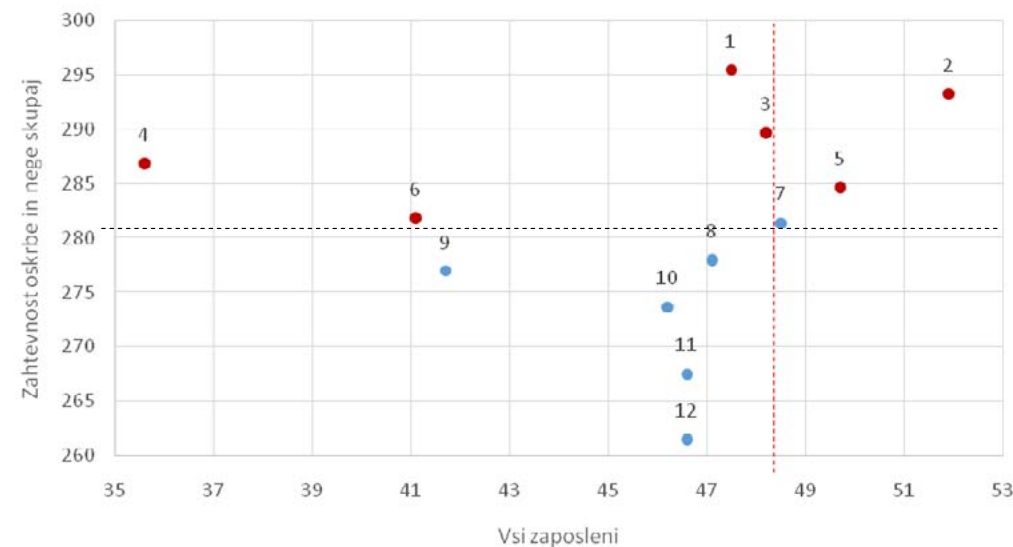
Iz Slik 1 in 2 je razvidno, da imajo kar štiri od dvanajstih domov manj zaposlenih tako na segmentu osnovne in socialne oskrbe kot zdravstvene nege. To so domovi pod številkami »4«, »6«, »9« in »10«.

Dom številka »9« ima približno 20 % manj zaposlenih od povprečja vseh javnih domov ob enaki stopnji zahtevnosti nege. Med domovoma »8« in »9« je pri skoraj enaki zahtevnosti stanovalcev po zdravstveni negi razlika v številu zaposlenih kar za 32 %. Dom »4« ima pri enakem številu zaposlenih na 100 stanovalcev na področju zdravstvene nege za 16 % zahtevnejšo stopnjo zdravstvene nege kot dom »12«.

5.3 ZAHTEVNOST OSKRBE IN NEGE TER ŠTEVILO VSEH ZAPOSLENIH

Zgovoren je tudi podatek o odvisnosti števila vseh zaposlenih, vključno s tehnično službo, upravo in vodstvom, od stopnje zahtevnosti osnovne in socialne oskrbe ter zdravstvene nege skupaj. Tudi na Sliki 3 sta črtkani črti povprečje vseh javnih domov v Sloveniji.

Način označevanja in pomen pozicioniranja posameznih domov je podobno kot pri Slikah 1 in 2.

Slika 3: Vsi zaposleni (osnovna in socialna oskrba, zdravstvena nega, vodenje in uprava) ter zahtevnost stanovalcev na področju oskrbe in nege skupaj

Slika 3 daje zanimive primerjave tako po vertikali kot horizontali. Dom »1« ima pri primerljivem številu vseh zaposlenih stanovalce s 13 % večjo zahtevnostjo po oskrbi in negi kot dom »12«. Še bolj zanimiva je primerjava števila vseh zaposlenih med domovoma »4« in »5«. Dom »4« ima pri enaki stopnji zahtevnosti oskrbe in nege kar za 39 % manj vseh zaposlenih kot dom »5«.

Primerjava števila zaposlenih, ne glede na to, ali upoštevamo samo področje osnovne in socialne oskrbe ali zdravstvene nege ali vseh zaposlenih, govori o razsulu sistema. Do neke mere bi lahko razumeli manjše razlike, če bi imeli v Sloveniji paletu različnih konceptov in programov, kar praviloma ne obstaja. V glavnem imajo vsi domovi vpeljeno funkcionalno nego, centralne strukture oskrbe (kuhinja, pralnica, jedilnica) in primerljivo vodstveno strukturo. Po drugi strani je število zaposlenih na področju oskrbe in nege primerjalno z zahodno Evropo (pa tudi nekaterimi novjšimi članicami EU, npr. Češko) v slovenskih domovih nižje ali celo pomembno nižje. Teoretično torej nimamo veliko rezerve. Ali pač?

Postavlja se mi vprašanje: kaj je narobe z našim sistemom javnih domov za starejše? Imamo v zaščito pravic uporabnikov dovolj ustreznih predpisov? Morda pa ni poanta v predpisih, ampak v neupoštevanju le-teh. Kdo nadzira izvajalce pri tem? Ali je tako opevana država res garant pravičnosti in zakonitosti? Kdo je tu padel na izpitu? Morda družba v celoti, morda politika, ki bistveno posega v upravičenja in sistemske regulacije, pri tem pa se togo drži obstoječega sistema upravljanja z javnimi domovi brez kritičnega premisleka?

5.4 ZAHTEVNOST OSKRBE IN CENA OSKRBNEGA DNE

Podatki SSZS za leto 2012 so zanimivi še na drugih segmentih, denimo pri ceni oskrbnega dne. Tu sem posegel v podatke tako javnih kot koncesijskih domov. Na Sliki 4 predstavljam višino oz. dohodek oskrbnega dne šestih koncesionarjev z najvišjim prihodkom od oskrbe in

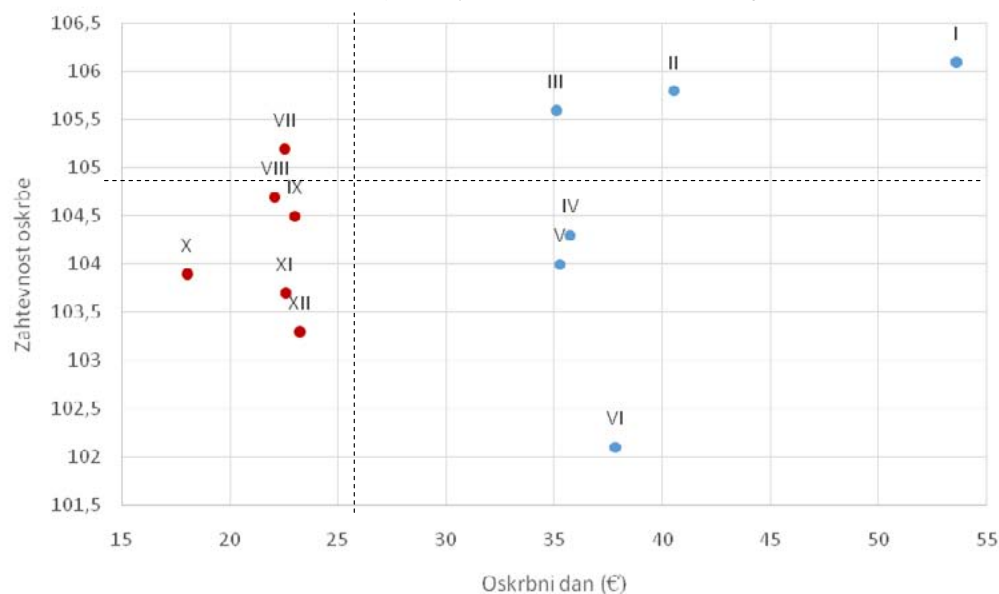
šest javnih domov z najnižjim prihodkom od oskrbe. Da bi dobil čim adekvatnejši podatek o zahtevnosti oskrbe pri stanovalcih, sem tudi tukaj vsak % posamezne stopnje ponderiral tako, da sem npr. oskrbo I ponderiral s faktorjem 1, oskrbo II s faktorjem 1,03, oskrbo III s faktorjem 1,05 in oskrbo IV s faktorjem 1,24. Tako »obtežene« stopnje oskrbe sem nato seštel in dobil skupno ponderirano vrednost težavnosti (glede na stopnjo oskrbe) stanovalcev.

V vrednosti oskrbnega dne je osnovna cena oskrbe skupaj z vsemi dodatki oskrbe II, III in IV.

Črtkani črti pomenita povprečje zahtevnosti stanovalcev po oskrbi in povprečno vrednost oskrbnih dni vseh slovenskih domov (javnih in koncesionarjev skupaj).

Domovi so označeni z rimskimi številkami, izbrani so drugi domovi od tistih v Slikah 1, 2, in 3.

Slika 4: Zahtevnost stanovalcev na področju oskrbe in višina oskrbnega dne

Na Sliki 4 je zajetih približno 12 % slovenskih domov za starejše, seveda sem vzel v precep najbolj »kričiče« razlike med domovi. Če upoštevamo na eni strani podatke koncesionarjev, na drugi pa podatke javnih domov, ugotovimo naslednje.

Povprečje zahtevnosti oskrbe (po že predstavljenem izračunu) je praktično enako pri koncesionarjih (104,6) in javnih domovih (104,4).

Povprečna višina oskrbnega dne oz. prihodka od oskrbnega dne (vse štiri stopnje skupaj) pri teh šestih koncesionarjih je 39,65 €, pri javnih domovih pa 21,90 €. Razlika pri enem stanovalcu na dan je 17,75 €, oziroma 81%.

To pomeni, da starostnik za enako zahtevnostno stopnjo oskrbe plača pri omenjenih koncesionarjih 81 % več kot starostnik v omenjenih javnih domovih. Razlika v ceni bi bila sprejemljiva samo v primeru različnih storitev, tako glede na vsebino, obseg kot kakovost. Podatki iz omenjenega vira nam na to domnevo ne odgovarjajo. Edina razlika med omenjenima

skupinama domov je v kakovosti bivanja, saj so to pretežno novi domovi s širšimi hodniki, večjimi dnevnimi sobami (koncesionarji 1,58 m² na stanovalca, javni domovi 0,91 m² na stanovalca), zanimivo pa nimajo pomembno več enoposteljnih sob kot javni domovi (koncesionarji 44,5 %, državni domovi 42 % od vseh sob). Zakaj torej tako velika razlika v ceni oskrbe? Odgovor je načelno seveda znan, težko pa je pojasniti »logiko«, »etiko« in »ustavno enakopravnost« take razlike.

Razlogi so tudi tukaj sistemske narave. Država je v zadnjih petnajstih letih spodbujala širitev javne mreže na račun koncesionarjev, pri tem pa mislila predvsem nase (kot institucijo – prihranek proračunskih sredstev) in ne na uporabnike. Sistemsko smo zameglili razlikovanje izvajanja javne službe v sklopu mreže javne službe in izven nje. V vseh evropskih državah praviloma izvajajo javno službo institucionalne oskrbe starostnikov neprofitne nevladne organizacije, ustanovljene z namenom izvajanja oskrbe starostnikov in z jasno filozofijo, usmerjeno na uporabnika. Za razliko od teh imajo t. i. »zasebnike«, ki so profitno usmerjeni in izvajajo storitve institucionalne oskrbe izven mreže javne službe. Največkrat so to ustanove višjega standarda, cenovno dosegljive premožnejšim uporabnikom. Vsem nevladnim ustanoviteljem, ki izvajajo storitve v sklopu mreže javne službe, družba (občina, regija, država) pomaga pri investiciji novega doma z nepovratnimi sredstvi v obsegu do 80 %, da bi tako zaščitila uporabnika. Ta ureditev se zadnja leta v nekaterih državah, tudi v Nemčiji, spreminja tako, da družba (občina, regija, država) ne prispeva nepovratnih sredstev, izvajalci v mreži javne službe pa lahko v ceno oskrbnega dne vštejejo stroške investicije. Za ta strošek v pretežni meri obremenijo občine oz. institut »socialne pomoči«, ki do 90 % vseh uporabnikov institucionalne oskrbe subvencionira oskrbni dan. V tem smislu so vsi izvajalci institucionalne oskrbe v javni mreži pri pridobivanju sredstev za investicije primerljivi, družba pa svoj »prispevek« kanalizira po drugi poti, pri tem je uporabnik obremenjen le v manjšem obsegu.

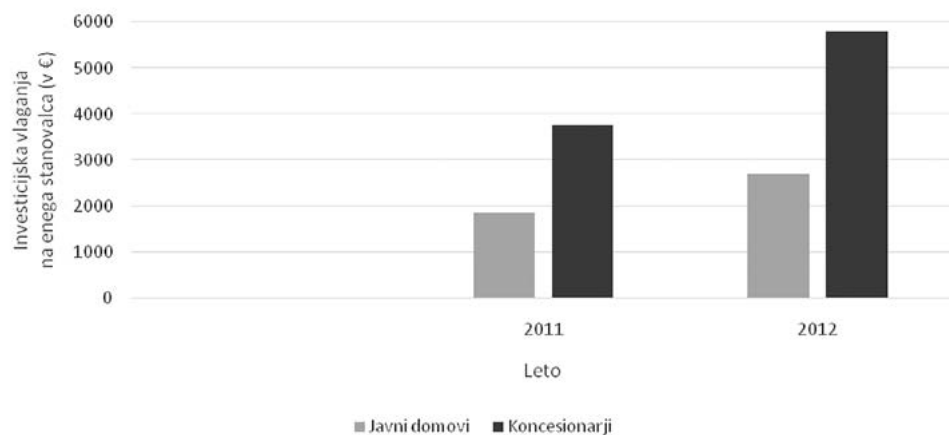
Načelno moramo biti do naših koncesionarjev poštene. V sistemu, kakršnega imamo, morajo za stroške investicij obremeniti uporabnike, druge izbire nimajo. Po drugi strani pa imamo javne domove, ki prav tako potrebujejo sredstva, če se hočejo razvijati in prilagajati izzivom »novih« uporabnikov, sredstva od države, ki je njihov ustanovitelj, pa dobijo le po »kapljicah«. In potem smo v že omenjeni zgodbi »manipulacij« ali pa »reševanja« s številom zaposlenih.

V tem smislu so zanimivi tudi podatki primerjave investicijskega vlaganja javnih domov na eni in koncesionarjev na drugi strani.

5.5 INVESTICIJSKO VLAGANJE

Da bi bili podatki primerljivi oz. prepričljivi, sem preračunal (iz podatkov SSZS) vsoto investicijskih sredstev na enega stanovalca.

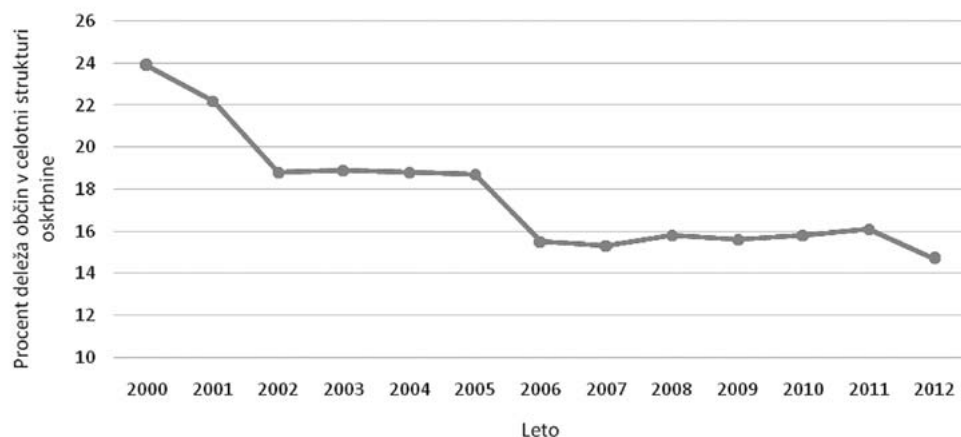
Investicijska dejavnost je v javnih domovih bistveno slabša kot pri koncesionarjih. Če vzamemo kot izhodišče investicijska vlaganja na enega stanovalca, je bilo v letu 2011 razmerje 1 : 2 v korist koncesionarjev, v letu 2012 pa celo 1 : 2,1. Pri tem je treba upoštevati, da so v letu 2012 javni domovi povečali investicijsko dejavnost predvsem zaradi sredstev iz kohezijskih virov, ki so jih pridobili za energetske sanacije, teh sredstev koncesionarji niso prejeli. Prav tako so k investicijskim sredstvom javnih domov všteta tudi sredstva v upravljanje MDDSZ.

Slika 5: Investicijska vlaganja na enega stanovalca v javnih domovih in pri koncesionarjih

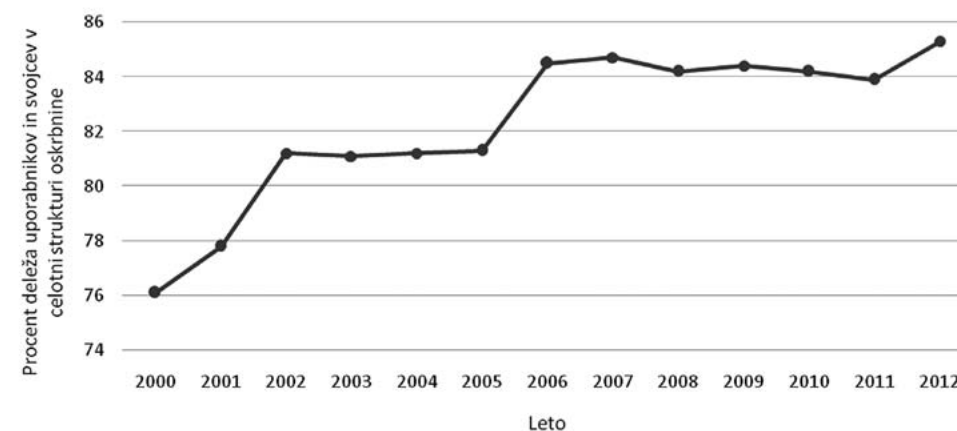
Ironija je v tem, da so prav javni domovi, katerih stavbe so vse po vrsti starejšega datuma, najbolj potrebni adaptacije in prilagoditve sodobnim konceptom dela.

5.6 DOPLAČILO OBČIN IN UPORABNIKOV TER SVOJCEV

Tudi na segmentu doplačila občin v celotni strukturi oskrbnine je zgodba svojevrsna in zanimiva. Leta 2012 predstavlja v celotni strukturi prihodkov delež javnih (občinskih) proračunov samo 14,7 % oskrbnin, kar predstavlja približno 8 % bruto prihodka izvajalcev institucionalnega varstva. Leta 2000 je bil ta delež blizu 25 %. Vsa ta leta praktično pada, le da se je od leta 2006 do 2011 ustalil, leta 2012 pa je delež ponovno padel in sicer na doslej najnižjo točko.

Slika 6: Odstotek deleža občin v celotni strukturi oskrbnine po letih od 2000 do 2012

Z drugo besedo to pomeni, da je kljub realnem zmanjševanju pokojnin, obremenjenost uporabnikov pri plačilu oskrbnega dne vse večja. To potrjujejo tudi podatki na Sliki 7.

Slika 7: Odstotek deleža uporabnikov in svojcev v celotni strukturi oskrbnine po letih od 2000 do 2012

Slika je diametralno nasprotna prejšnji.

V zadnjem času (2012, 2013) je v tej povezavi zaradi ekonomske krize na splošno logično zmanjševanje števila nastanjenih v domovih za starejše, pa tudi v javnih domovih, ki so sicer cenovno konkurenčni. Ne samo to, mnogi starostniki so zaradi finančnih težav (pri tem igrajo kot sofinancerji svojo vlogo tudi svojci in občina) prisiljeni posegati po večposteljnih sobah, kar pomembno zmanjšuje nivo kakovosti življenja starostnikov.

To pomeni tudi konceptualno stagniranje ali v najboljšem primeru pozicioniranje na istem mestu, kljub temu da gresta čas in zahtevnost uporabnikov naprej.

5.7 KVADRATURA BIVALNEGA PROSTORA

Primerjal sem tudi podatke o kvadraturi bivalnega prostora (sobe) na uporabnika. Med vsemi 54 javnimi domovi sem izbral 10 domov, kjer so odstopanja v kvadraturi največja. Po pravilniku (Pravilnik ..., 2006) minimalna kvadratura eno- in dvoposteljne sobe (za troposteljno sobo za domove za starejše ni opredeljenega normativa) bistveno ne odstopa od tovrstno predpisanih kvadratur v EU. Pomembne razlike so v praksi, saj se v mnogih državah EU normativ razume kot meja, pod katero v domu za starejše ni možna bivalna soba, zato so le-te praviloma za 20 do 40 % večje, kot določa normativ. V izbranih desetih javnih domovih je odstopanje v obratno smer in to pri enoposteljni sobi v povprečju za 30 %, v dvoposteljni sobi za 28 %, v troposteljni (vzel sem normativ za posebne SV zavode) pa za 32 %. Pri tem izračunu sem upošteval, da je v minimalnih normativih mišljen bivalni prostor skupaj s sanitarijami, v praksi pa določeno število sob teh prostorov nima, saj so skupne sanitarije na hodniku za več sob skupaj. Zato sem upošteval, da v povprečju vsaka tretja soba nima lastnih sanitarij.

Pri nekaterih domovih so te razlike nerazumno velike. Tako ima dom »8« kar za 8,5 m² (minimalni normativ 17,5 m²) manjše enoposteljne sobe, kot jih predpisujejo minimalni standardi.

Da ne gre zgolj za manjše število javnih domov s podstandardnimi sobami govori tudi podatek, da so v povprečju v vseh javnih domovih v Sloveniji enoposteljne sobe za 13 %

manjše, kot jih predpisujejo minimalni standardi, dvoposteljne sobe za 8 % in troposteljne sobe celo za 23 % manjše.

Tabela 1: Kvadratura bivanjskega prostora na uporabnika

10 JAVNIH DOMOV z najnižjo kvadraturu bivanjskega prostora na uporabnika									
KVADRATURA	kvadratura enoposteljna soba (m ²)		kvadratura dvoposteljna soba (m ²)		kvadratura troposteljna soba (m ²)		kvadratura štiri- in več posteljna soba (m ²)		m ² biv. prostora na uporabnika
NORMATIV	17,50		21,50		30,00 (velja za posebne SV zavode, za domove ni opredeljenega normativa)		(normativ za štiri posteljno sobo ni opredeljen)		
DOMOVI	dejansko	razlika do min. normat.	dejansko	razlika do min. normat.	dejansko	razlika do min. normat.	dejansko	razlika do min. normat.	
Dom »1«	12,50	-5,00	14,15	-7,35	14,27	-15,73	29,08	-	7,11
Dom »2«	9,56	-7,94	14,59	-6,91	21,93	-8,07	22,00	-	7,30
Dom »3«	11,50	-6,00	16,30	-5,20	17,00	-13,00	26,37	-	7,38
Dom »4«	11,18	-6,32	15,64	-5,86	17,00	-13,00	26,53	-	7,80
Dom »5«	10,39	-7,11	15,00	-6,50	21,27	-8,73	-	-	8,10
Dom »6«	12,00	-5,00	15,00	-6,50	21,00	-9,00	-	-	8,16
Dom »7«	9,32	-8,18	18,36	-3,14	19,00	-11,00	25,55	-	8,16
Dom »8«	9,00	-8,50	14,00	-7,50	-	-	50,00	-	8,41
Dom »9«	12,62	-4,88	14,58	-6,92	19,25	-10,75	-	-	8,42
Dom »10«	13,19	-4,31	16,26	-5,24	22,80	-7,20	25,86	-	8,44
SKUPAJ	11,13	-6,42	15,39	-6,11	19,28	-10,72	25,93	-	7,93
Če vsaka tretja soba nima WC in tuša		-5,25		-4,94		-9,55		-	
Pod minimalnim normativom v %		30 %		28 %		32 %		-	
VSI JAVNI DOMOVI SKUPAJ									
	14,11	-3,39	18,53	-2,97	21,91	-8,09	33,79	-	
Če vsaka tretja soba nima WC in tuša		-2,22		-1,80		-6,92			
Pod minimalnim normativom v %		13 %		8 %		23 %			

Če k temu dodamo podatke Tabele 2, niso samo bivalni prostori (sobe), ampak so tudi dnevni prostori v javnih domovih krepko pod minimalnimi standardi. Če velja standard, da mora pripadati na uporabnika 1,5 m² dnevnega prostora, je slovensko povprečje 0,91 m², kar je za 39 % odstopanja.

Tabela 2: Kvadratura dnevne sobe na uporabnika

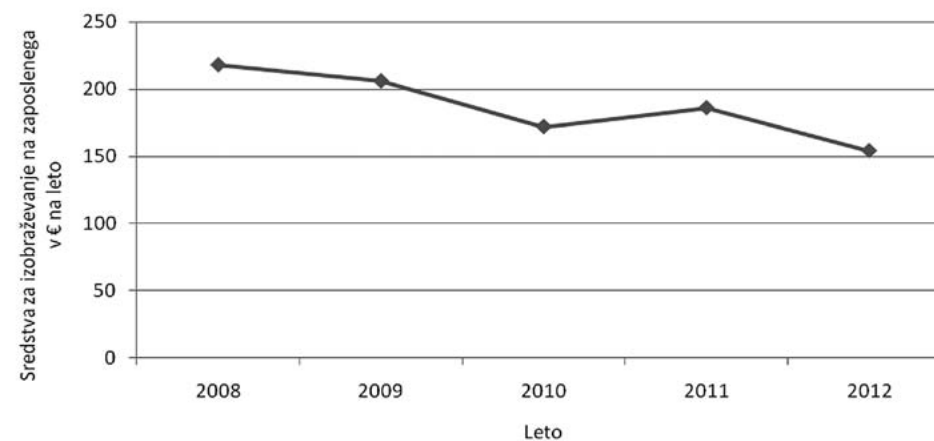
KVADRATURA DNEVNE SOBE NA UPORABNIKA V JAVNIH DOMOVIH			
Minimalni normativ	Povprečje vseh javnih domov	Odstopanje od minimalnega normativa	Odstopanje od minimalnega normativa v odstotku
1,5 m ² /uporabnika	0,91 m ²	-0,59 m ²	-39 %

Podatki govorijo o izrazito nizki stopnji kakovosti bivanja v naših javnih domovih. Ne glede na to država nima jasne strategije, kako to preseči. Načeloma je zahteva ustanovitelja, da se mora zmanjšati število večposteljnih sob, predvsem naj bi 4- in večposteljne sobe opustili, zmanjšali pa tudi število troposteljnih sob. Kako to doseči in predvsem kakšna bo usmeritev glede upoštevanja velikosti sob, pa še ni znano.

5.8 IZOBRAŽEVANJE KADROV

Ob koncu še predstavitev podatkov o izobraževanju kadrov. Izobraževanje in usposabljanje je vedno povezano z uvajanjem sprememb in novih tehnologij dela. Tudi tu gredo podatki v isto (negativno) smer. Vse manj sredstev se namenja za izobraževanje in dodatno strokovno izpopolnjevanje na zaposlenega.

Slika 8: Sredstva za izobraževanje na zaposlenega na leto od leta 2008 do 2012

V letu 2012 so bili stroški izobraževanja na delavca le še 154 €. Trend je več leten in to prav v obdobju največjih potreb po spremembah metod dela, novih konceptih izvajanja dejavnosti in nujnosti spremembe celotne organizacije dejavnosti.

6. ZAKLJUČEK

Sistemske gledano pri javnih domovih ne gre zgolj za »presledek« povezave med ustanoviteljem (državo) in domovi ter posledično nestrokovno ali do uporabnikov krivično razslojevanje konsistentnega razvoja, skladnega z izzivi sodobnega časa. Tudi ne gre le za »prisivljanje« normativov po »navdihu« (ne)sprejemljivih izhodišč vodstva doma. Gre tudi

za sistemski problem zaradi neustreznih pravnih norm ali neizdelanega (neustreznega) modela financiranja dejavnosti oz. storitev. Gre za ostanke že zdavnaj preživelih norm, ki se nekritično vzdržujejo oz. ohranjajo v praksi domov. Gre za »nenaravno« državno ustanoviteljstvo, ki ga izvaja upravni organ, katerega funkcija je priprava regulativ, pravnih norm, opredeljevanje ciljev javne službe in seveda nadzor nad zakonitostjo izvajanja storitev. Nima pa ta organ strokovno ustrezne in zadostne kadrovske ekipe, da bi lahko vodil razvoj tako kompleksnega, obširnega in strokovno zahtevnega izvajalskega področja.

Upravičeno torej lahko zaključimo, da so javni domovi na razpotju. Ali naj nadaljujejo pot systemskega razkroja, neenotne razvojne usmeritve ali celo stagnacije, stanja, kjer bo le manjši del domov zaradi strokovne zrelosti in razvojne smelosti vodstva šel v smeri zagotavljanja kakovostnega življenja starostnikov, večji pa pretežno stal na istem mestu ne glede na spremembe, ki se dogajajo na področju zahtev uporabnikov? Ali pa bodo našli poslovno uspešnejšo organizacijsko formo, pravičnejšo in transparentno logiko financiranja, sodobne razvojne strategije, dobro strokovno vodenje ter medsebojno povezovanje v smislu sinergij, tako ekonomskih kot strokovnih.

LITERATURA:

Imperl Franc, Ramovš Jože (2010). Dolgotrajna oskrba z očmi poznavalca slovenske in evropske sociale.

V: *Kakovostna starost*, letnik 13, št. 2, str. 102-125.

Pravilnik o minimalnih tehničnih zahtevah za izvajalce socialnovarstvenih storitev (2006). V: *Uradni list RS*, št. 67/2006.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010 (2006). V: *Uradni list RS*, št. 39/2006.

Skupnost socialnih zavodov Slovenije (2012). *Povzetek kumulativnega statističnega poročila 2012*.

Skupnost socialnih zavodov Slovenije (2013). *Pregled področja institucionalnega varstva starejših in odraslih s posebnimi potrebami 2013*.

Zakon o socialnem varstvu (1992). V: *Uradni list RS*, št. 54/1992.

Kontaktne informacije:

Franc Imperl

FIRIS IMPERL d.o.o.

Tržaška 90/, 1370 Logatec

e-naslov: franc.imperl@siol.net

Maja Rant

Prostovoljsko druženje s starim človekom

POVZETEK

Prostovoljsko druženje ljudi v skupinski ali individualni obliki je sodobna oblika zadovoljevanja temeljne potrebe po osebnem medčloveškem odnosu. V starosti je ta potreba še posebej živa. Ker ima Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje več kot dve desetletji dobrih izkušenj z uvajanjem medgeneracijskega prostovoljstva za kakovostno staranje in sožitje med generacijami, smo v raziskavi *Potrebe, zmožnosti in stališča starejših prebivalcev Slovenije* spraševali tudi po tem, koliko so pripravljeni prostovoljsko obiskovati starejše ljudi in koliko si želijo, da bi jih v starosti obiskoval prostovoljec. Tovrstni podatki omogočajo razvijati boljše programe za usposabljanje in organiziranje prostovoljcev. Kratka analiza podatkov nakazuje velik človeški in družbeni potencial: dve tretjini raziskane populacije je pripravljeno obiskovati starejše ljudi, tri četrtine si želi, da bi jih v starosti obiskoval prostovoljec. Nadaljnja obdelava tega področja bo pokazala podrobnejši profil starejšega prostovoljca.

Ključne besede: prostovoljstvo, starejši ljudje, družabništvo

AVTOR: *Maja Rant je univerzitetna diplomirana socialna delavka, zaposlena na Inštitutu Antona Trstenjaka kot operativna pomočnica socialnih programov. Med drugim sodeluje pri vodenju domačih in evropskih razvojnih projektov na področju staranja, sožitja generacij ter preventive zasvojenosti in omam med mladimi.*

ABSTRACT

Voluntary companionship with an elderly

Voluntary companionship of people in groups or as couples is a modern form of meeting the fundamental human need of interpersonal relations. In one's old age this need becomes even more important. Anton Trstenjak Institute of gerontology and intergenerational relations has gained more than 2 decades of good experiences with the implementation of intergenerational voluntariness for qualitative ageing and coexistence among generations. Therefore, within the survey *The standpoints, needs and potentials of Slovenian people*, two questions about voluntariness were included. First question asked about willingness to voluntarily visiting elderly people and the second asked about willingness to accept visits from a volunteer. These kinds of data enable the development of better programs for volunteers' training and organization. Short data analysis shows great human and social potential: two thirds of researched population is willing to visit elderly people and three fourths is willing to be visited by a volunteer. Further analysis of this issue will reveal more detailed profile of elderly volunteer.

Key words: voluntariness, elderly people, companionship

AUTHOR: *Maja Rant* is graduated social worker, employed at Anton Trstenjak Institute. She helps on the implementation of various social programs. She also participates in management of the of domestic and European development projects in the field of aging, the intergenerational relations and the prevention of drug addiction among young people.

1. PROSTOVOLJSKO DRUŽABNIŠTVO S STARIMI LJUDMI

Prostovoljstvo je osebno ali organizirano strokovno ali laično delo, ki ga nekdo opravlja, da posameznemu človeku, skupini ali skupnosti smiselno pomaga pri materialnem preživljanju ali medčloveškem sožitju, pri čemer pomoč poteka izven službenega časa in brez materialnega plačila, v prostem ali razpoložljivem času poleg vsakdanjih obveznosti, po osebni smiselni odločitvi, iz človekoljubnega solidarnega stališča do človeških potreb in težav. Tako je prostovoljstvo opredeljeno v *Prostovoljskem dnevniku* (Ramovš, 2013, str. 14), od koder bomo povzeli nekaj spoznanj. O temeljni potrebi po osebni človeškem odnosu, o prostovoljstvu in njegovi socialni osnovi pa so posebna poglavja v socialni gerontologiji (Ramovš, 2003).

Potreba po soljudeh je živa vse življenje, zato tudi star človek potrebuje reden osebni stik z nekom, ki ga ima za svojega. V tradicionalni družbi so bili to predvsem družinski člani, sorodniki ali sosedje. Z zatonom tradicionalne družbe pa krvno sorodstvo in krajevno sosedstvo v precejšni meri izgublja to vlogo. Deloma jo prevzema osebno prostovoljstvo, kot ga npr. razvijamo v medgeneracijskih skupinah za kakovostno staranje in v osebni družabništvu s starim človekom. Če star človek nima zadovoljene potrebe po temeljnem ali osebni medčloveškem odnosu z nekom, je osamljen, pa naj je okrog njega še toliko ljudi. Potreba po osebni medčloveškem odnosu je pri današnjih starih ljudeh med najmanj zadovoljenimi, zato je osamljenost ena od njihovih pogostejših in hujših stisk. Seveda je pa treba razlikovati osamljenost od samote. Osamljenost je doživljanje človeka, ki nima zadovoljene temeljne človeške potrebe po osebni odnosu z ljudmi. Človek pa lahko živi sam in dolgo ni v stiku z nikomer, a se ne počuti osamljen.

Država s svojimi službami ne more zadovoljiti človekove potrebe po lepem sožitju v družini, službi in osebni družbi. Zelo dobro pa jih zadosti prostovoljsko osebno druženje. Prostovoljstvo je obojestransko zadovoljujoč medčloveški odnos, v katerem morata oba dajati in oba dobivati. Kakovostno prostovoljsko družabništvo koristi tako staremu človeku kot prostovoljcu. Za prostovoljca je v današnjih družbenih razmerah to uspešen način za razvijanje človeške solidarnosti ter najkrajša in najlažja učna pot do dragocene večine lepega osebnega pogovora. Pri tem je pa potrebno, da se za prostovoljsko druženje in komuniciranje prostovoljec primerno usposablja. Prostovoljsko delo, ki ga opravljajo starejši ljudje, je zanje dragoceno in koristno tudi zato, ker tako ostanejo spontano vključeni v družbo, uporabljajo in drugim predajajo svoje znanje in izkušnje ter doživljajo večje samospoštovanje, smisel in vrednost življenja. Vse to pri starejših prispeva k večji neodvisnosti, boljšemu zdravju in dobremu počutju (*United Nations*, 2002). Staremu človeku pa prostovoljec pripomore k krepitvi socialnega zdravja, ki je po opredelitvi Svetovane zdravstvene organizacije eden od bistvenih vidikov zdravja (WHO, 1946). Od vseh treh

razsežnosti zdravja, ki jih je v opredelitvi zajela SZO, je najmanj raziskano socialno zdravje; duševno je veliko bolj, telesno pa seveda najbolj. O socialnem zdravju se najmanj ve, najmanj govori in nanj najmanj pazi, čeprav so prav motnje sožitja ali socialne bolezni v širšem pomenu besede zelo moteče tako za prizadetega človeka kakor za njegovo okolico. Sožitne ali socialne motnje so osamljenost, čudaštvo, ljudomrzništvo, zapiranje vase, nesodelovanje, napadalnost, nestrpnost, sovraštvo, slabo komuniciranje, odpovedovanje v pomembnih socialnih vlogah v družini, službi ter v osebni in širši družbi. Človekovo zdravje je ena sama celota, saj so vsi vidiki zdravja med seboj nedeljivo povezani in odvisni drug od drugega (Ramovš, 2012, str. 36-45).

Če prostovoljsko osebno družabništvo z osamljenim starim človekom ne bogati in osrečuje tako starega kot prostovoljca, je neplodno za oba. Če prostovoljec ugotovi, da komunikaciji s socialno motenim starim človekom ni kos, je edino pametno, da stik dostojno prekine. Seveda pa imajo tudi prostovoljci možnost, da se postopoma naučijo usmerjati pogovor in odnos s takim človekom v obojestransko korist, ali pa vsaj tako, da nobenemu ne škoduje. Prav tako je lahko prostovoljstvo nekoristno ali celo škodljivo zaradi osebnostnih in socialnih motenj in razvad prostovoljca, ker če jih prostovoljec ne obvlada, lahko nehote čustveno, vedenjsko, ekonomsko ali drugače zlorablja človeka ali skupino, s katero dela.

Prostovoljsko osebno druženje s starim človekom je zahtevna in osebno poglobljena oblika prostovoljstva, zato zahteva od prostovoljca dobro obvladovanje komunikacije s posameznikom, posebej še komuniciranje s človekom v psihosocialni stiski ter večine za zaščito pred prostovoljsko patologijo pri delu z ljudmi.

Prostovoljsko druženje starejših s starejšimi in mlajšimi je del obsežnega prostovoljskega udejstvovanja tretje generacije. Z njim predajajo svoja znanja, izkušnje in zmožnosti drugim v družbi, zlasti v krajevnem okolju, njim samim pa doprinese pomemben delež k zdravemu, aktivnemu in dostojanstvenemu staranju.

Nemška zvezna skupnost seniorskih organizacij BAGSO je v začetku leta 2013 opravila izčrpno raziskavo o prostovoljstvu starejših med 154 prostovoljskimi projekti, ki vključujejo 24.682 prostovoljcev. Med njimi je bilo 57 % starih od 60 do 69 let, 28 % od 70 do 79 let, 12 % pod 60 let in 3 % nad 80 let. Za nas je zanimiv tudi podatek, da 86 % od teh prostovoljcev pomaga starejšim, 49 % otrokom in mladim ljudem, 22 % prizadetim in onemoglim in 21 % zaposlenim in staršem (seveda lahko eden pomaga več različnim skupinam ljudi). Kar tri četrtine prostovoljcev opravlja take vrste prostovoljstvo, ki sodi v osebno človeško družabništvo (pogovor, izmenjava izkušenj, redni osebni stiki ipd.). Raziskava je ugotavljala pogoje za uspevanje prostovoljstva starejših ljudi; med njimi je v ospredju javna finančna podpora za usposabljanje prostovoljcev in organiziranje prostovoljske dejavnosti. Med načini za pridobivanje prostovoljcev je na prvem mestu osebni nagovor; kar 85 % projektov uporablja ta način (seveda uporabljajo hkrati tudi javne objave in drugo). 82 % jih prostovoljsko dela do 5 ur tedensko, 11 % od 5 do 9 ur, 6 % od 10 do 19 ur in 1 nad 20 ur tedensko. Največja težava pri vodenju prostovoljskih projektov je finančna (19 %), sledita pridobivanje prostovoljcev (17 %) in sodelovanje (15 %) (BAGSO, 2013).

Slovenija je leta 2011 sprejela Zakon o prostovoljstvu, s katerim je želela bolje urediti področje prostovoljstva (Državni zbor, 2011).

2. STALIŠČA O PROSTOVOLJSKEM OBISKOVANJU STAREJŠIH LJUDI V SLOVENIJI

Predstavili bomo odgovore iz naše raziskave na dvoje vprašanj: *Bi bili vi pripravljeni prostovoljsko obiskovati starejše ljudi?* (V117) in *Bi si želeli, da vas v starosti obiskuje prostovoljec?* (V118). Pri obeh so anketiranci odgovorili z *da* ali *ne*; če so izbrali odgovor *ne*, so jih anketarji vprašali še, *zakaj ne želijo prostovoljsko obiskovat starejših ljudi*, oziroma *zakaj ne želijo, da jih v starosti obiskuje prostovoljec*.

Pri tej kratki obdelavi podatkov smo anketirance razdelili v starostne skupine po deset let ter pogledali razlike med moškimi in ženskami.

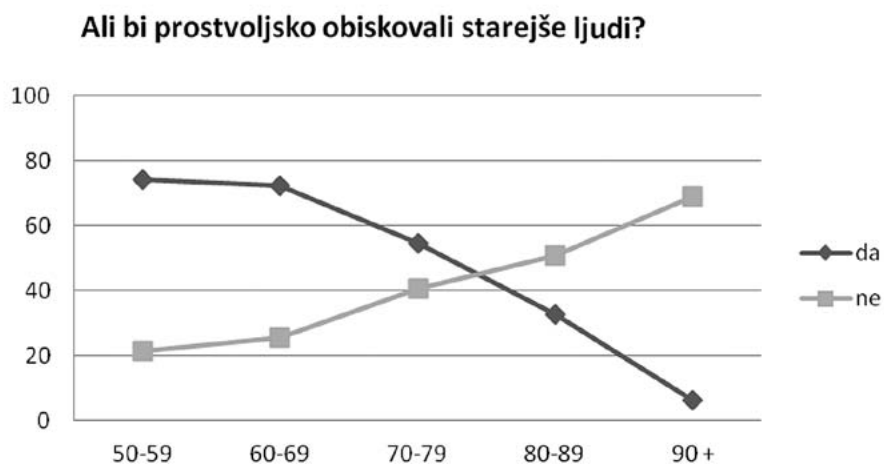
Tabela 1 in Slika 1 kažeta, kolikšen delež prebivalcev Slovenije, ki so stari 50. let in več, bi bilo pripravljeno prostovoljsko obiskovati starejše ljudi; Tabela 2 pa kaže na razlike med spoloma.

Tabela 1: *Bi prostovoljsko obiskovali starejše ljudi? – v odstotkih po starostnih skupinah*

Starost	Da	Ne
50-59	74	21,2
60-69	72,2	25,6
70-79	54,5	40,6
80-89	32,5	50,8
90 +	6,3	68,8

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka, 2010

Slika 1: *Bi prostovoljsko obiskovali starejše ljudi? – v odstotkih po starostnih skupinah*

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka, 2010

Tisti, ki so odgovorili, da si ne želijo, da bi prostovoljsko obiskovali starejše ljudi, so kot razlog za to največkrat navedli, da *tega ne morejo, slabo zdravje* ali da *nimajo časa*, pogosto tudi *starost*. Ostali odgovori so bili v manjšini: da *raje obiskujejo svoje ljudi ne tujih*, da *se jim preveč smilijo in bi še sami trpeli*, da *ne bi znali, zaradi oddaljenosti oz. prevoza*, da *jim je to obveznost*, nekateri pa *ne želijo hoditi v druge domove*. Nekaj odgovorov pa je bilo izrazito negativno usmerjenih do starejših oz. prostovoljstva, npr. *kar sami naj bodo*, *starih imam že preveč*, *zadržke imam proti prostovoljstvu*, *za te stvari bi morala poskrbeti država*.

Tabela 2: *Bi prostovoljsko obiskovali starejše ljudi?*

Spol	Da % (f)	Ne % (f)	Ni odgovoril % (f)
Moški	66,9 (289)	26,6 (115)	6,5 (28)
Ženske	60,5 (372)	34,3 (211)	5,2 (32)
Skupaj	63,1 (661)	31,1 (326)	5,7 (60)

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka, 2010; N = 1047 (432 moških, 615 žensk)

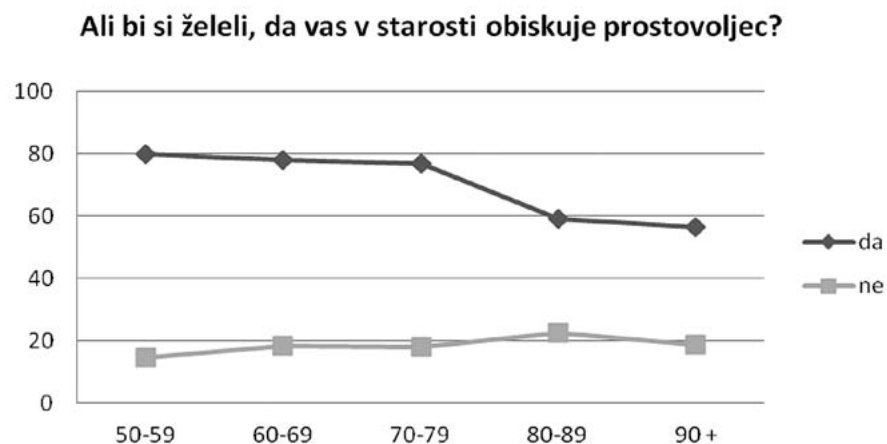
Tabela 3 in Slika 2 kažeta, koliko ljudi po 50. letu bi si želelo, da jih v starosti obiskuje prostovoljec, Tabela 4 pa kaže na razlike med spoloma.

Tabela 3: *Bi si želeli, da vas v starosti obiskuje prostovoljec? – v odstotkih po starostnih skupinah*

Starost	Da	Ne
50-59	79,9	14,4
60-69	78	18,2
70-79	76,6	18
80-89	59,2	22,5
90 +	56,3	18,8

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka, 2010

Slika 2: Bi si želeli, da vas v starosti obiskuje prostovoljec? – v odstotkih po starostnih skupinah

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka, 2010

Tisti, ki so odgovorili, da si ne želijo, da jih v starosti obiskuje prostovoljec, so največkrat rekli, da zato, ker *imajo že svoje ljudi (družino, svojce, prijatelje, sosede)*, pogost odgovor je bil tudi, da *nimajo potrebe po tem, trenutno ne želijo, da ni to za njih, da so radi sami, ker ne poznajo človeka*. Nekaj jih je reklo, da *bodo šli v dom za stare, da ne razmišljajo o tem, da nimajo časa, da ne zaupajo*. Posamezni odgovori so bili tudi, da *ne želijo obremenjevati drugih, da jih ne bi mogli postreči, da jih drugi bolj potrebujejo, da so utrujeni, da bi jim bilo nerodno*.

Tabela 4: Bi si želeli, da vas v starosti obiskuje prostovoljec?

Spol	Da % (f)	Ne % (f)	Ni odgovoril % (f)
Moški	71,5 (309)	20,8 (90)	7,6 (33)
Ženske	78,9 (485)	15,0 (92)	6,2 (38)
Skupaj	75,8 (794)	17,4 (182)	6,8 (71)

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka, 2010; N = 1047 (432 moških, 615 žensk)

Gornji podatki narekujejo naslednje ugotovitve:

- Največ ljudi bi prostovoljsko obiskovalo starejše ljudi v starostnih skupinah od 50 do 69 let, in sicer več kot 70 %, nato ta odstotek že v starostni skupini od 70 do 79 let pade na malo več kot polovico, med 80 in 89 let starimi bi prostovoljsko obiskovalo starejše ljudi le še dobra tretjina, po 90. letu jih je izrazilo to pripravljenost dobre 6 %. Povsem razumljivo je, da se ta odstotek s starostjo niža, saj imajo starejši več zdravstvenih težav, niso več tako mobilni.
- Nenavaden je zanimiv podatek, da je nekoliko več moških kot žensk pripravljeno prostovoljsko obiskovati starejše ljudi. Znano je, da med prostovoljci, ki obiskujejo starejše ljudi, visoko prevladujejo ženske. Pri podrobnejši analizi bo treba iskati odgovor na to,

da podatki o pripravljenosti žensk za prostovoljsko obiskovanje starejših odstopajo od dejanskega prostovoljstva žensk.

- Nad 75 % ljudi v starostni kategoriji od 50 do 79 let si želi, da jih v starosti obiskuje prostovoljec, po 80. letu ta odstotek pade pod 60 %. Da bi jih prostovoljec v starosti obiskoval, si torej želi nekoliko več ljudi, kot je pripravljenih prostovoljsko obiskovati druge, s staranjem ta želja ostaja v ljudeh veliko dlje kot pripravljenost prostovoljsko obiskovati druge, kar je povsem logično zaradi pešanja moči.
- Razlike glede na spol so pokazale, da si nekoliko več žensk (78,9 %) kot moških (71,5 %) želi, da bi jih v starosti obiskovali prostovoljci.

Ob tako množično izraženi pripravljenosti za prostovoljsko obiskovanje starejših in želji, da bi ljudi v starosti obiskoval prostovoljec, bi morala država, civilna družba in socialna stroka vlagati še več v promocijo prostovoljstva, v kakovostno usposabljanje in organiziranje prostovoljskega druženja s starimi ljudmi. To velja za medgeneracijsko prostovoljstvo in za prostovoljstvo tretje generacije, ki ga pri nas širi program Starejši za starejše, ki ga vodi Zveza društev upokojencev. Tudi sicer upokojenci prostovoljsko veliko delajo v raznih kulturnih, upokojenskih, turističnih, športnih in drugih krajevnih društvih.

Prostovoljstvo je nepogrešljiv dejavnik kakovostnega staranja in medgeneracijskega sožitja. Ta kratek prispevek opozarja nanj, medtem ko ostaja za prihodnost naloga temeljitejše analize teh in sorodnih podatkov iz naše raziskave, zlasti o sosedski pomoči, ki bo pokazala bolj celovit profil starejših prostovoljcev, starejših, ki si želijo prostovoljstva, in tistih, ki si ga ne želijo.

LITERATURA

- BAGSO (2013). Ergebnisse der BAGSO-Befragung »Freiwilliges Engagement älterer Menschen – Was hat sich bewährt? Was muss sich ändern? März 2013. V: <http://www.bagso.de> (sprejem 19. 8. 2013).
- Državni zbor Republike Slovenije (2011). Zakon o prostovoljstvu. Uradni list RS. Ljubljana
- Ramovš Jože (2003). Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagogika. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Ramovš Jože (2012). Za kakovostno staranje in lepše sožitje med generacijami. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka (3. dopolnjena izdaja)
- Ramovš Jože (2013). Prostovoljski dnevnik. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in megeneracijsko sožitje (2. izdaja)
- United Nations (2002). Productive ageing: voluntary action by older people. Madrid: World Assembly on Ageing II; <http://www.globalaging.org/waa2/articles/productiveageing.htm> (sprejem 5. 8. 2013)
- World Health Organization (1946). Preamble to the Constitution of the World Health Organization. New York. <http://www.who.int/about/definition/en/print.html> (sprejem 6. 8. 2013).

Kontaktne informacije:

Maja Rant

Inštitut Antona Trstenjaka, Resljeva 11, 1000 Ljubljana
e-naslov: maja.rant@gmail.com

Blaž Švab**Spremljanje medijev in kulture**

POVZETEK

Kulturno udejstvovanje je glavni steber zgodovinske identitete slovenskega naroda in v tretjem življenjskem obdobju so dobre možnosti za tovrstno udejstvovanje. In ker je bilo nekoč za Slovence pomembno tudi izhajanje slovenskih časopisov, smo v naši raziskavi *Potrebe, zmožnosti in stališča prebivalstva Slovenije, ki je staro 50 let in več*, zastavili tudi sklop vprašanj s tega področja. V tem poglavju smo kratko prikazali rezultate o branju časopisov, revij in knjig, pri čemer izstopa veliko število časopisov, ki jih ljudje berejo, ter dejstvo, da 40 % starejših redno bere knjige; branje narašča sorazmerno z izobrazbo in višino dohodka ter pada s starostjo. Nadalje smo prikazali poslušanje radia, ki ga dnevno posluša več kot 70 % starejših, povprečno več kot 4 ure, ter gledanje televizije, ki jo dnevno gleda nad 90 % starejših, povprečno po 2 uri. Gledališče, koncerte, razstave, kino, zabave in druge prireditve jih obiskuje 46 % – vse te sorazmerno enako pogosto, 18 % bi si te dejavnosti želelo obiskovati, pa ne morejo, 33 % pa jih ne čuti potrebe.

Ključne besede: kultura, branje časopisov, branje knjig, poslušanje radia, gledanje televizije, obiskovanje kulturnih prireditev, obiskovanje zabavnih prireditev

AVTOR: *Blaž Švab* je univerzitetni diplomirani socialni delavec. Na Inštitutu Antona Trstenjaka dela na Mreži medgeneracijskih programov za kakovostno staranje in medgeneracijsko sožitje ter pri programih, povezanih z omamo in zasvojenostmi.

ABSTRACT

Following media and culture

In the third age there are many possibilities for participation in cultural events, which is the main pillar of the historical identity of the Slovenian nation. Besides that, Slovenian newspapers were also very significant for Slovenians, therefore a few questions about it were also included in our research of needs, potentials and standpoints of Slovenians aged 50+. This chapter presents results about reading newspapers, magazines and books. Results that stand out the most are the number of various newspapers that participants read and the fact, that 40 % of the elderly regularly read books. Reading books increases proportionally with education and income, and decreases with age. Regarding radio and television, more than 70 % of elderly people listen to radio on average more than 4 hours per day and 90 % of them watch television on average 2 hours per day. 46 % of elderly people visit theatres, concerts, exhibitions, cinemas and other entertaining and cultural events; the frequency of visits is the same for all mentioned events. 18 % of the elderly would like to visit these kinds of events, but cannot, and 33 % do not feel the need for visiting.

Key words: culture, reading newspapers, reading books, listening to the radio, watching the television, visiting cultural events, visiting entertaining events

AUTHOR: *Blaž Švab* is a social worker. His work at Anton Trstenjak Institute is focused on Network of intergenerational programmes for quality ageing and intergenerational relations. He also works on other projects, mainly related to addictions.

Živeti tukaj in zdaj, da nas čas ne povozi, biti v stiku z realnostjo, z dogajanjem doma in po svetu – to so zagotovo naloge vsakega odraslega človeka. Da posameznik v poplavi obveznosti, ki jih ima, sledi še zanj pomembnim informacijam, da je torej informiran, gre zasluga medijem; radiu, televiziji, časopisom in revijam ter internetu.

V naši raziskavi nas je zanimalo, koliko prebivalci Slovenije, ki so stari 50 let in več, spremljajo vse te medije, pri tiskanih medijih pa tudi, kaj berejo. Ker je kultura neločljivo povezana s tiskano besedo v knjigah, so nas zanimale tudi njihove bralne navade. Ko smo na področju branja, smo na področju kulture nasploh. Z enim od vprašanj smo zato ugotavljali, katere kulturne in zabavne prireditve obiskujejo, kako pogosto in s kom.

Anketirance smo povprašali o časopisih in revijah, ki jih zadnje mesece redno berejo (V119). Na to vprašanje jih je odgovorilo 890 (85 %). Navedli so kar 122 različnih časopisov in revij – vsi, razen nekaj izjem, so bili slovenski. Navedli so skoraj vse časopise in revije, ki v Sloveniji izhajajo (Cobib.si, 2013), od dnevnikov in tednikov do mesečnikov, od poljudnih do strokovnih in znanstvenih revij (te so navajali redkeje). Veliko so navajali t. i. ženske časopise, časopise, ki se ukvarjajo z zdravjem, regionalne in lokalne časopise. Glede na število in raznolikost odgovorov jih na tem mestu ni smiselno imensko navajati. Bolj je zanimivo dejstvo, da imamo v Sloveniji zelo veliko časopisov in revij. Ob tem nehote pride na misel vprašanje, če jih morda ni preveč. Odgovor nanj je zelo kompleksen, z njim se zadnje čase intenzivno ukvarjajo novinarji in izdajatelji, ki se v kriznem času borijo za obstoj. Za nas je pomemben podatek, da časopise in revije bere kar 85 % udeležencev raziskave (večina jih je navedla več kot en odgovor) ter da so zanje te revije in časopisi stik s svetom in vir informacij, ki jih zanimajo.

Z naslednjim vprašanjem smo jih spraševali o knjigah. *Kdaj ste prebrali zadnjo knjigo?* (V120). Odgovore smo razdelili v starostne skupine po 10 let; prikazuje jih Tabela 1.

Tabela 1: *Kdaj ste prebrali zadnjo knjigo?*

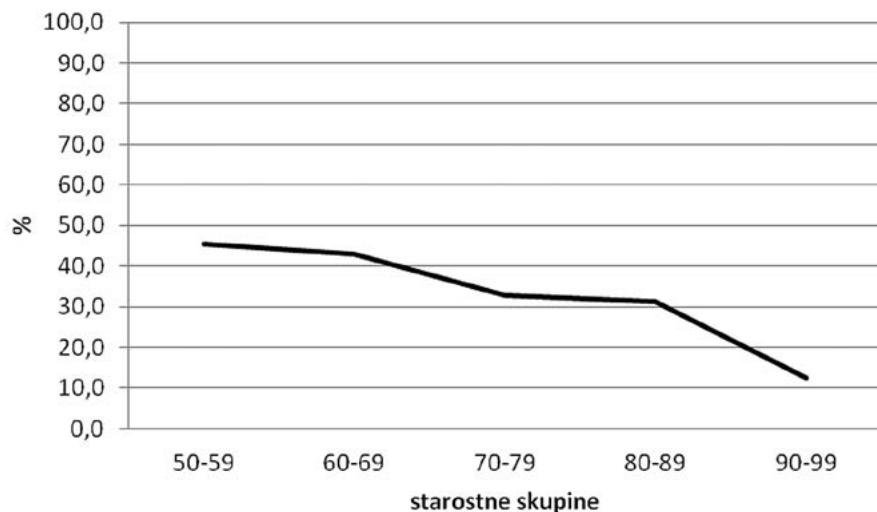
	starostne skupine po 10 let (f)					skupaj (f)
	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	
1. v zadnjem tednu	79	68	47	23	1	218
2. pred _ meseci	78	66	32	14	1	191
3. pred _ leti	51	43	24	18	1	137
4. ne berem knjig	137	135	137	63	13	485
Skupaj	345	312	240	118	16	1031

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Za boljšo preglednost odgovorov smo le-te razdelili na dve skupini udeležencev: tiste, ki relativno redno berejo (so v zadnjem letu prebrali vsaj 1 knjigo) ali tiste, ki ne berejo redno (so knjigo nazadnje prebrali pred več kot letom dni ali sploh ne berejo). Po tem kriteriju se je pokazalo, da knjige redno bere okoli 40 % ljudi (38 % moških in 41 % žensk). Ta odstotek

je najvišji v starostni skupini med 50 in 59 let (okoli 45 %), nato pa z leti upada (Slika 1). Vzrok za to je verjetno poleg težav z vidom tudi ta, da starejši ljudje težje pridejo do knjig kot mlajši, saj njihova gibljivost in mobilnost z leti upada (o tem govori poglavje o gibljivosti).

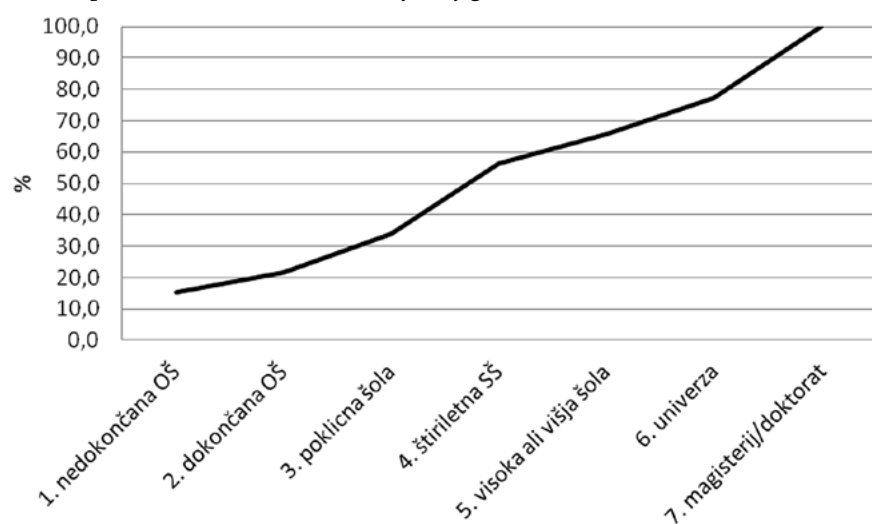
Slika 1: Redni bralci knjig (vsaj ena knjiga letno) – po starostnih skupinah

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Z izobrazbo branje narašča – to kaže Slika 2. Z nedokončano OŠ je rednih bralcev le približno 15 %, nato se njihov delež dviga skoraj premočrtno s stopnjo izobrazbe in doseže kar 100 % pri tistih z magisterijem ali doktoratom (teh je v vzorcu samo 8).

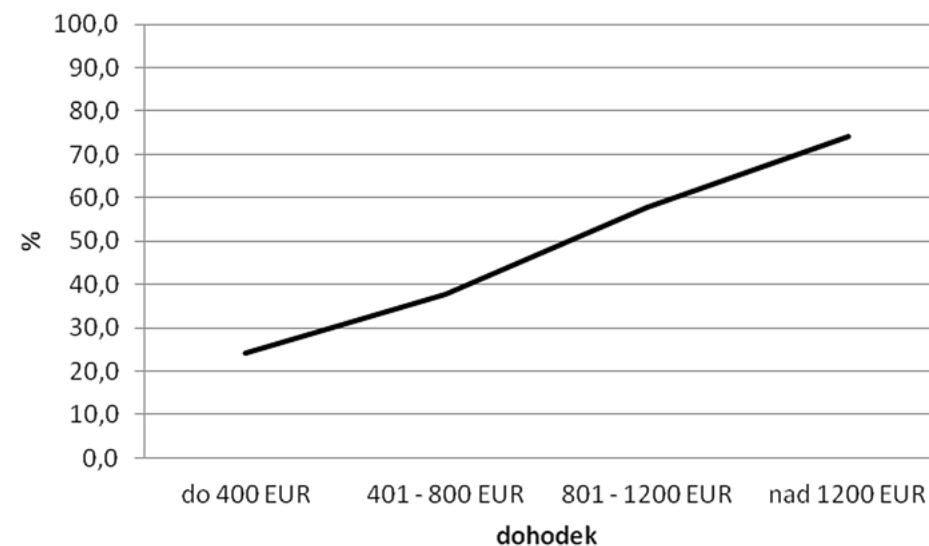
Slika 2: Vpliv izobrazbe na redno branje knjig

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Prav tako pogostost branja narašča z višino osebnih dohodkov – najmanj berejo tisti z najnižjim dohodkom; največ pa tisti z najvišjim (Slika 3).

Slika 3: Vpliv osebnega dohodka na redno branje knjig

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Navedeni podatki glede izobrazbe in dohodkov so skladni s podatki raziskave o bralnih navadah Slovencev v publikaciji *Knjiga in bralci IV* (Pezdirč-Bartol, 2000), kjer so ugotovili, da število prebranih knjig (na leto) pomembno narašča z višjo izobrazbo in večjim dohodkom. Naši podatki sicer ne omogočajo sklepanja o vzrokih in posledicah, se pa ujemajo tudi z rezultati raziskave o pismenosti učencev; OECD v svojih poročilih o pismenosti učencev navaja, da je razvita bralna pismenost bolj zanesljiv kazalnik ekonomskega in socialnega blagostanja kot leta izobraževanja (Podbrežnik, 2012).

Naslednje vprašanje udeležencem raziskave je bilo o *temi, naslovu ali avtorju knjige, ki so jo prebrali med zadnjimi* (V121). Nanj je odgovorila približno polovica udeležencev (52 %). To vprašanje je bilo zastavljeno zelo ohlapno in takšni so tudi odgovori nanj; nekateri so odgovarjali zelo natančno, z naslovom in avtorjem knjige, drugi so se približno spomnili vsebine, ki jo je knjiga obravnavala, nekaj jih je odgovorilo, da se ne spomnijo ne enega ne drugega. S hitrim pregledom odgovorov smo razbrali, da berejo praktično vse – od romanov (ljubezenskih, pustolovskih, zgodovinskih ...) do kuharskih in otroških knjig, nekaj jih je navajalo tudi strokovno literaturo. Natančnejše podatke o tem, koliko je kakšna knjiga ali literarna zvrst brana, je možno dobiti v cobbisu in pri založnikih, zato naših podatkov v tem kratkem prikazu ne bomo analizirali.

Tako kot pri branju časopisov in revij je tudi pri knjigah pomembna predvsem bralna kultura. Če primerjamo odgovore na vprašanja V199, V120 in V121, vidimo, da starejši v Sloveniji veliko več berejo časopise in revije kakor knjige. Zanimivo bi bilo raziskati, zakaj tak razkorak. Je branje revij in časopisov kvalitativno različno od branja knjig? So knjige

cenovno ali fizično (knjigarne ali knjižnice) manj dostopne? Odgovori na taka in podobna vprašanja so zanimivi za založnike in knjižničarje, ki se trudijo dvigniti bralno kulturo in knjige bolj približati Slovencem. Pomembni pa bi bili tudi za gerontologijo, saj v poslanstvo te stroke sodi tudi pomoč pri aktivnem staranju ne le na telesnem, ampak tudi na kulturnem in duhovnem področju. Inštitut Antona Trstenjaka npr. že več kot dve desetletji usposablja prostovoljske voditelje skupin za starejše, v katerih je biblioedukacija ena od pomembnih dejavnosti, nekatere od teh skupin pa so predvsem bralne (Ramovš, 2013).

Naslednje vprašanje o potrebah in dejavnostih starajočega se prebivalstva Slovenije na področju kulture je bilo o tem, *koliko časa dnevno ponavadi preživijo ob gledanju televizije in poslušanju radia* (V122). Možnih je bilo več odgovorov, rezultate kaže Tabela 2.

Tabela 2: Dnevno gledanje televizije in poslušanje radia

	moški % (f)	ženske % (f)	skupaj % (f)
1. televizijo gledam _ ur dnevno	93,5 (404)	91,2 (561)	92,2 (965)
2. radio poslušam _ ur dnevno	75,5(326)	68,3 (420)	71,3 (746)
3. televizijo ali radio imam prižgan večino dneva	12,5 (54)	15,4 (95)	14,2 (149)
4. televizije sploh ne gledam	2,1 (9)	3,6 (22)	3,0 (31)
5. radia sploh ne poslušam	11,1 (48)	13,2 (81)	12,3 (129)

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Gledanje televizije je torej precej pogostejša vsakdanja dejavnost starejših kot poslušanje radia: skoraj vsi jo gledajo dnevno, radio pa poslušajo okrog 70 % ljudi. Radia sploh ne poslušajo 12 % anketirancev, pri televiziji pa je odstotek le-teh precej manjši (3 %). Za oba medija pa velja, da ju spremlja velika večina starejših ljudi.

Razlike med spoloma niso velike; če na grobo posplošimo, vidimo, da v primerjavi z moškimi nekoliko manj žensk gleda televizijo in poslušajo radio – še najbolj je ta razlika očitna pri poslušanju radia.

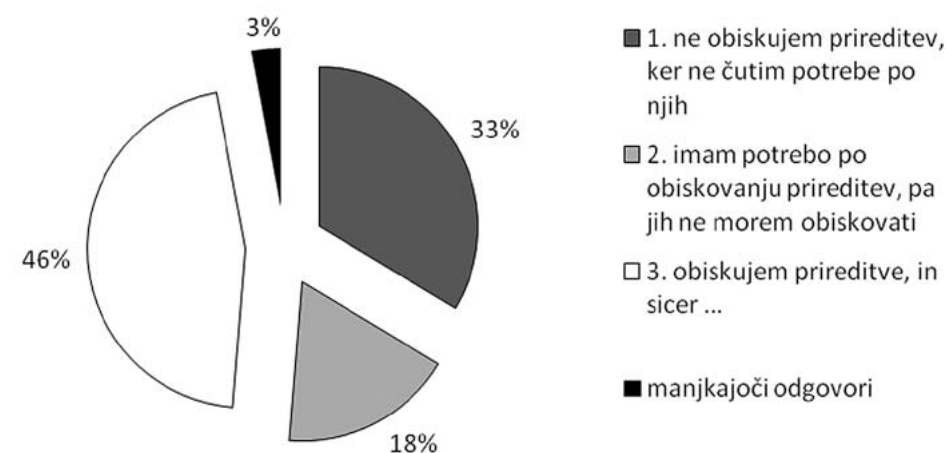
Gledanje televizije se s starostjo bistveno ne spreminja, giblje se med 88 in 94 %, razen med leti 90 in 99, ko pade na 56 %. Poslušanje radia s starostjo konstantno pada; najpogosteje ga poslušajo udeleženci med 50. in 59. letom (77 %), najredkeje pa udeleženci med 90. in 99. letom (50 %).

Tisti, ki gledajo televizijo, jo v povprečju gledajo 2 uri in pol na dan, tisti, ki poslušajo radio, ga v povprečju poslušajo 4 ure in 12 minut na dan. Po trajanju torej radio prednjači pred televizijo za več kot dvojno mero dnevnega časa. Ob tem pa je potrebno povedati, da je radio kot medij običajno bolj spremljevalec. Ljudje ga poslušajo manj aktivno, tudi med opravljanjem vsakdanjih opravil.

Kar nekaj ljudi ima televizijo ali radio prižgano večino dneva. Ta odgovor se ne izključuje z nobenim od ostalih odgovorov, saj je možno, da imaš televizijo ali radio prižgan večino dneva in jo/ga gledaš/poslušaj ali pa ne. Takih odgovorov (kombinacija odgovora 1 in 3 ter 2 in 3) je bilo 134. Kot pri časopisih je v Sloveniji tudi pri televizijskih in radijskih kanalih velika razdrobljenost in množica tovrstnih medijskih ponudnikov, ki se vsakodnevno borijo za finančno preživetje. Skorajda vsak večji slovenski kraj ima lastno radijsko postajo, kar pa omogoča izvrstno informiranje ljudi specifičnega lokalnega okolja.

Zadnje vprašanje, ki si ga bomo ogledali, se je nanašalo na *obiskovanje kulturnih in zabavnih prireditev v zadnjega pol leta* (V123). Odgovore kaže Slika 4.

Slika 4: Obiskovanje kulturnih in zabavnih prireditev v zadnjega pol leta

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

Prireditve ne obiskuje skoraj polovica udeležencev. Dve tretjini od le-teh jih ne želi obiskovati, ena tretjina pa bi jih želela, vendar jih ne more. O razlogih, zakaj jih ne morejo obiskovati, jih nismo vprašali, glede na ostale rezultate raziskave, ki so obdelani v poglavjih o premoženjskem stanju, gibljivosti, oskrbi onemoglih in nekaterih drugih, pa lahko domnevamo, da sta pomembnejša razloga finančno pomanjkanje in telesna onemoglost.

Vprašanje je ločeno spraševalo po obiskovanju gledališča, koncertov, razstav, kina, zabav in drugega. Izkazalo se je, da približno enako število ljudi obiskuje vse omenjene prireditve; nekoliko prednjačijo koncerti, najmanj obiskujejo kino (Tabela 3). Kot *drugo* so navajali razne izlete, upokojska srečanja, proslave in predstave, kjer nastopajo njihovi vnuki ipd. Večja razlika pa je pri tem, kako pogosto obiskujejo vsako od teh prireditev: v zadnjega pol leta so največkrat obiskali zabave in koncerte, najmanjkrat pa kino in druge prireditve. Prireditve najpogosteje obiskujejo s svojimi partnerji, otroki, drugimi sorodniki, prijatelji ter sosedi, nekateri pa jih obiskujejo tudi sami.

Tabela 3: Obiskovanje kulturnih in zabavnih prireditev

	f	M	SD
3.1. gledališče	369	1,46	2,12
3.2. koncerti	381	1,60	1,99
3.3. razstave	355	1,27	1,91
3.4. kino	329	0,79	2,02
3.5. zabave	348	1,84	4,37
3.6 drugo	179	0,69	1,27

Vir: Inštitut Antona Trstenjaka 2010

O kulturnem udejstvovanju so v naši raziskavi spraševala še nekatera druga vprašanja, ki jih v tem kratkem prikazu nismo zajeli; med njimi je zlasti pomembno tisto o izobraževanju. Ta bodo zajeta v obsežnejši poznejši obdelavi tega področja ali podrobnejši analizi posameznega kulturnega udejstvovanja starajočega se prebivalstva.

Pričujoči kratki pregled je pokazal, da so potrebe po spremljanju in poglobljanju kulture med slovenskim prebivalstvom, ki je staro 50 let in več, zelo žive in da jim v praksi posvečajo precejšen del svojega časa. Če je kultura nosilni steber slovenske samobitnosti v njeni dosednji zgodovini in je to področje človeške dejavnosti odločilno za skupni in družbeni razvoj, potem je usmerjenost v kulturne dejavnosti gotovo ena najbolj smiselnih tudi za osebno zorenje v tretjem življenjskem obdobju. Prav tako pa starejši ljudje preko različnih medijev pozorno spremljajo družbeno dogajanje in jim mediji nudijo okno v svet ter so jim pripomoček za navajanje na hitre spremembe v družbi.

LITERATURA

- Cobib.si, Vzajemna bibliografsko-kataložna baza podatkov (2013). http://cobiss4.izum.si/scripts/cobiss?u_kaz=SFRM&id=0930130838877368
Spletni dostop dne 30. 8. 2013.
- Pezdirč-Bartol, Mateja (2000). Koliko in kaj berejo Slovenci? Jezik in slovstvo, letnik 45, številka 7/8, str. 313-315. URN:NBN:SI:doc-8E6NZYMO from <http://www.dlib.si>
- Podbrežnik Breda (2012). Bibliomanija s pravo mero. Spletni dnevnik, dostopno na: <http://www.kamsiksi-breda.blogspot.com/2012/05/bralna-kultura-je-nacin-kako-jo-zivi-in.html>. Sneto 30. 8. 2013.
- Ramovš Jože (2013). Prostovoljski dnevnik pri osebnem prostovoljskem delu z ljudmi in učenju lepega medčloveškega sožitja. 2. izdaja. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Kontaktne informacije:

Blaž Švab

Inštitut Antona Trstenjaka
Resljeva 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana
e-naslov: blaz.svab@inst-antonatrstenjaka.si

Bogomir Povše

Medgeneracijska informativno-družabna središča slovenske vojske

POVZETEK

Slovenska vojska je opustila izvajanje vojaške dolžnosti in prešla na profesionalno organiziranost. S tem se je pojavila na trgu dela kot ponudnik zaposlitve za mlade ljudi. Eden izmed pomembnejših argumentov za zaposlitev je poleg plače tudi zadovoljstvo že zaposlenih in upokojenih pripadnikov s statusom in skrb organizacije za zaposlene in upokojene pripadnike vojske, ki na mlade kandidate prenašajo svoje izkušnje. Vojska in Ministrstvo za obrambo zato razvijata sistem skrbi za aktivne pripadnike vojske, njihove družine in za nekdanje pripadnike vojske. Ena od oblik skrbi so klubi v vojašnicah za aktivne pripadnike vojske in Medgeneracijska informativna središča Slovenske vojske v civilnem okolju.

Ključne besede: nekdanji pripadniki, vojaška skupnost, celostna skrb, skrb za nekdanje pripadnike, dnevni center aktivnosti, vojašnični klub, medgeneracijsko informativno-družabno središče

AVTOR: Podpolkovnik **Bogomir Povše** je univerzitetni diplomirani obramboslovec – politolog in specialist menedžmenta v socialnem delu. Na Ministrstvu za obrambo je zaposlen kot višji častnik za skrb za nekdanje pripadnike z nalogami organiziranja in vodenja aktivnosti nekdanjih pripadnikov.

ABSTRACT

Intergenerational informative social centers of Slovenian army

Slovenian Army was transformed into a professional organization after the annulment of the conscription. Afterwards it became an employing organization, presented on the labour market, especially for the employment of young people. Beside salaries, there are very significant arguments that speak in Army's favour to become its employee is also high satisfaction of already employed and also retired soldiers. It is also important that Army supports people on active duty and has an established care system for retired personnel. Army and Ministry of defence established a system of support for active personnel, their families and also for retired soldiers. One way of support for the active soldiers are also soldiers' clubs that take place in military posts, however, in civil environment the Army founded several intergenerational informative social centers.

Key words: former members, retired members, military community, general support, former employees' support, daily centre of activities, military club, intergeneration informative social centre

AUTHOR: Lieutenant colonel **Bogomir Povše** is a defence expert and specialist for social work management. In Ministry of defence is employed as senior support officer. He organizes and manages activities to support retired army members.

1. UVOD

V obdobju, ko smo imeli v Sloveniji naborniško vojsko, ki se je usposabljala samo doma in je bila predvidena za obrambo lastne države, skorajda nismo imeli upokojencev in invalidov, zato tudi ni bilo večje potrebe po skrbi zanje, pa tudi za zaposlene ni bila predvidena večja skrb od tiste pri vsakem drugem delodajalcu. S prehodom v poklicno vojsko pa se je položaj spremenil. Vojska je začela delovati v tujini, družine so pol leta in več ločene, zato so se potrebe po celostni skrbi pojavile kot nujen, vendar še ne dokončno urejen sistem. S povečano skrbjo za zaposlene in njihove družine, za nekdanje pripadnike, pomoči potrebne in kandidate za zaposlitev v Slovenski vojski se krepi občutek za solidarnost, ki je za izvajanje nalog Slovenske vojske doma in v tujini še kako potreben in pomemben. V zadnjem obdobju narašča število invalidov in upokojencev, ta trend pa se bo še stopnjeval. Upokojenci ob odhodu v pokoj niso toliko stari, da ne bi mogli še marsičesa prispevati v obrambni sistem in jim je potrebno to priložnost dati. Poleg tega sistem potrebuje znanje in izkušnje ter vpliv veteranov na mlade, ki so kandidati za zaposlitev. Zavedamo se, da se bodo potrebe z leti spreminjale, ker bodo naši nekdanji pripadniki vse starejši, njihove potrebe pa vse bolj podobne potrebam vseh drugih starih ljudi v družbi. Prav tako vemo, da bodo pogoji za upokojevanje vse ostrejši, vedno več bo popolnoma iztrošenih poklicnih vojakov, tisti s poklicnimi pokojninami bodo imeli tako nizke pokojnine, da bodo živeli v revščini. Vse bolj bodo postajali primer vsak zase in potrebna bo individualizacija (Hojnik Zupanc, 1999, str. 29-33) in širitev socialnega dela v vojski v sodelovanju z različnimi podpornimi mrežami (Hojnik Zupanc, 1999, str. 133-138). Do tedaj moramo razviti oblike dela, ki bodo to omogočale. Nemočnim želimo pomagati s socialnimi in drugimi storitvami in jim tako dvigniti kvaliteto življenja. Želimo si, da bi bili naši nekdanji sodelavci del socialnih omrežij takoj na začetku in vse v visoko starost. Pomen socialnih omrežij predvsem za moško populacijo, ki je pri nas v večini, dobro definira Srečo Dragoš (2000, str. 304-305). Ponudbo storitev, ki je večja, kot je sicer v družbi, pa želimo izkoristiti kot dodaten argument za zaposlitev v vojski. Izkušene in domoljubno prekaljene kadre želimo usmeriti v krepitev domoljubja, prenos pozitivnih izkušenj na mlade in z njihovim zadovoljstvom promovirati Slovensko vojsko kot zanesljivega in zaželenega delodajalca.

V času od maja 2008 do konca junija 2009 smo v Sektorju za odhode iz vojaške službe delali na več projektih skrbi za nekdanje pripadnike Slovenske vojske, med drugim tudi na projektu Klubski prostori, prilagojeni upokojencem Slovenske vojske. Rezultati projektov¹ so namenjeni raziskavi možnosti in predlogom, ki pomenijo praktično implementacijo določil zakona o vojaški službi s področja celostne oskrbe pripadnikov vojske. Projekti so med seboj povezani in ponujajo zelo razvejano pahljačo organizirane skrbi za nekdanje pripadnike vojske. Ena od ugotovitev vseh petih projektov pa je, da skrbi za nekdanje pripadnike ne moremo ločiti od celostne skrbi za pripadnike vojske in njihove družinske člane. Prišli smo do spoznanja, da je v določenih segmentih skrbi mogoče skrb organizirati tako, da sedanj

¹ Projekti skrbi za nekdanje pripadnike: Klubski prostori, prilagojeni upokojenim pripadnikom Slovenske vojske, Domovi za upokojene pripadnike Slovenske vojske, Oskrbovana stanovanja, Mentorji pri knjižnično informativnem centru MORS, Izkaznica nekdanjega pripadnika SV.

in nekdanji pripadniki preživijo določen del prostega časa skupaj, pri čemer je omogočena izmenjava znanja in izkušenj.

Naslednji korak je možnost, da v te naše aktivnosti pritegnemo družinske člane in občane iz njihovega kroga znancev in prijateljev ter se tako preko skupnega interesnega druženja povežemo s civilno družbo². Od projekta zaprtega Vojašničnega kluba, v katerem se družijo pripadniki stalne sestave v prostem času ali ob redkih prazničnih priložnostih, smo prišli do koncepta razširjenih dejavnosti za naše aktivne in nekdanje pripadnike in zaradi potrebe po širšem delovanju tudi do koncepta Medgeneracijskega informativno-družabnega središča v civilnem okolju, ki bo lahko povezoval upokojene pripadnike vojske in Ministrstva za obrambo z upokojenci na terenu, z njihovimi družinami in njihovo socialno mrežo brez formalnih ovir, ki jih predstavlja vojašnica s svojimi pravili. Koncept pomeni edini sprejemljivi način organiziranja v krajih, kjer vojašnice ni ali pa je tako oddaljena, da potni stroški pomenijo preveliko obremenitev skromne pokojnine in tako odvrta upokojence od sodelovanja. Poleg tega ta koncept omogoča prost vstop in dostop do informacij o vojski in obrambnem sistemu ter o možnostih zaposlovanja v obrambno vojaškem sistemu. Tako vzpostavljamo svojevrstno medgeneracijsko zanko, ki poleg izboljšanja družabnega standarda upokojencev z zelo majhnimi stroški prispevala k promociji vojske in vojaških poklicev. V teh središčih vidimo tudi priložnost za delovanje poklicnih pripadnikov vojske, ki so starejši od 45 let in bi jim po zakonu potekla pogodba za delo v vojski. Zanje iščemo možnosti za zaposlitev in ena takih je tudi delo z nekdanjimi pripadniki.

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

Vojska je nujni sestavni del državnega aparata, namenjen obrambi pred zunanjo nevarnostjo kršenja ozemeljske nedotakljivosti, suverenosti in ustavne ureditve države. Da bi lahko opravljala te naloge, je izobražena, usposobljena, izurjena in opremljena za izvajanje oboroženega boja. Vojska ima torej nalogo izvajati državno politiko z nasilnimi sredstvi, kot analizira Clausewitzovo analizo vojne in politike angleški vojaški zgodovinar John Keegan v svoji *Zgodovini vojskovanja* (Keegan, 2005, str. 21–48), vendar posledice na ljudeh, tako fizične kot psihične, prizadenejo obe vojskujoči se strani. Vojaški poklic tako v miru v domovini, na mirovnih in drugih operacijah v tujini in sodelovanje v vojni pušča posledice na vojaki in njihovih družinah. »Delovanje vojaške organizacije je veliko bolj kot delovanje katerega koli drugega družbenega sistema odvisno od človeka, kar je posledica potrebne ravni fizičnih,

² Igor Kotnik Dvojmoč (2002) v knjigi *Preoblikovanje sodobnega vojaštva klasificira potrebo po prilagajanju vojaške organizacije sodobnim družbenim, torej civilnim trendom: (1.) proces kulturno-vrednostnega približevanja civilni družbeni sferi bi zmanjšal institucionalno ekskluzivnost vojaške organizacije in prepoznavnost vojske kot posebne družbene institucije; (2.) upadanje zvestobe instituciji bo vodilo v izključno neinstitucionalni (poklicni) model vojaške organizacije, v kateri bodo zaposleni predvsem posamezniki s prevladujočimi tržnimi vrednotami (to se že kaže v obrnjenem ciklu interesa za zaposlovanje skladno s kondicijo gospodarstva), kar vodi k organizacijskim spremembam (je že prisotno v SV): sindikalna organiziranost, strogo spoštovanje delovnega časa, ugovor vesti tudi med profesionalnimi in poklicnimi vojaki; (3.) vse bolj opazen je proces nadomeščanja kolektivnih z individualnimi vrednotami; (4.) možen je padec operativne sposobnosti, bojne pripravljenosti in učinkovitosti, kar zahteva (5.) uvajanje vse več in vse bolj natančnih pravil, s katerimi se skuša zmanjševati negativne učinke.*

emocionalno-moralnih in strokovnih sposobnosti in lastnosti človeškega dejavnika.« (Lubi, 1995, str. 49) Država je s svojimi zahtevami do vojakov povzročila posledice in jih je dolžna blažiti in odpravljati. Ta dolžnost izhaja iz humanističnih in socialnih vzgibov, moralne in etične zavezanosti državljanom in tehničnih potreb države po obnavljanju svojih oboroženih sil, ki so temelj njene varnosti in obstoja.

Popularnost vojaškega poklica sledi ponudbi in povpraševanju obratno sorazmerno gospodarski situaciji v državi. V času konjunktore vojakov primanjkuje, v času recesije je ponudba prevelika. Vojska in z njo politika sta te zakonitosti opazili. Ko so se začeli prvi sistemski in socialni problemi, je zakonsko poskrbela za celostno skrb za svoje pripadnike in njihove družine ter za vedno bolj naraščajočo skupino upokojenih pripadnikov. Javnost povečani socialni varnosti vojakov v domovini ne le da ni naklonjena, temveč določeni vplivni deli te javnosti zahtevajo odpravo vojske kot institucije. Vojska je temelj vsake državnosti. Odgovorni v državi se tega zavedajo, zato tako politika kot vojska dela vse, kar je v teh okoliščinah mogoče, da se ohrani obrambna sposobnost in s tem samostojnost in svoboda. Skozi delovanje sistema celostne skrbi institucije zasledujemo dva temeljna cilja: zagotavljanje socialne varnosti aktivnih in nekdanjih pripadnikov vojske in zagotavljanje obnavljanja človeškega in s tem bojnega potenciala vojske. Oba cilja sta med seboj tesno povezana tako, da drug drugemu zagotavljata nadaljevanje odločujočega vpliva na status in sposobnost vojske za opravljanje njenih temeljnih nalog: usposabljanje, obramba države pred vojaškim ogrožanjem, sodelovanje pri zaščiti in reševanju v primeru naravnih in drugih nesreč ter izpolnjevanje mednarodno dogovorjenih obveznosti države v reševanju kriz v svetu, kot je opredeljeno v doktrini bojevanja Slovenske vojske (Furlan in sod., 2006, str. 24-29).

Poklicna socialna organiziranost vojaške organizacije (Jelušič po Moskos, 1988, str. 17) predvideva večje sovpadanje značilnosti vojske s civilnim okoljem, njena legitimnost se potrjuje na trgu dela, posamezniki sledijo bolj lastnim interesom in se ne podrejajo v celoti interesom organizacije, družina ni dolžna sodelovati v vojaški skupnosti, vojak je podrejen civilnim normam in pravu, po upokojitvi ima enake ugodnosti kot drugi člani civilnega okolja.

Zaposlitev v Slovenski vojski je zaposlitev za določen čas³. V prihodnje bodo le redki v vojski zaposleni prišli do upokojitve, prenašanje pozitivnih izkušenj na mlade pa ne bo več samoumevno, čeprav je zaželeno. Na trgu delovne sile konkurirajo v istem bazenu kandidatorov za zaposlitev tudi drugi delodajalci, od tod ciklično pomanjkanje ali presežek, ki sem ga omenil že zgoraj. Od tod tudi prilagajanje zahtev in pogojev za zaposlitev, ki ne zagotavlja vedno najboljših in najsposobnejših kadrov, pa tudi če jih pridobi, jih po končani pogodbi brezkompromisno odpusti in prepusti trgu dela, kjer so manj konkurenčni. Posledice takega ravnanja, ki je tehnološko razumljivo, bomo morali izravnati z različnimi ukrepi, tudi s povečano skrbjo za nekdanje pripadnike, ki se jim je služba iztekla v različnih okoliščinah. *Medgeneracijska informativno-družabna središča* so prav gotovo pomembni instrumenti za to. Zaenkrat delujeta dve, v Ajdovščini že tretje leto, v Slovenski Bistrici pa eno leto.

³ V Sloveniji se pogodbe za navadne vojake podpisujejo za pet let in se lahko podaljšujejo, vendar največ do izpolnjenega 45. leta starosti; podčastniki in častniki podpisujejo pogodbo za deset let, s tem da jo lahko podaljšajo še dvakrat po deset let. Za vse seveda veljajo pogoji delovne uspešnosti in zdravstvene sposobnosti, to pa pomeni, da v ne tako daljni prihodnosti noben vojak ne bo odšel v pokoj direktno iz vojske. Za vojsko ta problem še ni zelo velik, specializirane službe pa se že srečujejo z reševanjem za zdaj še posameznih primerov.

3. ZASNOVA MEDGENERACIJSKEGA INFORMATIVNO-DRUŽABNEGA SREDIŠČA

Oba Medgeneracijska informativna-družabna središča (MIDS) ponujata izobraževanje, svetovanje, informacije, srečevanje, razvedrilo, komunikacije, vključevanje v telesne in druge aktivnosti, samopomoč in medsebojno pomoč, medgeneracijsko sodelovanje in vključevanje v širše okolje. Pri tem omogočata sodelovanje služb Ministrstva za obrambo, Slovenske vojske in neprofesionalnih sodelavcev in prostovoljcev ter hiter prenos stvarnih potreb porabnikov ter prilagajanje programov tem potrebam. Na ta način neposredno izvajamo določila zakona o službi v SV v delu, ki predpisuje skrb za nekdanje pripadnike Slovenske vojske.

Ciljne skupine MIDS so:

- nekdanji pripadniki SV in upokojeni nekdanji delavci ministrstva,
- aktivni pripadniki in njihove družine,
- upokojenci, ki živijo na teritoriju MIDS,
- kandidati za zaposlitev v SV,
- organizacije in društva, pomembna za obrambo.

Dejavnosti v delovanju MIDS:

- dnevni center aktivnosti,
- rekreacija,
- razstave in proslave,
- svetovalnice,
- društvena organiziranost in povezovanje društev s sorodnimi programskimi usmeritvami,
- izobraževanje,
- oblike samopomoči in medsebojne pomoči,
- ugotavljanje potreb po socialnih storitvah.

Prvi dve ustanovljeni središči, še zlasti tisto v Ajdovščini, sta potrdili pravilnost odločitve o ustanovitvi in nas navdajata z optimizmom.

4. IZKUŠNJE PRVIH DVEH SREDIŠČ

Pred ustanovitvijo smo temeljito pregledali ureditev tega področja v sosednjih državah, v ZDA ter Veliki Britaniji. Seveda ni šlo za kopiranje tujih rešitev, ker jih ne bi zmogli financirati, zanimal nas je le način in sistem organizacije skrbi za nekdanje pripadnike. Ugotovili smo, da lahko damo na voljo opremljene prostore z ustrezno infrastrukturo, pomagamo pridobivati strokovno znanje in zunanje strokovnjake, financiramo dejavnosti po sistemu pol – pol, pomagamo koordinirati notranje vire Ministrstva za obrambo in zagotavljamo organizacijsko funkcijo profesionalnih sodelavcev (civilistov in vojakov). Z laboratorom središča smo natančno opredelili funkcije, vsebine, cilje, ciljne skupine. S poslovníkom smo predpisali način vodenja središč s strani uporabnikov in zagotovili povezavo z resorno odgovornimi deli ministrstva in vojske.

4.1 MEDGENERACIJSKO INFORMATIVNO-DRUŽABNO SREDIŠČE AJDOVŠČINA

Ustanovljeno je bilo leta 2010. Vanj so vstopili člani prostovoljskih skupin za kakovostno starost, predstavniki Zveze slovenskih častnikov in Zveze veteranov vojne za Slovenijo, nepovezani upokojeni pripadniki vojske in Ministrstva za obrambo ter tudi nekateri partnerji naših upokojencev. Pridobili smo zelo prijetno urejene prostore na mirni lokaciji ob glavni ulici v Ajdovščini s posebnim, invalidom in starejšim prijaznim vhodom. V delovanje smo pritegnili vojašnico v Vipavi, kjer je tudi mogoče opravljati del dejavnosti, prav tako vojaški objekt v bližnji Ajševici. Vojašnice pomagajo s prostori, telovadnimi napravami in prevozi, po potrebi tudi pripravijo prehrano ob celodnevni aktivnosti.

MIDS Ajdovščina je že prvo leto pripravilo okrog šestdeset različnih aktivnosti s področja pohodništva, rekreacije v telovadnici in na bazenu, tematske delavnice in predavanja, računalniški tečaj, praznovanja in razstave. V drugem in tretjem letu delovanja je aktivnosti na tem nivoju redno vzdrževalo, poleg tega pa je več članov usposobilo za vodenje skupin za preprečevanje padcev. Izveden je bil tečaj italijanščine in tečaj za preprečevanje padcev. Skupine za samopomoč redno delujejo, prav tako se mesečno kontrolira krvni tlak, sladkor in holesterol. Vsako leto izvedemo planinski tabor na Pokljuki. Člani se udeležijo letnega srečanja prostovoljcev in Festivala za tretje življenjsko obdobje. Vsako leto sodeluje pri vseh aktivnosti preko tisoč oseb. Izkušnje prvega središča so izjemno pozitivne in jih poskušamo prenašati v druga okolja.

4.2 MEDGENERACIJSKO INFORMATIVNO-DRUŽABNO SREDIŠČE SLOVENSKA BISTRICA

Ustanovljeno je bilo marca 2012. V nasprotju z Ajdovščino je članov zelo malo. Samostojno vodstvo se kljub prizadevanjem strokovnih delavcev ni vzpostavilo. Pripravljen letni načrt, ki je zelo podoben prej opisanemu, v tem primeru ni pritegnil pozornosti, pa tudi sprememb po meri uporabnikov ni doživel, ker ni bilo zanimanja. Tečaj za preprečevanje padcev in nekaj predavanj smo organizirali »od zunaj«. Prostori so lepi, na dobri lokaciji, vendar žal ni dvigala, zato je treba v drugo nadstropje peš.

Tudi tukaj smo prostore ponudili društvom v souporabo, kar je uspešno. Sestajajo se skupine za kakovostno starost. V središču smo v enem letu izvedli petnajst dogodkov s povprečno dvajsetimi udeleženci.

Seveda se bomo trudili še naprej v upanju, da morebitni uporabniki zaznajo potrebo po takem delovanju.

5. SKLEPI

Prvi sklep je, da je organizacijska oblika zelo posrečena in tudi uspešna, če je članov dovolj in so pripravljeni sodelovati.

Zelo pomembno je, da je v članstvu več žensk, ki so bolj naklonjene prostovoljskemu delu. Dejstvo, da je v Slovenski Bistrici samo ena med petnajstimi člani, v Ajdovščini pa večina od več kot šestdeset članov, nam morda ponuja del odgovora na vprašanje, zakaj je štajerski center manj uspešen od primorskega.

Velik vpliv na delovanje centrov ima tudi tip poselitve. Kjer je ta zelo razpršena, zelo težko obveščamo ljudi, cena prevozov pa je danes že velika ovira pri prostovoljskem delu.

Finančna kriza je zelo oklestila naše zelo ambiciozne načrte, tako da bomo nekaj let morali vztrajati na tem, kar smo uspeli narediti na področju skrbi. Socialni programi bodo morali večinoma počakati na boljše čase. Prav tako bo moral počakati še kakšen nov MIDS.

Vsekakor smo pridobili mnoge koristne izkušnje, povezali zelo različne oblike delovanja in smo deležni zadovoljstva sodelujočih.

Izkušnje so večinoma pozitivne, kljub nekaterim grenkim pilulam, ki jih je sem pa tja treba zaužiti. Organizacijske uspehe včasih pospremi tudi kak neuspeh. Včasih je dobro zamišljena in že koordinirana aktivnost onemogočena, ker ni mogoče pridobiti financ. V nekaterih okoljih je včasih slišati komentarje v smislu »kaj je vsega tega treba, ko pa je kriza«. Kriza je tako ali tako glavni argument, kadar se česa noče narediti, vendar je v očeh strokovnih delavcev dodatni motiv, da še več in bolje delamo, ker so prav zdaj potrebe še večje kot v letih debelih krav. Kriza v državi bo nekoč minila, kriza zaupanja, ki bo nastala, če bomo zanemarili pomoči in skrbi potrebne, pa mogoče ne bo minila nikoli več.

LITERATURA:

- Dragoš Srečo (2000). Socialne mreže in starost. V: Socialno delo, letnik 39, št. 4–5, str. 293-314.
- Kotnik – Dvojmoč Igor (2002). Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav. Znanstvena knjižnica št. 49. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hojnik – Zupanc Ida (1999). Samostojnost starega človeka v družbeno prostorskem kontekstu. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 29-33 in 133-138.
- Jelušič Ljubica (2002). Ritualizacija čustev v vojaški organizaciji. V: Teorija in praksa, letnik 39, št. 1, str. 112–132.
- Keegan John (2005). Zgodovina vojskovanja. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 21-48.
- Povše Bogomir (2011). Medgeneracijska informativna središča Slovenske vojske. Specialistično delo. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Furlan Branimir in sod. (2006). Vojaška doktrina. Ljubljana: Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje. str. 24-29.

Kontaktne informacije:

Bogomir Povše

bogomir.povse@mors.si

IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

Age UK, 2012. Adapting your home. Your guide to services and equipment. V: http://www.ageuk.org.uk/Documents/EN-GB/Information-guides/AgeUKIG17_Adapting_your_home_inf.pdf?dtrk=true (sprejem 22. 8. 2013).

ADAPTACIJA STANOVANJA ZA STAREJŠE

Tudi v starosti želimo vsi čim dlje ostati doma. Zmožnost bivanja v lastnem domu neposredno kaže na ohranjanje neodvisnosti tudi v starosti. Toda pogosto se zgodi, da zaradi različnih vzrokov, kot so zdravstvene težave, oslabele ali smrt bližnjega, starejši človek ni več zmožen samostojnega življenja. Dobra novica pri tem pa je ta, da lahko manjše prilagoditve v stanovanju človeku omogočijo, da tudi v pozni starosti ostane v domačem okolju.

V tem prikazu se bomo osredotočili na vrste adaptacij v stanovanju in pripomočke, ki lahko starejšim pomagajo k večji samostojnosti. Ker je priročnik *Adaptacija stanovanja za starejše* napisan za potrebe starejših ljudi v Združenem kraljestvu, se bomo ustavili samo pri nasvetih in predlogih, ki so uporabni tudi v slovenskem prostoru.

Priročnik je razdeljen na 21 poglavij, od katerih bomo pregledali naslednja: Dostopnost do lastnega doma, Odpiranje vrat, Gibanje v stanovanju ali hiši, Uporaba stopnišč, Vstajanje in oblačenje, Umivanje, kopanje in uporaba stranišča, Kuhinja, Živeti s slabšim vidom in Živeti s slabšim sluhom.

Domofon je zelo priročna naprava, kadar starejši človek s težavo pride do vhodnih vrat. Zelo pametno je imeti domofon, ki omogoča pogovor s človekom na zunanji strani vrat, pa

tudi gumb, ki ob pritisku odklene vhodna vrata, da lahko obiskovalec vstopi. V tujini se ljudje poslužujejo tudi posebnih škatel, v katerih je shranjen rezervni ključ od vhodnih vrat. Škatla je nameščena na zunanjem delu hiše, odpre pa jo lahko samo tisti, ki pozna ustrezno kodo. Na ta način lahko v primeru urgentnih stanj reševalcem oziroma drugim ljudem po telefonu povemo ustrezno kodo in starejšemu človeku omogočimo hitrejšo pomoč.

Če se starejši človek sooča s težavami pri gibanju po stanovanju ali hiši, je potrebno razmisliti o tveganjih, ki jih zanj predstavljajo različne površine tal, nered po stanovanju, žice in kabli, nezadostna osvetlitev in pragovi. Z namenom zagotavljanja večje varnosti je potrebno stanovanje adaptirati, kar je pogosto mogoče že z manjšimi posegi (npr. žice in kable pritrditi na stene, predmete, ki ležijo po tleh, pospraviti v omare ...).

Kadar starejši človek za gibanje po stanovanju uporablja invalidski voziček, so prilagoditve stanovanja pogosto povezane z višjimi stroški. Nema lokrat je potrebno razširiti odprtine vrat in povečati stanovanjsko površino, ker manevriranje z vozičkom zahteva več prostora. V tujini lahko starejši ljudje, ki potrebujejo večje adaptacije stanovanja, ki so tudi s finančnega vidika bolj zahtevne, v okviru sistemov za dolgotrajno oskrbo zaprosijo za nepovratna finančna sredstva. V Sloveniji zakona o dolgotrajni oskrbi še nismo sprejeli, vendar vlada obljublja, da bo do sprejetja prišlo v bližnji prihodnosti.

Tudi ureditev stopnišča je s finančnega vidika odvisna od potreb starejšega človeka. Ena izmed cenejših rešitev je namestitev stopniščne ograje, ki pa je primerna samo za ljudi, ki so še sposobni

samostojnega gibanja. Ograja jim omogoča boljše stabilnosti pri hoji po stopnicah, s tem pa se zagotovi tudi večja varnost. Cenovno večji zalogaj pa so stopniščna in druge vrste dvigal, saj pogosto zahtevajo tudi adaptacijo prostorov (sploh medetažna dvigala).

Vstajanje iz in sedanje na stol ali posteljo lahko starejšemu človeku predstavlja velik problem, če je sedalna površina previsoka ali prenizka. Na trgu je moč dobiti cenovno ugodne pripomočke, ki zvišajo sedalno površino, kadar je le-ta prenizka. Druga rešitev pa je nakup stolov in postelje, ki omogočajo nastavitve višine, ki je povsem prilagojena potrebam posameznika. Posebno pozornost je potrebno nameniti tudi starejšim ljudem, ki večino časa preležijo v postelji, saj njihovo stanje zahteva uporabo posebnih blazin, ki preprečujejo nastanek razjed zaradi pritiska. Obstajajo tudi številni pripomočki, ki olajšajo obračanje, presedanje in prenašanje človeka iz ene sedalne površine na drugo ali iz prostora v prostor. Za pravilno uporabo teh pripomočkov se priporočajo tečajji, kjer se oskrbovalci naučijo pravilnega rokovanja z njimi. Za lažje obujanje lahko starejši človek uporablja posebne žlice, ki naj imajo dovolj dolg ročaj. Pametno je imeti tudi poseben pripomoček, ki brez nepotrebne sklanjanja starejšemu človeku omogoča pobiranje stvari, ki so mu padle na tla.

Zaradi slabše gibljivosti in težav, povezanih z ravnotežjem, lahko umivanje in uporaba stranišča starejšemu človeku predstavljata veliko težavo. Na tržišču so se zato pojavili številni pripomočki, npr. dvigala, ki starejšemu človeku olajšajo uporabo kadi. V tujini je moč dobiti kadi, ki imajo vgrajena posebna vrata, skozi katera je dostop vanje lažji. Ena izmed rešitev je tudi zamenjava kadi s tuš kabino, ki naj nima visokih pragov. Starejši človek ima lahko težave tudi pri sedanju na in vstajanju s straniščne školjke, saj je le-ta lahko prenizka. Za zvišanje sedišča je moč kupiti posebne pripomočke, ki se na školjko enostavno namestijo. Pametno je imeti tudi

oprijemala, ki starejšemu človeku omogočajo lažje in varnejše vstajanje iz kadi ali s stranišča. Kadar pa starejši človek uporablja invalidski voziček, potem so adaptacije kopalnice največkrat nujne, saj obstoječe velikosti kopalnic pogosto ne zagotavljajo dovolj manevrskega prostora.

Priprava hrane je lahko zapleteno opravilo, potencialno tudi tvegano, saj visoki kuhinjski pulti zahtevajo stoječ položaj. Na tem mestu je potrebno premisliti o nakupu posebnih stolov, ki zagotavljajo varnost in podporo ter omogočajo, da starejši človek še vedno doseže delovno površino.

Kadar starejši človek za gibanje po stanovanju potrebuje invalidski voziček, so tudi adaptacije v kuhinji pogosto povezane z visokimi stroški. Potrebno je namreč prilagoditi delovno površino na ustrezno višino, poleg tega pa mora biti pod delovno površino dovolj prostora, saj je le na ta način mogoče, da jo človek na invalidskem vozičku sploh lahko uporablja. Pomivalno korito naj bo plitvo, saj je v nasprotnem primeru za človeka na invalidskem vozičku neuporabno. Omarice s krožniki, skodelicami in ostalimi kuhinjskimi pripomočki naj bodo na ustreznih višinih.

Večina ljudi se v starosti sooča s slabšanjem vida. Pomembno je, da starejši človek poskrbi za redne kontrole pri okulistu, da se vsako poslabšanje odkrije čim prej. Nekatere okvare vida je mogoče povsem odpraviti, druge pa z usmerjenim zdravljenjem in pripomočki za izboljšanje vida omiliti.

Razpuščene žice in kabli, zlomljena stopniščna ograja ali splošen nered v stanovanju za človeka s slabšim vidom predstavljajo precejšnje tveganje za padec. Stanovanje je potrebno pregledati, prepoznati tveganja in jih odpraviti. Ljudem s slabšim vidom je v pomoč tudi svetlejša stanovanja. Če ne moremo zagotoviti zadostnega naravnega osvetljevanja, je potrebno poskrbeti za primerna svetila. Stopnice in pragove je potrebno označiti s posebnimi označevalnimi trakovi, ki človeka s slabšim vidom opomnijo, naj bo pazljiv.

Na trgu obstajajo številni pripomočki, ki ljudem s slabšim vidom kot tudi tistim s slabšim sluhom omogočajo lažje življenje.

Napredki v tehnologiji neprenehoma ponujajo nove načine za olajšanje življenja in vzdrževanje socialnih stikov. Teleoskrba omogoča spremljanje starejših ljudi v njihovih domovih z namenom zagotavljanja varnosti in podaljšanja bivanja v lastnem domu. Obstaja pa še več pripomočkov, ki pripomorejo k večji neodvisnosti starejšega človeka (detektor padcev, senzor za epilepsijo, detektor za poplave in dim, avtomatski zatič za preprečevanje puščanja plina ...).

Nekateri produkti tele-zdravja so namenjeni temu, da spremljajo zdravstveno stanje posameznika na domu. Če ima npr. starejši človek sladkorno bolezen in potrebuje redne posvete z osebnim zdravnikom, potem lahko preko sistema tele-zdravja podatke o višini krvnega sladkorja pošilja osebnemu zdravniku, ne da bi moral zapustiti svoj dom.

V tujini, kjer je področje dolgotrajne oskrbe zakonsko dobro urejeno, imajo starejši ljudje pravico do koriščenja različnih oblik pomoči. V Sloveniji na sprejem Zakona o dolgotrajni oskrbi še čakamo. Na Inštitutu Antona Trstenjaka si želimo čimprejšnjega sprejema zakona, ker verjamemo, da bo pripomogel k večji kakovosti življenja starostnikov.

Tina Lipar

Peter Gross, Karin Fagetti (2008). *Glücksfall Alter*. Freiburg, Basel, Wien: Herder, 192 strani.

STAROST KOT SREČEN SLUČAJ

Precej časa je že, odkar mi je upokojeni prijatelj dr. Drago Salobir dal knjigo švicarskih avtorjev Petra Grossa in Karin Fagetti *Glücksfall Alter*. Zorni kot pisanja te gerontološke knjige je zelo drugačen od običajnega. Na platnici piše: »Kdo nas pravzaprav prepričuje, da so manj mladi ljudje problem? Da se pokojninske blagajne praznijo in

se revščina širi nad družbo kot požar čez ravnino? Kdo želi vedeti, kaj v resnici čutijo ljudje z Alzheimerjevo boleznijo? Peter Gross, sredi šestdesetih, in Karin Fagetti, v začetku štiridesetih, postavljata nasproti katastrofičnemu scenariju nove miselne možnosti: eleganten slog namesto cunj, zadovoljno staranje namesto mladostne norosti, zbranost namesto razmetavanja sil, eros namesto viagre. Torej korenit zasuk zornega kota in pozitiven, priostren odgovor na 'demografsko vprašanje'. Pomembno je le: Ne čakati, kaj starost dela z nami, ampak sami živeti in nanovo izumljati – manifest za korenito spremembo zornega kota.«

Soavtorja se v več vidikih dopolnjujeta, v drugih sta si sorodna. Sta različnega spola in izhajata iz dveh generacij, Peter Gross je bil rojen 1941, Karin Fagetti 1968. Ona je časnikarka, ki je delala za različne časopise, danes kot svobodna časnikarka iz St. Gallena redno piše o generacijskih vprašanjih, mladini, staranju in njenih družbenih posledicah. On je habilitiran dr. politologije, avtor in publicist, bil je profesor sociologije v Bambergu in na univerzi v St. Gallenu; zadnja med njegovimi številnimi objavami je knjiga *Onstran odrešenja – Vrnitev religij in prihodnost krščanstva*. Znan je postal s knjigo *Družba številnih opcij*. Eden in drugi sta poročena, Peter ima dva otroka in dva vnuka, Karin tri otroke. Peter redno obiskuje 96-letno mater, ki svojo visoko starost preživlja v sodobnem, človeku prijaznem domu za stare ljudi. Stavek, da se Evropa spreminja v orjaški dom za stare ljudi, hudomušno dopolni z: »Da. In to v prijazen in vabljen dom!« (str. 16)

Njuno skupno pisanje te knjige ni komplementarno poklicno, generacijsko in spolno dopolnjevanje, ampak predvsem živ poskus edino uspešnega reševanja nove družbene stvarnosti staranja prebivalstva: v zavzetem skupnem razmišljanju mladih in starih, kajti *stari ljudje so nevarni, ker jih ni strah prihodnosti* (ta misel Bernarda Shawa je napisana kot podnaslov knjige), *mladi pa zato, ker jih je strah prihodnosti* (str. 11).

Prostor za strah je tam, kjer stvari niso poznane. Pred pozno starostjo, ki jo pogosto spremlja onemoglost, ima danes večina ljudi pravcato novo življenjsko podobdobje, ko so srednja leta z družinskimi obveznostmi in viškom poklicnega dela minila, človek pa je še sorazmerno zdrav, svež in sposoben. To obdobje je tako novo, da še nima svoje prave vsebine in celo imena ne. Mnogi ga poskušajo polniti z vsebino srednjih let, drugi se pasivno prepustijo staranju – oboje pa se kaže kot zgrešen omamni beg od vsebine in načina življenja, ki bi bil primeren za to življenjsko obdobje.

Avtorja pravita, da se s sedanjim staranjem družbe in podaljšano starostjo večine ljudi odpira zastor za novo dejanje človeške zgodovine in da je to dejanje svetovna premiera. Njuno skupno pisanje je scenarij, v katerem vsakdo igra glavno vlogo. Namen tega scenarija je ljudem v starajoči se družbi predlagati nove pomembne vloge, da bi sami, brez avtorja in režiserja, v novih razmerah našli svojo vlogo.

Dejstvo je, da so si ljudje vedno želeli dolgega življenja. Naša dolgoživa družba je zgled celinam s številnimi mladimi ljudmi in umrljivostjo v mlajših letih. Avtorja si ne zatiskata oči pred stvarnimi krizami staranja, boleznimi, občutki izgub, strahom in slovesom. Niti pred tem ne, da bo nekaterim narodom grozilo praznjenje njihovega ozemlja. Vendar sta pri tem ves čas pozorna tudi na prednosti osebnega in družbenega staranja. Na prednosti za stare in za mlade. Na prednosti, ki jih ne opazimo. To razsežnost odpirata skozi vseh petnajst poglavij na rahlo humoren in lahkoten način, čeprav vseskozi izhajata iz trdnih dejstev in spoznanj o stanju.

Ker sta avtorja iz sociološke, politološke in novinarske stroke, je razumljivo, da so razmislileki predvsem družbeni, manj pa osebno psihološki, biološki, prostorsko infrastrukturni – kar vse so tudi bistvena področja za osebno kakovostno staranje in za razvoj starajoče se družbe. Je pa v njunem razmišljanju precej

navzoča etično-bivanjska razsežnost vprašanj, kar družboslovno usmerjene avtorje varuje pred obravnavanjem človeka kot bolj ali manj enako enoto družbe; ob vsem zagotavljanju individualnih človekovih pravic je od takega sociologičnega gledanja le kratek korak v razosebljenje človeka in v politično ravnanje z njim zgolj kot s koristnim ali škodljivim kolescem mogočnega družbenega stroja.

Vsebinsko knjige bomo pregledali po poglavjih.

Sedanje demografsko stanje – zgodovinska novost

Prvo poglavje (str. 13 do 23) ima naslov *Premierski strah*. Avtorja opišeta prihajajoče demografsko stanje z vrsto konkretnih družbenih slik: preko deset tisoč stoletnikov v današnji Nemčiji, postarani obrazi v parlamentih, prazne šole, prevlada starih ljudi v prometu ... Navajata dejstva osebnega staranja, ki teče enakomerno od spočetja do smrti – danes tri zdrava desetletja dalj kot pred sto leti. So bili časi epidemij, množičnega zgodnjega umiranja. Če so si ljudje v zgodovini vedno želeli dlje živeti in biti bolj zdravi, smo mi teh sanj deležni. Kako da to povzroča množični strah? Večina literature in govorjenja o starosti in staranju je problemska, izhaja iz strahu pred težavami družbenega in osebnega staranja. Splošno počutje starejših pa je praviloma dobro in mirno – vsekakor bolj kot počutje mladih v šoli ali v disku in srednjeletnikov pod težo vsakdanjih pritiskov v službi in družini. Študije kažejo, da je za večino najbolj srečno obdobje v življenju med 65. in 75. letom. Kaže, da so starejše ženske srečnejše kot moški, ki se pogosteje starajo prazno. Pri tem se Švicarji začno čutiti stare pri 69 letih, Nemci pri 67. Ne pomislimo, da so starejši z vsemi svojimi potrebami veliki in dobri potrošniki – potrošnik pa je danes postal delodajalec vseh delodajalcev. In na to, da manj otrok pomeni več časa za vsakega od njih, več naklonjenosti, ki mu jo nudijo praviloma dve ali celo tri generacije. In nazadnje večjo dediščino

staršev, ker se deli na manj delov. Če že govorimo o družbenem bremenu staranja, je treba pošteno govoriti o obeh bremenih: stroških za stare ljudi in stroških za mlade ljudi. Račun stroškov je pomemben, toda za razvoj družbe ta izračun ni dovolj, kakor ni dovolj samo rojevanje velikega števila otrok.

Starajoča se družba – to »*novo dejanje v svetovnem gledališču, mora odkriti svoj smisel*« (str. 21). Za sožitje in staranje v novih razmerah še nimamo zgledov. Nihče nam ne more pripovedovati, kako se je živelo v dolgoživi družbi, ker je še nikoli ni bilo. Biološka tridejanka *rojstvo – rojevanje potomcev – smrt* ni več na sporedu, napisati si moramo smiseln scenarij za novo obsežno dejanje po drugem. Ne gre za to, da tridejanko življenja podaljšamo v štiridejanko, ampak za to, da napišemo novo dramo z novo dramaturgijo sožitja s podaljšanim življenjem. Dokler ne bo novega scenarija, nas bo strah dolge starosti. In se bomo na vso moč – jalovo trudili, da bi fiktivno igrali mladost, brez omembe bolezni, onemoglosti, smrti; v stilu človeške domišljavosti. Do takrat v zakulisju mirno vodijo naše staranje finančni izvedenci in trgovci. Vse storitve za stare in mlade, za moške in ženske, za zdrave in onemogle, pa naj so še tako potrebne, se ne dotaknejo jedra vprašanja o smiselnem staranju in smislu starosti. Nimajo nadomestila za odgovor na ti dve vprašanji. Za človeško življenje ni dovolj samo živeti. Socialni zgodovinar Arthur E. Imhof je ironično pripomnil, da je *moderna človek pridobil nekaj dodatnih let, dal pa večnost*. Pridobljeni čas omogoča, da najdemo smisel in izboljšamo življenje, vključno z boleznimi in problemi.

Poglavje se končuje z izzivalnimi vprašanji za nadaljnja poglavja. Ali morda naša naglo živeča, z napredkom obsedena, pregreta družba potrebuje upočasnitev? Ali staranje družbo rešuje pred pospeškom, ki grozi, da se bo pregrela in razletela? Je Alzheimerjeva bolezen res Waterloo življenja? Je monstrozno govoriti o tem, da je normalno pojavljanje starostne demence srečen slučaj?

Starostne bolezni in onemoglost – okno proti smislu

Drugo poglavje ima naslov Blagoslov Alzheimerja? (str. 24 do 34). Stavek svetovno znane modne kreatorke Gabriele Coco Chanel »*Starost ne štiti pred ljubeznijo, ljubezen pa pred starostjo*«, ter zaljubljenost med dementnima bolnikom in bolnico v filmu *Na njeni strani (Away From Her)* sta uvertura v podatke in dejstva o značilni starostni demenci. Ta bolezen je za sodobno medicino in ljudsko pojmovanje smrtni sovražnik, o njej se govori v apokaliptičnih tonih. Štirideset odstotkov devetdesetletnikov jo ima, dve tretjini od njih Alzheimerjevo demenco – danes je to 30 milijonov ljudi. Bolezen, ki sovпада s staranjem. Kakšno okno nam lahko odpre?

Avtorjev oče je umrl nenadoma pri 80 letih. Zvečer je zdrav legel, zjutraj mrtev. Mirna smrt v spanju, ki si jo danes mnogi želijo, Petrovi materi pa je prav zaradi tega še po 20 letih hudo – ni bilo skupne priprave na ločitev, ne postopnega poslavljanja. Demenca je čisto nasprotje hitre smrti, je *umiranje na obroke*.

Okno proti smislu takega počasnega odhajanja odpira ameriški pisatelj Jonathan Franzen v eseju *Možgani mojega očeta*, ki ga je napisal ob Alzheimerjevi bolezni svojega očeta. Mnogi dementni bolniki živijo v *sproščenem večnem sedaj*. Preteklost jih ne žre, prihodnost ne skrbi. Če dementnemu bolniku prija vonj vrtnice na mizi, lahko ob njej sproščeno uživa prijeten trenutek v nedogled. Odpiranje okna proti smislu demence odstira zdravim priložnost za vadbo njihove človeške solidarnosti, kar je šola za človeško lastnost z neprecenljivo vrednostjo. Odpira pa še marsikaj drugega. Franzen se naslanja na spoznanja Davida Shenka o demenci (*The Forgetting. Alzheimer's: Portrait of an Epidemic*) in meni, da je pri tej bolezni glavno okno proti smislu podaljšanje umiranja. Ta bolezen kot prizma razstavi smrt v dogajanja, ki so sicer združena: »... *najprej umre avtonomija, nato spomin, nato zaznavanje sebe, nato osebnost, na koncu telo ...*« (str. 28)

Avtorja ob primerih javno znanih ljudi s to boleznijo (pesniku Ralphu Waldu Emersonu, predsedniku ZDA Ronaldu Reaganu ...) in ob upoštevanju realne problemske ostrine te bolezni, iščeta tudi njeno globljo eksistencialno razsežnost – kaj ljudem jemlje in tudi kaj daje. Ni vsak dementen spokojen in dobrovoljen, pri nekaterih je bolezenska ostrina bridka: so nemirni, ne spijo ..., toda vse te tegobe imajo lahko tudi tako imenovani zdravi. Za okolico je panično gledati zadnje obdobje bolezni, ko je bolnik lahko na ravni dojenčka. Pri negovanju takega s sveta odhajajočega »dojenčka« se zdi, da je nemogoče nekaj podobne miline in bogastva kot pri negi dojenčka, ki vstopa na svet. Ista logika velja pri dušeno nerazvitih otrocih. Življenje pa v obeh primerih kaže drugo sliko človeškega bistva in sožitja: mnogi možje, žene in odrasli otroci, ki negujejo svoje dementne ali duševno nerazvite bližnje, v resnici doživljajo ne le podobno, ampak na poseben način še globljo milino, ki jih bogati in počlovečuje. To so dejstva. Dejstva človeške človečnosti in človeške patologije. Ob epidemični širitvi starostne demence je vredno iskati odgovore tudi z odpiranjem teh oken, ki so bila do zdaj ne le zaprta, ampak tudi neznanana. Če demenca in oskrba dementnih bolnikov odpira okno v današnji koristolovski usmerjenosti, prihaja s tem svež zrak v naš zatohli mnenjski zapor, ki nam omejuje živeti polno človeško življenje, kakršno v resnici je.

Spolnost, erotika in ljubezen v starosti

Ljubezni, erotiki in spolnosti v starosti sta avtorja namenila tretje poglavje. Spolnost je danes v središču pozornosti. Z leti pojema. Starejši ljudje so v navzkrižnem ognju tradicionalnega prezira do spolnosti starejših in sodobnega mnenja, da morajo trajno ohraniti mladostno spolno slo in moč, pri čemer asistira farmacevtska industrija z medikamenti.

Klasična izkušnja kultur pravi, da ima ljubezen tri enako pomembne obraze: spolnega,

prijateljskega in solidarno dobrotnega. Vsi trije so za kakovosten razvoj človeka in skupnosti enako pomembni. Spolna ljubezen je slasten užitek in zagotavlja preživetje vrste, globoko človeško prijateljstvo je vir osebnostne rasti, ustvarjalnega sodelovanja in zdravilo proti zločesti osamljenosti – vrednost tega v starosti kvečjemu narašča. Prav tako pri pešanju moči narašča vrednost čuteče solidarne pomoči pri oskrbovanju.

Avtorja to poglavje zaključita z mislijo, da je ljubezen kot kristal, ki sije vedno v drugi barvi, glede na to, pod katerim kotom pada nanj svetloba. Stari pri ljubezni smejo vse in marsikaj zmorejo. Smejo (si) priznati tudi pojemajočo spolno moč, rastočo prijateljsko intimnost in solidarno medsebojno bližino (prim. str. 34).

Več ljubezni za manj otrok

Več ljubezni za manj otrok je naslov četrtega poglavja, ki izhaja iz grozljivega prikaza demografske krize. Število rojstev je daleč prenizko za enostavno reprodukcijo prebivalstva, samovalski načina življenja narašča. Običajna interpretacija teh dejstev je, da gre naša kultura proti biološki smrti in zaledenitvi sožitja.

Avtorja postavljata nasproti temu razmislek o svetlih možnostih. Manj otrok ne pomeni samo večji delež materialne dediščine za vsakega od njih, ampak tudi večjo količino pozornosti pri njihovem človeškem oblikovanju. Pozornost seveda ni samodejno zdrava: človeka lahko razvaja, da bo nesamostojen, ali pa dela ljudi bolno odvisne drugega od drugega. V osnovi pa več časa, ljubezni in pozornosti za otroka daje več možnosti za njegov zdrav telesni, duševni, socialni in duhovni razvoj.

Danes rojevajo otroke v višji starosti, ljudje pa veliko dlje živimo, zato pogosto živijo istočasno štirje rodovi družine – od prastarih staršev do pravnukov. Sodobna družina se v širino tanjša, v višino pa daljša – avtorja uporabljata za tako družino izraz *fizolova prekla*. Štiri družinske

generacije se torej med seboj poznajo in v živo doživljajo človeški razvoj in sožitje med generacijami. Stoletniki postajajo vsakdanji pojav. Ob neki prireditvi je stoletnik povedal zanimivo resnico o medgeneracijski povezanosti, da *ga je nehalo skrbeti za svoje otroke, ko so bili nameščeni v domu za stare ljudi* (str. 49). Navzočnost več generacij daje vsem več ugodnih možnosti za učenje zdrave medgeneracijske solidarnosti in kakovostnega sožitja.

Med starostno norostjo in modrostjo

Peto poglavje se začne s stvarno ugotovitvijo, da se zasebno življenje pogosto v resnici začne po upokojitvi. Služba navadno ne dopušča polnega zasebnega življenja. Prijateljski krog je večinoma poklicni, obleko kupujemo po meri kariere. Po upokojitvi pa se človeku oči odprejo za marsikaj, česar ni opazil, in misel za marsikaj, česar prej ni poznal. Ne postane pomembnejša samo družina, kar ugotavljajo vse raziskave. Človek se začne veseliti srečanj šolskih vrstnikov, rojstnih dni in porok, vzame si čas za pogrebe oddaljenih sorodnikov – za stvari, ki so mu v službenih letih delale težave (str. 57).

Trg se obrača k upokojencem kot čedalje pomembnejšim kupcem. Ne brez razloga dobivajo naziv »zlati boomerji«, kar bi lahko prevedli z »zlati osli«. Trg se od nekdanj ravna po kupcih, in odkar ima tretja generacija pomemben del denarja, postaja njegov cilj – eno od tovrstnih gesel se je glasilo *Od sivega panterja do zlatega teleta*. Avtorja naštevata, katere koristne zamenjave in nove ponudbe za stanovanje, obleko, svojo postavo in videz, prilagojen avtomobil, letovanja, finančni menedžment ... pridejo prav po 70. letu. Marsikaj koristnega, marsikaj po meri mlajših in trga pod gesli: *Ostanite mladi!, Razvajajte se!* ... Ena od tarč je pomlajevalno oblačenje, vedenje in kirurško pomlajevanje starejših. Švicarski časopis *Annabelle* objavlja gole gospe 60, 70 in 80 +; češ, »lepota je neminljiva«. Marsikaj od pregovorne mladostniške in sodobne potrošniško-modne

norosti prehaja v starostniško norost. *Nasprotje med koledarsko in doživeto starostjo je posebej vpadljivo, ko se stari moški kitijo z mladimi ženskami. ... Ta stara tema kaže poleg želje po večni mladosti tudi erotiziran vpliv denarja, položaja in moči ... Obstaja ena sama ljubezen, tisoč pa njenih posnemanj* (str. 62 do 63).

Današnja starejša generacija je v svoji mladosti iztrgala privilegije starejših. Sedaj s tem, da hoče na vsak način ostati večno mlada, jemlje mladim njihov naravni privilegij lepote in mladostne zaletavosti. Temu ustrezno narašča resignacija med mladimi. Ob kazalcih, da nam bolj kot mladostna norost grozi starostna norost po meri trga, so tudi kazalci, da starajoči se ljudje odkrivajo svoje resnične prednosti – svobodo, ki to ime res zasluži.

Materialna in duhovna revščina starih

Podatke o revščini starejših postavitava avtorja pod lupo v šestem poglavju Stradajoči upokojenci in lakota po smislu. Denar je sveta vladar. Je pa tudi prvorazredna tabu tema, na kateri vse zaklinjanje o medgeneracijski ljubezni izpari kot voda v razgreti ponvi. So revni starejši in so bogati; v švicarskem kantonu Zürich plačuje vsak peti upokojenski par davek za več kot milijon frankov premoženja, v kantonu Aargau vsak četrti par (str. 71). Razmisleka je vreden prepad med bogatimi in revnimi starimi ljudmi, med bogatimi in revnimi mladimi ljudmi; revščina je danes bolj problem pri mladih kot pri starih ljudeh. Po različnih evropskih državah je stanje revščine in bogastva starejših različno, švicarskim starim ljudem gre v povprečju bistveno bolje kot nemškimi. Strašljivi scenariji o revščini starih ljudi v prihodnje izhajajo iz predpostavke, da bo vse ostalo, kot je danes. Ljudje pa se spreminjamo – tudi na boljše, sicer bi ne bilo razvoja.

Prvorazredna tabu tema je tudi dedovanje. Kar naprej prihaja do tragedij, če se ljudje ne držijo pregovora: *dati je treba s toplo roko*. Ob današnjem večanju življenjske dobe dedujejo

stari starši od prastarih staršev; mlajši od 60 let dedujejo manj kot pol dednega premoženja.

Če je denar pomemben prej, postane še pomembnejši po upokojitvi. Za smiselne stvari, pa tudi za nenehni študij popustov, zbiranje točk po trgovinah in za razmišljanje o njem, ki vodi v strah pred revščino.

Pri tem je pogosto osnovni problem pomanjkanje smisla, kjer ostaja obdobje podaljšanega življenja prazno. Več starih trpi za pomanjkanjem smisla starosti kot za lakoto. Naj je človek bogat, reven ali nekje vmes, vprašanje po smislu starosti se postavlja vsem. Za odgovor nanj ne zadošča boj revnih za preživetje, ne veliko premoženje. Zanj je potrebno obvladovati duhovno večino izpuščanja. Toda samo izpuščanje v starosti ni dovolj. »Vsak cvet hoče v sad ...« (Hesse) – sad življenja pa dozori ob novih smiselnih možnostih v starosti. Možnosti za to je danes na pretek.

V tej luči sta tako oklepanje imetja kot zgodbe o stradajočih upokojencih lahko beg v nadomestke za smiselni sad življenja. In prav tako pregovorni aktivizem, ko imajo upokojenci manj časa kot prej, ko so bili cele dneve v službi.

Devizama izpuščanja in sprejemanja novih možnosti dodajata avtorja še tretjo devizo za bogato staranje: učenje. Učiti se je treba dan za dnem, vse do smrti, tisoč in ene nove stvari, ki jo ponuja in zahteva staranje. Celó izpuščanja ter iskanja in uresničevanja novih možnosti, saj tudi ti dve devizi kakovostnega staranja ne prideta sami od sebe. Prostovoljsko delo za skupnost je lahko dober način učenja v letih po upokojitvi.

Vseživljenjsko delo, zlasti pa sodelovanje

Poglavje o delu navaja dejstva, da mladi prodajalci starim ljudem prodajajo obleke in mobilne telefone, jih strižejo in jim finančno svetujejo. Mladi strokovnjaki konstruirajo in oblikujejo proizvode za stare ljudi, ti proizvajajo in usluge pogosto ne ustrezajo sposobnostim starejših. Pereča družbena nuja in osebna potreba

pa je, da bi delali starejši dlje. Ljudje so danes ob upokojitvi bolj zdravi kot prej, bolj izobraženi in usposobljeni, počutijo se mlajše, kot štejejo njihova leta; po nemški raziskavi 5,2 leta.

Odgovor na današnje potrebe ni več delati, ampak naučiti se sodelovati. Zlasti tudi mladi in stari. Ugodnejše razmere za smiselno komplementarno sodelovanje mladih in starih ljudi lahko naredita le politika in gospodarstvo. Ker pa v predstavah ljudi ni običajno, da bi starejšim ljudem prodajali in krojili obleke starejši, zlasti pa nismo navajeni na dobro sodelovanje med mlajšimi in starejšimi, imajo nepogrešljivo vlogo pri spreminjanju stališč javna občila in kultura. Pogoj za dobro sodelovanje je razvita sposobnost za življenje v drugega: mladi v stare ljudi, stari v mlade, tisti, ki razvijajo proizvode v jutrišnje potrebe današnjih ljudi. Ko se starejši ljudje togo sklicujejo na svoje izkušnje in se delajo vsevedne, mladi pa obnašajo kot trmasti otroci ali kot zdolgočaseni starci, so to nepremostljive ovire za medgeneracijsko sodelovanje.

Objektivni pogoji za vključenost starejših v delo in za sodelovanje med mlajšimi starejšimi so danes neprimerno bolj ugodni kot v času industrijske proizvodnje; okrog leta 1900 so bili delavci, ki so potrebovali očala, odpuščeni iz službe kot nesposobni za delo.

Ena od največjih ovir za delovno vključenost starejših je njihova računalniška pismenost. Računalniško opismenjevanje generacije, ki je stara nad 50 let, je pogoj za komplementarno sodelovanje mlajših in starejših na trgu, v družbi in pri ustvarjanju razmer za kakovostno življenje stare družbe.

Ekonomsko »breme« starih in mladih v družbi

V Evropi je največ govora o stroških in ekonomskem bremenu staranja prebivalcev. *Ekonomisti računajo, statistiki prav tako, sociologi ne manj. To vodi do tega, da na koncu stari ljudje v skrbeh odpišejo sami sebe. Zavajajoč izrek*

starejših, posebno tistih, ki stanujejo v domovih za stare ljudi, da niso za nič več koristni, je posledica tega računanja. Po političnem obratu se je v Nemčiji reklo, da je socializem propadel, ker ni znal računati. Kapitalizem pa bo propadel, ker zna samo še računati (str. 95).

V Švici, Nemčiji in Avstriji je vse polno histerične skrbi in domnev o ekonomskih posledicah demografskega razvoja. Pri tem so razširjeni zmotni stereotipi, katera generacija kateri povzroča stroške. Na vznemirljiv način se širi materializem, ki računa zgolj v ekonomskih kategorijah. Pri tem imajo pred očmi samo stroške upokojene generacije, katerih pokojnine se napajajo iz plačil zaposlene generacije. Iz davkov se financirajo tudi javni stroški za mlado generacijo. Po švicarskih podatkih za leto 2007 so študijski stroški za enega družboslovca kakih 200.000 frankov, za absolventa naravoslovnih in tehničnih ved nad 400.000 frankov. Ker je manj otrok, bo manj stroškov na strani mladih, več na strani starejših.

Če pri tem vzamemo resno vseživljenjsko učenje, ki omogoča, da so ljudje zmožni vseživljenjskega dela in varovanja svojega zdravja, potem je povzročanje panike zaradi pokojninskih stroškov z vidika stabilnosti javnih financ zavajajoče tudi zgolj po ekonomski računici. Seveda pa se pri vseživljenjskem učenju ne sme gledati konec produktivnega izobraževanja pri 45 letih, kot je to danes v Evropi. Človeški kapital v glavi je od 5. do 25. leta, ko brez ugovora vlaga država v javno izobraževanje mladih, od 25. do 45. leta, ko vlaga vanj proizvodnja, in po 45. letu, ko še ne zna nanj računati ne sam človek, ne proizvodnja, ne država.

Samovati – povezan z ljudmi

V devetem poglavju knjige pretresata avtorja sanje o stanovanjskih skupnostih za starejše in moro starosti v breznu osamljenosti. Iščeta zdravo socialno ravnotežje, ko je star človek vključen v skupnost vrstnikov in mlajših generacij,

obenem pa samostojen v svojem vsakdanjem ravnanju in doživljanju.

Dejstva kažejo, da kljub veliki strokovni, medijski in tržni reklami skupno bivanje v domovih za stare ljudi in različnih stanovanjskih skupnostih ni zaželeni cilj starih ljudi. Večina ostanejo, če le morejo, v svojih štirih stenah. Tudi če potrebujejo oskrbo. V Nemčiji oskrbujejo doma dve tretjini ljudi, ki potrebujejo oskrbo in so stari nad 85 let, eno tretjino v ustanovah. 70 % tistih, ki so oskrbovani doma, oskrbujejo izključno družinski člani. Skandinavske izkušnje kažejo, da dobro razvita ponudba javne socialne oskrbe in zdravstvene nege na domu ne zmanjša družinske oskrbe, ampak jo poveča. Nasprotno pa v deželah, kjer prevladuje družinska oskrba brez pomoči zunanjih služb, pada pripravljenost za družinsko oskrbovanje; to se dogaja v južni Evropi (str. 105).

Na to, kje in kako bo človek živel v starosti, odločilno vpliva zdravstveno stanje. Če socialna in zdravstvena stroka sistemsko poskrbita za dvojce: preventivno usposabljanje za krepitev zdravja (preprečevanje padcev in kroničnih bolezni ter za njihovo obvladovanje) in za servisno pomoč pri domači negi in oskrbi tistih, ki to potrebujejo, živijo stari ljudje najbolj samostojno, varno in zadovoljno v svojih domovih, ki so jih navajeni.

Pri tem je treba dodatno usposabljati skupnost in domače za pravo mero socialne mreže in možnosti za druženje – ne samo med upokojensko generacijo, ampak tudi medgeneracijsko; raziskave kažejo, da dajejo starejši ljudje povezanosti z mlajšima generacijama prednost pred povezovanjem s svojo.

V starosti se poveča človekova zadržanost pred drugimi. Nerad pokaže svoje zdravstvene težave, telesne ovire, neurejen videz ... Nenapovedani obiski, razen poštarja, ga navadno motijo. Ob srečanju se čuti dolžnega posvetiti drugemu dovolj pozornosti, se pogovoriti. Prisiljeno sobivanje v skupnih sobah in dnevnih prostorih domov za stare in stanovanjskih skupnosti ne

doživlja kot prijetne bližine, ki bogati, ampak kot tesnobo – utesnjenost od ljudi, njihovih zahtev, pričakovanj in ravnanja.

Zadnji dve stoletji se je ljudem razvila zavest lastne osebe, subjektivna avtonomija. Varovalni dejavnik zasebnosti je razdalja. Ta varuje tudi pred spori. Dokler ima človek dovolj možnosti za stike z ljudmi, dovolj socialnih spodbud za svoj osebni razvoj ter dovolj ljudi, ki se zanimajo za njegove življenjske izkušnje in spoznanja, za njegovo sedanje doživljanje, zmožnosti in potrebe, živi v zdravem socialnem sožitju, četudi stanuje sam v svojih štirih stenah – samuje.

Za kakovostno bivanje v starosti je nujno razlikovati med:

1. nasilno utesnjenostjo v sobivanje z drugimi, ki jemlje človeku samostojnost, dostojanstvo in intimnost,
2. zdravo avtonomijo samovanja ob bogatih stikih v pestri socialni mreži (sorodniški, prijateljski, prostovoljski, servisni za pomoč, oskrbo in nego ...) ter
3. ubijajočo osamljenostjo in socialno izolacijo, kjer človek socialno životari, se spreminja v čudaka in bliža socialni smrti pred telesno.

Nacionalni sistemi dolgotrajne oskrbe morajo računati, da je oskrbovano bivanje doma za večino ljudi najbolj ustrezno, najbolj zaželeno in pri dobri organizaciji tudi najcenejše.

Dejavna nedejavnost proti navidezni vitalnosti

Življenje je enosmerna pot in starost je njen zadnji odsek. Stališče, da je obvladljiva s starostnim načrtovanjem (menedžmentom), je prav tako zavajajoča iluzija, kakor resignacija, da se ne da nič narediti. Ustrezno je urejeno izpuščanje, kot sta dala avtorja naslov desetemu poglavju. Pri tem je uporabna taoistična življenjska umetnost *wu wei*. Učiti se umetnosti dejavne nedejavnosti; dopuščati, da stvari tečejo, počakati. Pred menedžiranjem je koristno preudariti, česa se ne da usmerjati.

Socialno mrežo znancev v srednjih letih danes načrtujemo in gojimo po poklicni usmeritvi, pri tem pa so odnosi površni. *Iti v starost brez poglobljenega prijateljstva, kaj lahko vodi v osamljenost ... Osamljena srca so bolna srca* (str. 120). Če je že osamljenost hudo breme v starosti, je najbrž še hujše breme človekova sramežljiva nezmožnost, da bi s kom govoril o svojem staranju in vsem, kar je z njim povezano. Če star človek sam je za mizo, še ne pomeni, da je osamljen, gotovo pa je osamljen, če se nima s kom pogovarjati o urejenem izpuščanju preteklosti in o radovednih vprašanjih prihodnosti ali se o tem ne zna pogovarjati.

Avtorja navajata deset vprašanj, na katera so v časopisu odgovarjali upokojeni nekdanji časnikarji (str. 122). *Se počutite v pokoju nekoristne? Kako pomemben je v starosti videz? Se človek z leti razvije v nazadnjaka? Naredi starost človeka nezmernega? Kako se človek počuti, ko misli na preteklost? Kaj se da narediti, da bi v starosti ne postal utrujen? Kaj narediti, če nočeš iti v dom za stare ljudi? Kako shajati z boleznimi? Kaj ostaja v starosti nespremenjeno? Je melanholično, ko te nenadoma kličejo dedi?*

Urejeno izpuščanje je obvladljiv spoprijem z neobvladljivim. Da človek v starosti ne postane čudak, skopuh, vase zagledan, socialno neprepusten, navidezno vitalen. To ni kapitulacija, ampak izpuščanje nepotrebnega, kar moti, uporabljanje energije za potrebno, kajti v starosti je treba narediti več, da človek doseže isto. Človek čuti, da stopa na vedno nižjo stopnico in ne bo mogel več stopiti nazaj na višjo. In da je ena od njih zanj zadnja.

Toda bivanjska krivulja se ne spušča, ampak vijuga: duhovne zmožnosti se v nasprotju s telesnimi in duševnimi v starosti lahko vzpenjajo, ugotavlja Viktor Frankl. Nobene nuje ni, da imamo srednja leta za višek življenja. V sami starosti se prva leta po upokojitvi gotovo vsaj tako razlikujejo od zadnje onemoglosti, kot se razlikujeta novorojenček in dvajsetletnik. Zato

je urejeno izpuščanje in sprejemanje vsega no-vega v starosti dinamično, kot je bilo v mladosti ali srednjih letih. *Če ne morem več, kar bi hotel, moram hoteti, kar zmorem*, citirata avtorja eno od modrosti staranja (str. 127). Človek se spreminja, zato pri 40 letih težko načrtuje, kaj bo hotel pri 70 letih. Ne da bi kakorkoli povečevali bolezen in nemoč, je edino realistično vključevati v urejeno starostno izpuščanje tudi iskanje smisla boleznim, nemoči in smrti, kot je v svoji psihologiji trdil Frankl. Tudi jaz kot Franklov učenec čedalje bolj uvidevam, da napor trpljenja morda na podoben način krepí duhovno zdravje, kakor napor gibanja krepí telesno zdravje in napor učenja duševno zdravje.

Demografsko razoroževanje

Tak je naslov enajstega poglavja (str. 130). V njem avtorja razmišljata ob svetovnih demografskih podatkih z vidika nevarnosti za spore, nemire, nasilje in vojne.

V današnji Evropi imajo ob nizki rodnosti vsi mladi možnosti za študij, delo, preživljanje in razvedrilo, v tretjem svetu pa je marsikje polovica prebivalcev mlajših od 20 let. V Iraku se prebivalstvo vsako leto poveča za 360.000 vojno sposobnih moških. Moški med 20. in 35. letom, ki so brez perspektive, so medsebojna ubijalska konkurenca. Če živijo v brezupnih izobrazbenih, zaposlitvenih in kulturnih razmerah, iščejo kot reka izhode v izseljevanje, kriminalnost, terorizem. Pri človeški vrsti so mladi moški od nekdanj najnevarnejša skupina.

V današnjem razvitem svetu je nizka rodnost dejstvo, s katerim je neločljivo povezano tudi udobje, individualna svoboda in druge dobrine, ki se jim ne bi bili pripravljene odreči. Zato se moramo naučiti živeti z vsem dobrim in nezaželenim, ki ga je prinesel razvoj; nad nezaželenim tarnati je jalovo početje. Razviti svet je z malo za vojno sposobnih mladih ljudi demografsko razorožen. Pameten odziv na naše razvito udobje in demografsko stanje je pomoč tretjemu svetu,

da usmeri svoje odvečne mlade energije v razvoj. Čez par desetletij bodo Afrika, Azija in Južna Amerika v demografski krizi staranja prebivalstva, ki bo bolj pereča, kot je danes evropska. Če jim razviti svet s pametno svetovno trgovino in proizvodnjo pomaga preusmeriti njihove mlade sile v razvoj, bo njihova sedanja demografska oboroženost usmerjena v njihov razvoj, ki bo v prihodnje znal obvladati demografsko krizo.

V preteklosti je veljalo, da imajo manj izobraženi več otrok. Za sedanji razviti svet kažejo podatki, da to več ne drži; otroke imajo družine, ki jih želijo in jih hočejo usposobiti za kakovostno življenje in sožitje. Enako kot za oskrbo starih ljudi, potrebuje sodobna družina pomoč skupnosti pri skrbi za otroke. Današnje razvojno spoznanje je: če želimo imeti več otrok, moramo poskrbeti za večji družbeni razvoj. Moralistično apeliranje k večji rodnosti ne poveča rodnosti in ne prispeva ničesar k reševanju današnjih razvojnih nalog.

Umiranje – kaj pomaga in kaj škodi

V dvanajstem poglavju se avtorja posvečata vprašanju človekove smrti, v trinajstem lastnemu odločanju o njej, paliativni pomoči neozdravljivo bolnim in spremljanju umirajočih. Izhajata iz dejstev današnje evropske miselnosti. Tradicionalno versko gledanje na smrt in verovanje v življenje po njej, nagrajeno za zasluge ali kaznovano za krivdo, je šibko. Vsaka vera je povezana z upanjem v nekaj prihodnjega, česar ne poznamo in ne obvladamo, vendar pa iz neznane prihodnosti osvetljuje sedanost (str. 144).

Od renesanse se dograjuje človekova avtonomija in lastna odgovornost, ki sta najvišji vrednoti zahodne družbe. Globalizacija to gledanje izvaža. Je središče vseh ustanov, od zasebne družine preko tržnega gospodarstva do politične demokracije. Moderna družba s to podobo človeka ne sprejema nobenega vnaprejšnjega določila. Človek poskuša narediti vse, kar zmore, ničesar ne pusti, kakršno je. V tem smislu sta tudi smrt in umiranje zadeva, ki jo hoče upravljati (prim. str. 156).

Odnos do smrti in mrtvih je danes heterogen od ene do druge skrajnosti. Tu je zamrznjeno uskladičenje človeka, da bi ga oživili, ko bo znanost obvladala vse bolezni in staranje. Tu so cele industrije in storitveni pogoni za pomlajevanje in odmikanja konca življenja. Tu je tudi krčevit boj za legalizacijo evtanazije; avtorja navajata primer, ko švicarsko društvo za »dostojanstveno smrt« (tam je dovoljena prisotnost pri samomoru) asistira pri tako načrtovani smrti kar v avtomobilu na parkirišču za človeka iz Nemčije, kjer evtanazija ni dovoljena. Je to res dostojanstvena smrt, se sprašujeta. Heterogeno doživljanje smrti se vidi tudi pri različnosti pogrebov, pokopališč in spomenikov. V filmih in televizijskih poročilih je smrt nenehno pred očmi, z njeno simboliko so potiskane majice. Realno umiranje in poslavljanje od mrtvih pa je odrinjeno v ustanove, v kletne shrambe za odložitve mrtvega v domu za stare, od koder ga odpeljejo skrivoma skozi izhod za odvažanje smeti. Če so tradicionalne družbe s svojimi verovanji in obredjem živele s smrtjo, je ta v sodobni družbi *postala divja in se pojavi vsepovsod* (str. 143).

Kot za vso knjigo, je tudi za ti dve poglavji značilno, da obilno navajata podatke in dejstva, sociološka, psihološka, antropološka in druga spoznanja, ob njih pa jasno postavljata številna odprta vprašanja; v teh dveh poglavjih je vprašanj še posebej veliko. Avtorja jasno zastopata stališče, da je človekova smrt kot neizbežen konec, nenadomestljiva motivacija za kakovost življenja in da je nekaj, v čemer smo res vsi ljudje enaki. Odločanje o svoji smrti je preobrnitev lastne avtonomije in avtonomije drugih. V življenju mora in zmore človek veliko zdržati. Prav tako skupnost. Dejstva kažejo, da ubijanje (vojna) avtomatično poveča ubijanje, prisotnost samomora poveča samomorilnost v okolici. Energija za kljubovanje težavam in razvoj v težavah je dragocena in občutljiva, zato se z njo ne igrati tako, da bi jo jemali v svoje roke. *Če je pretrgan stik z Bogom, kot se danes godi, morajo*

na njegovo mesto stopiti drugi ljudje; ne egoističen odnos s seboj, ampak zaupljivo sprejemanje drugih (str. 160). Človekova avtonomija je tudi to, da se nemočen zaupa v roke drugim.

V predzadnjem poglavju razmišljata avtorja o pridobljenem času podaljšanega življenja. *Za dodana leta med srednjimi leti in visoko starostjo je še vedno značilna praznота. Tako kot zračni mehurček vodne tehtnice pri spremenjeni legi najde novo središče, mora človek v zgodnji starosti poiškati novo ravnotežje. Pri tem se moški in ženske zelo razlikujejo. Moški zapadejo z upokojitvijo v značilno praznoto, medtem ko ženske zdrsnejo v novo obdobje življenja bolj gladko. Možje doživijo ostro menjavo svoje vloge, ženske so s svojo dvojno obremenitvijo tega navajene že od prej. Tako se pri dolgoletnih parih postopno obrača slika žene kot moževe spremljevalke. On postaja njen spremljevalec pri nakupih, oskrbi vnukov, obiskih prijateljev* (str. 163 do 164).

Na slikah življenjskih obdobj iz 19. st. so ženske na najvišji stopnici pri 30 letih, nato gredo tri stopnice navzdol in na spodnji je upodobljena čarovnica z berglo pred grobom. Moški je upodobljen na najvišji stopnici pri 50 letih, nato se spušča po petih stopnicah in pri 100 letih je na spodnji pred grobom v naročju mladenke, ki mu daje kozarec vina. Prizor se je do danes povsem spremenil. Ženske živijo dobrih pet let dlje. Čeprav se jim leta organsko bolj poznajo (koža, rodnost) in se bolj poslužujejo pomlajevalnih posegov, se s svojim staranjem manj prepirajo in bolje znajdejo kot moški. Na razstavah slik 100-letnikov so pogledi žensk bolj veseli kot pogledi moških, kar jih to starost sploh doživi. Stari moški veliko pogosteje kot ženske delajo samomor, so doma sitni, zahtevajo kosilo ob uri ipd. Oboji pa večinoma prezrejo, da je skupno staranje para danes dolgo, da sta prvič v življenju večino časa doma skupaj in je lepota njunega sožitja odvisna od tega, kako se te nove večšine naučita. Bodo razlike tudi pri upokojenih emancipiranih ženskah, ki so vse

življenje v javnosti opravljale enake poklice kot moški?

Z daljšanjem življenja se dogaja hormonska androgenizacija. Moški zaradi zmanjšane testosterona in več estrogena postajajo bolj »ženski«, ženske bolj »moške«. Odgovarja ji seveda tudi duševno približevanje moških in žensk: ženske postajajo z leti bolj prodorne, moške bolj empatični, mehkejši. Vendar biologija ni vse.

Odločilno je dejstvo, da smo v enem stoletju pridobili dve do tri desetletja življenja – obdobje, ki je skoraj tako dolgo, kakor mladost in zaposlitvena leta. V zgodovini človeštva ni podobnega primera. V življenju človeka se je odprlo novo dejanje, za katerega še ni scenarija. Mnogi se silijo, da bi predstavili svojega: eni zastrašujočega z množico dementnih, drugi kičaste ob izletih, romantiki in zabavah starih ljudi. Vsi spregledajo staranje parov. Scenarij pa nevede in nehote pišejo ljudje, ne samo stari, ampak vse generacije skupaj – dalje življenje in stara družba. Kdor ga hoče dobro pisati, se mora v nanovo pridobljeni svobodi dodanih let smiselno odločati. V preteklih desetletjih so mladi pridobili veliko svobode in starejši jim očitajo, da se slabo odločajo. Tudi ta slika se obrača. Starejši se težko odločajo, kajti odločiti se, pomeni ločiti se, posloviti se, izpustiti. Pa ne samo izpustiti, ampak tudi sprejeti in prevzeti nove naloge. Svoboda dodanih let življenja zahteva oboje. Svoboda je naporna, starost sama pa nič ne ščiti pred neumnostmi. Svoboda izpuščanja in sprejemanja zahteva od starajočega se človeka, da se podanašnji – pride na jasno v samem sebi, kaj je v življenju dosegel ter kaj še lahko in hoče.

Stara delitev vlog, ko je prvo življenjsko obdobje posvečeno učenju, drugo delu in tretje prostemu času, ne vzdrži več. Ko se stari sprašujejo, če so še za kaj koristni, je to izziv vsem, da ob podaljšanem življenju zares sprejmemo temeljno dejstvo, da je biti človek nekaj več kot samo koristna stvar. Kolesa današnje družbe se tako naglo pospešujejo, da je umirjanje in stabiliziranje vsaj

tako potrebno kot poganjanje; umirjena starost lahko umirja in stabilizira današnjo družbo. Pri mogočih starih drevesih občudujemo preplet korenin, ki jih je drevo v stoletjih izoblikovalo, da lahko kljubuje nevihtam. Stari ljudje so preplet družbenih korenin in sreča današnjega časa je, da je ta preplet močan.

Teze za scenarij podaljšanega življenja

Da imamo prvič v zgodovini več starih ljudi kot mladih, ni katastrofa, ampak srečen slučaj. Naravna prebivalstvena slika ni ne piramida, ne žara, ne goba. Ko govorimo o dobrem in slabem glede staranja v prihodnjih desetletjih, je odločilno dejstvo, da prihodnost oblikujemo sami. V tako spremenjenih razmerah bi bilo najbolj narobe, če prihodnost oblikujemo po zgledu in merilih preteklosti.

Avtorja dodajata kratkemu sklepnemu poglavju naslednjih petnajst tez o pisanju novega scenarija za življenje in sožitje v novih demografskih razmerah (str. 178 do 182). Kot v vsej knjigi izhajata iz predpostavke, da le-te same po sebi niso grožnja, ampak prav tako nova priložnost za posameznika, pare, družine in celotno družbo.

1. **Veselite ob belem listu.** Kot vsemu novemu tudi novemu staranju še manjka smisel. Namesto strahu pred praznoto nanovo pridobljenega obdobja življenja potrebujemo veselje ob belem listu. In veselje, da ne nadaljujemo enostavno starega, ampak pomagamo postavljati na oder sveta novo delo.
2. **Za nove izzive niso stari odgovori.** Prebivalstveni razvoj je rezultat svobodnega odločanja. Poseben blagoslov je, da smo v enem stoletju pridobili dve dodatni desetletji življenja. Velik dosežek moderne družbe je, da pari lahko sami odločajo, ali bodo imeli otroke in kdaj. Zahteve po predmodernej strukturi družbe in družine vodijo v slepo ulico.
3. **»Starostna žara« je bolj prijazna ljudem kot starostna piramida.** Demografske strukture

ne določa narava ali preteklost. Nobena starostna struktura prebivalstva ni napačna. Če pogledamo natančno, je klasična starostna piramida s široko osnovo morilska struktura otrok.

4. **Starostne bolezni odpirajo okno k smislu.** S podaljšano življenjsko dobo postajajo starostne bolezni, kot sta demenca in Alzheimerjeva bolezen, nekaj vsakdanjega. Zato se moramo naučiti odnosa s temi tipičnimi starostnimi pojavi. Odpirajo nam namreč tudi okno k smislu in omogočajo, da drugače dojemamo umiranje in smrt.
5. **Seksualnost ni bistvo ljubezenskega odnosa.** Ljubezen je podobna kristalu, ki se lesketa v vedno drugi barvi glede na kot svetlobe. Viagra ne omogoči ljubezni, četudi jo v razpravah radi svetujejo. Ljubezen je in ostaja – še posebej ob podaljšanem življenju – tudi in predvsem prijateljska predanost. Stari ljudje smejo vse in zmorejo marsikaj. Tudi priznati si pojemajoče zanimanje za spolnost.
6. **Manj otrok omogoča več ljubezni.** Manj otrok ne pomeni manj, ampak več ljubezni. In manj otrok ne dviga samo dednih deležev, ampak tudi delež pozornosti in to čedalje pogosteje kar čez štiri generacije. Na manj otrok se je mogoče bolj zanesti, ker se praviloma oni lahko zanesejo na svoje starše. In: na krvi in zemlji temelječe skupnosti niso edini temelj jutrišnje družbe.
7. **Manj mladeničev pomeni manj pritiska in manj nasilja.** Manj otrok pomeni tudi manj mladeničev. Manj mladeničev pomeni več prostora, manj prerivanja in več možnosti za posameznega. Če mladeniči ne najdejo v družbi mesta, pride do prenapetosti z znanimi posledicami: stopnjevanje nezadovoljstva, medsebojno nezaupanje in v skrajnem primeru nasilje.
8. **Mladostna norost je mladostno zavita starostniška norost.** Mladostna norost se danes bolj in bolj pojavlja kot zavita starostniška

norost. Veliko časa in denarja gre za konzerviranje mladostnega videza. Stara generacija, ki je nekoč na ves glas jemala starim njihove privilegije in poskuša danes s tem, da se nosi po mladostniško, jemati predprave mladosti, ne postaja mladostna, ampak smešna.

9. **Lakota je po smislu, ne po hrani.** Revščina je danes bolj problem mladih kot starih. Eksistenca starih boleha za pomanjkljivim smislom za novo obdobje življenja. Tega smisla se ne da najti samo z zbiranjem znamk, kopičenjem akcij in potovalnim križarjenjem, ampak z obvezujočo vključenostjo v vse dele družbe.
10. **Stari ljudje naj delajo dlje, a tudi drugače.** Vsi bodo lahko in naj bi ne le dalj delali, ampak tudi drugače – predvsem tam, kjer jih stranke želijo. Merilo za zaposlitev preko pokojninske starosti je z ene strani starost strank in z druge starostna struktura družbe. In človekovo veselje, da je dejaven.
11. **Vsi plačujejo za vse.** Ne plačujejo mladi za stare. Zaposleni plačujejo za stare in mlade. Družba nosi breme starih in breme mladih. Več otrok pomeni več izdatkov zanje – ki se pozneje tudi postarajo. Da problema ne odpravimo v prihodnost, je treba breme porazdeliti na vsa pleča, tako da so tudi starejši deležni stalnega izobraževanja.
12. **Stanovati sam v dobri povezavi z ljudmi je bolje kot skupno bivanje.** Večina ljudi biva doma, dokler more. Sostanovanje z drugimi postavlja večina zelo v ozadje. Nujno pa je povečati mobilnost med znanci. In oblikovati ustrezne storitve pomoči, oskrbe in zdravstvene nege na domu.
13. **»Wu wei« namesto sanjarjenja o mladosti.** Ni smiselno, da skuša človek vleči v starost vse, kar je prej počel. Težko se bo staral, kdor se ne vadi v »wu wei-ju«, v izpuščanju, ampak se krčevito oklepa vsega, kar mu je dotlej nekaj pomenilo. Ko nekaj izpustimo, naredimo prostor za novo.

14. **Pri umiranju zaupajmo življenju.** Smrt preobremenjuje vse. Še posebno, če jo hočemo menedžirati in načrtovati. Verjetno se da bolje prenašati najavljaljočo se smrt s prepuščanjem in zaupanjem – tudi z zaupanjem v druge.

15. **Starost moramo nanovo iznajti – kot moški, ženska, politik.** Dodana leta naj bodo smiselna in ne le uživanje. K temu sodi tudi politična angažiranost in preizkušanje novih vlog v starem partnerskem odnosu. Oblikujemo scenarij za dodana leta življenja.

Jože Ramovš

Rodrigues Ricardo, Huber Manfred, Lamura Giovanni (2012). *Facts and Figures on Healthy Ageing and Long-term Care*. Dunaj: European Centre for Social Welfare Policy and Research. 122 str.

ŠTEVILKE IN DEJSTVA O ZDRAVEM STARANJU IN DOLGOTRAJNI OSKRBI

Demografija

Starostna meja, ki govori o vstopu v tretje življenjsko obdobje, je pogosto 65. let. V tej starosti je večina ljudi že upokojenih, velik odstotek le-teh pa je še vedno dobrega zdravja. V zadnjem času vse pogosteje slišimo, da ne narašča samo življenjska doba, ampak tudi leta zdravega življenja. To pomeni, da starejši ljudje tudi v starosti ohranjajo svoje zdravje in dobro počutje. Zato je starostno skupino med 65. in 79. letom starosti smiselno vključevati v aktivno skrb zase, v programe aktivnega staranja in v različne oblike neformalne dolgotrajne oskrbe.

Delež ljudi, ki imajo funkcionalne omejitve, začne naraščati šele po dopolnjenem 80. letu. 80-letniki pa so v zadnjem času postali najhitreje rastoča starostna skupina - govorimo o množičnem pojavu t. i. 'staranja starih'. Med predstavniki starejše generacije je več žensk kot moških, kar še posebej pride do izraza pri ljudeh,

starejših od 80 let. Ker pa imajo ženske daljšo življenjsko dobo in so v primerjavi z moškimi pogostejše slabšega zdravja, so ženske tudi številčnejše uporabnice storitev dolgotrajne oskrbe.

Socialna povezanost

Ljudje, stari med 65 in 79 let, pogosteje živijo v dvočlanskih gospodinjstvih, mlajši pa v veččlanskih. V Bolgariji in Španiji živi tretjina ljudi, starih med 65 in 79 let, v veččlanskih gospodinjstvih, v severnoevropskih državah pa je ta način sobivanja skoraj nepoznan.

Tudi pri ljudeh, starejših od 80 let, je slika podobna. V severnoevropskih državah 57 – 67 % ljudi, starejših od 80 let, živi samih. Ta trend je v državah južne Evrope manj opazen. V enočlanskih gospodinjstvih pogosteje živijo ženske kot moški, kar je pogosto posledica daljše življenjske dobe. Poleg tega se starejši moški v primeru izgube partnerja pogosteje ponovno poročajo.

Starejši ljudje se v primerjavi z mlajšo generacijo pogosteje srečujejo z osamljenostjo. Pomanjkanje socialnih stikov pri ljudeh, starejših od 65 let, niha od 3 do 4 % na Nizozemskem in Danskem, do več kot 40 % v Grčiji in na Madžarskem. Avtorji poročila ugotavljajo, da se v 11 izmed 26 držav vsaj ena petina starejših ljudi sooča s socialno izolacijo. Stopnja le-te se veča z naraščajočo starostjo ljudi. Podatki za Slovenijo kažejo, da naj bi bilo več kot 20 % ljudi, starejših od 65 let, osamljenih (to pomeni, da se s prijatelji, družinskimi člani ali sorodniki srečajo enkrat mesečno ali manj).

Poleg socialne izolacije se starejši ljudje pogosteje srečujejo tudi s pomanjkanjem čustvene opore. Takih je več kot 10 % starejših ljudi. Pomanjkanje čustvene podpore pomeni, da starejši človek nima osebe, s katero bi se pogovoril o osebnih stvareh. V Sloveniji je takšnih skoraj 15 % starejših ljudi. Ob tem pa se je potrebno zavedati, da občutek osamljenosti in pomanjkanje čustvene opore ne gresta vedno z roko v roki. Pogosto se namreč zgodi, da ima starejši človek

okoli sebe veliko ljudi, pa vseeno pogreša nekoga, s katerim bi govoril tudi o bolj osebnih stvareh.

Z napredkom tehnologije postaja uporaba interneta vse bolj pogost način vzdrževanja socialnih stikov, še posebej z mlajšo generacijo. Poleg tega je internet odličen vir vseh možnih informacij, tudi o zdravem staranju in oskrbi. Razlike med državami so glede uporabe interneta med starejšimi velike. Na Islandiji, na Norveškem, na Švedskem, na Danskem, v Luksemburgu in na Nizozemskem skoraj 70 % starejših ljudi uporablja internet. V državah vzhodne in južne Evrope je ta delež manjši od 20 %. Slovenija se giblje okoli 25 %, kar kaže, da je na tem področju potrebno še marsikaj postoriti.

Na področju družbenega udejstvovanja Slovenija med državami, vzeti v vzorec, zaseda zadnje mesto, saj je v politične in družbene aktivnosti vključuje manj kot 5 % ljudi. Če se omejimo na populacijo, starejšo od 65 let, ta delež dosega skoraj 5 %. V državah severne Evrope (Danska, Nemčija, Švedska, Norveška, Finska) je ta delež več kot 25 %. Avtorji poročila opozarjajo, da so ljudje, ki se družbeno udeležujejo, manj ogroženi za socialno izolacijo, so bolj zaupljivi, pri ocenah subjektivnega počutja, pa le-tega ocenjujejo bolje.

Prihodki in bivalne razmere

Višina prihodkov starejših ljudi ima velik vpliv na njihov zdravje in dobro počutje, saj lahko odloča o tem, katere dobrine in zdravstvene storitve si človek lahko privoščiti. V Evropi je delež revščine med starejšimi ljudmi 18 %, kar pomeni, da ima eden izmed petih ljudi, starejših od 65 let, prihodke pod mejo revščine. Revščina med starejšimi je v primerjavi z mlajšimi v večini prisotna v višjem odstotku, nasprotno pa velja za Poljsko, Nemčijo, Luksemburg, Nizozemsko, Madžarsko, Francijo in Češko. Velik odstotek revščine je še posebej prisoten med najstarejšimi starejšimi (80 let in več), v Sloveniji le-ta znaša 25 %.

Avtorji poročila opozarjajo, naj višina prihodkov ne bo edino merilo za določanje stopnje revščine v posamezni državi. V skladu s tem je potrebno oceniti tudi druge dejavnike, kot npr., kakšne so bivalne razmere starejšega človeka, katere dobrine in storitve si lahko privoščiti, koliko je starejši človek vključen v družbene aktivnosti in dostopnost do družbenih storitev in programov.

Med starejšimi pa so glede revščine najbolj ogrožene ženske, ki živijo same. V povprečju je v Evropski Uniji glede revščine ogroženih 29 % žensk, kar predstavlja 5.7 milijona starejših žensk. V Sloveniji se ta odstotek povzpne na 50 %.

V luči ocenjevanja revščine se je potrebno vprašati tudi po stopnji materialne prikrajšanosti. Ta kazalnik kaže na delež posameznikov oz. članov gospodinjstev, ki si ne morejo privoščiti določenih dobrin, ki so v določeni državi pojmovane kot nujne. Stopnja materialne prikrajšanosti starejših ljudi je v primerjavi z državami zahodne Evrope znatno večja v državah vzhodne Evrope (str. 42). Če Slovenijo primerjamo z Dansko, vidimo, da je stopnja revščine starejših ljudi v obeh državah približno enaka, vendar je stopnja materialne prikrajšanosti v Sloveniji večja (Danska okoli 1 %, Slovenija okoli 7 %).

V nadaljevanju si bomo ogledali bivalne razmere starejših ljudi. Živeti v primerno urejenih bivališčih je človekova osnovna potreba, ključna za njegovo dobro počutje. Kakovost bivališč, ki je opredeljena z fizičnimi karakteristikami bivališča in je ocenjena s stopnjo stanovanjske prikrajšanosti, vpliva tako na fizično in psihično počutje ljudi kot tudi na socialna razmerja z drugimi ljudmi (str. 43). V večini držav je stopnja stanovanjske prikrajšanosti starejših ljudi nižja kot pri celotnem prebivalstvu (str. 43). Če pogledamo podatke za Slovenijo, vidimo, da smo uvrščeni med države, kjer je stopnja stanovanjske prikrajšanosti zelo visoka (17, 5 %). Višjo stopnjo imajo le Bolgarija (18 %), Latvija (22 %) in Romunija (29 %). Stopnja stanovanjske prikrajšanosti starejših ljudi je sicer nižja, vendar

je v Sloveniji le-ta še vedno precej višja (okoli 10 %), kot je evropsko povprečje (2,5 %). V tej starostni skupini torej sodimo v sam vrh (večjo stanovanjsko prikrajšanost starejših najdemo v Romuniji – 14 % in Latviji – 16%, na Poljskem pa je le-ta primerljiva s stopnjo v Sloveniji).

Neprirodna bivališča starejših ljudi lahko pomembno ogrozijo možnost oskrbe na domu in pospešijo odhod v zavodsko oskrbo (str. 43).

Naslednji podatki govorijo stroških, povezanih s stanovanjem, in o lastnikih stanovanj. Iz podatkov je razvidno, da je Slovenija v evropskem vrhu glede starejših lastnikov stanovanj. Takih je nad 90 % ljudi, starejših od 65 let. Podatki po drugi strani kažejo, da v večini držav stroški, povezani z najemom, predstavljajo nad 30 % mesečnih dohodkov starih ljudi. Pri lastnikih stanovanj pa je ta odstotek nižji (le na Danskem je večji od 30 %).

Mreža javnega transporta v Sloveniji kar 25 % starejšim ljudem predstavlja določeno težavo. Na tem področju se Slovenija uvršča v zgornjo tretjino, več težav z dostopnostjo do javnega prevoza imajo le na Finskem, v Avstriji, na Norveškem, na Poljskem, v Latviji in na Irskem (do 35 %). V tej luči ima tudi v Sloveniji okoli 30 % ljudi, starih med 65 in 79 let, ter 38 % ljudi, starejših od 80 let, težave s fizično dostopnostjo do storitev primarne oskrbe.

Na področju javnega transporta je v Sloveniji potrebno narediti še veliko premikov, da bo le-ta starejšim bolj prijazen. Na tem področju ima velik potencial program Starosti prijazna mesta.

Zdravstveno stanje, dejavniki tveganja in preventiva

V Evropi se kažejo velika razhajanja v pričakovanih letih življenja po dopolnjenem 65. letu starosti pri ljudeh, ki imajo kronične bolezni. Pri ženskah s kroničnimi boleznimi se pričakuje še 12,4 leta življenja po dopolnjenem 65. letu, pri moških pa 9,6 leta. Ta razkorak je večji kot razkorak v pričakovani življenjski dobi moških in

žensk. Ti podatki nam kažejo, da ženske, ki imajo eno izmed kroničnih bolezni, s to boleznijo živijo več let kot moški (str. 48).

Pri starejših ljudeh je prisotnih 6 vodilnih vzrokov, ki vodijo v onemoglost. Ti so: demenca, izguba sluha, težave z vidom, osteoartritis, ishemična srčna bolezen in možganska kap. Kronične nenalezljive bolezni pa imajo pogosto zelo podobne dejavnike tveganja. Npr. tveganje tako za možgansko kot srčno kap se poveča pri ljudeh z visokim krvnim tlakom, pri tistih, ki so fizično manj aktivni, imajo visoke ravni krvnega holesterola, tvegano uživajo alkoholne pijače in so prekomerno prehranjeni (str. 49).

Stopnja manjše telesne in duševne zmožnosti, povezane z demenco, se med državami razlikuje, v vseh državah pa se z naraščajočo starostjo strmo dviguje. V številnih državah najhitreje narašča število najstarejših starih ljudi (nad 80 let starosti), zato nekatere izmed držav v politike in strategije aktivnega in zdravega staranja že vključujejo programe za pomoč ljudem z demenco, njihovim svojcem ter formalnim in neformalnim oskrbovalcem (str. 50). Druge države, med njimi je tudi Slovenija, pa morajo na tem področju še veliko narediti.

Delež ljudi z vsaj delno okvarjenim sluhom doseže vrh v starosti od 60. do 69. leta. Z namenom preventive slabšanja slušne funkcije, bi bilo potrebno v zdravstvene sisteme vpeljati ustrezne presejalne teste in več narediti na področju zgodnje diagnostike težav s sluhom, saj je dokazano da je mogoče precejšen delež teh težav preprečiti z ustreznimi preventivnimi ukrepi (str. 50).

V nadaljevanju si bomo bolj podrobno ogledali delež prekomerno prehranjenih in debelih ljudi v Evropi. Iz podatkov je razvidno, da je v Sloveniji okoli 40 % ljudi prekomerno prehranjenih in 17 % debelih. Če se omejimo na populacijo, staro med 65 in 84 let, opazimo, da se delež prekomerno prehranjenih poveča (skoraj 50 %), delež debelih pa se sprva poveča (debelih je 25 % ljudi, starih med 65 in 74 let), po

75. letu pa se približa 17 %. Slovenija po deležu prekomerno prehranjenih starih ljudi sodi v sam vrh. Zanimivo je tudi to, da se v ostalih, v vzorec zajetih državah, delež prekomerno prehranjenih ljudi začne zniževati po dopolnjenem 75. letu. Med vsemi državami je ta trend najmanj opazen ravno v Sloveniji. Če pa se omejimo na debelost, opazimo, da Slovenija po deležu debelih starih ljudi spada v spodnjo polovico.

Spodbudni rezultati se kažejo tudi na področju kajenja. V primerjavi z ostalimi državami se lahko v Sloveniji pohvalimo z najnižjim deležem kadilcev (18,5 %). V Grčiji, ki ima najvišji delež kadilcev, le-ta znaša več kot 30 %. Tudi v starostni skupini med 65. in 74. letom imamo v primerjavi z ostalimi državami nizek odstotek kadilcev (okoli 6 %). Vse to pa ne velja za ljudi, stare med 75 in 84 let. Slovenija je edina država, kjer se delež ljudi, ki kadijo, po dopolnjenem 75 letu opazno ne zniža. Le-ta ostane pri več kot 5 %. Te podatke si je v luči preventive zadnjega desetletja moč razlagati s tem, da so programi preventive učinkoviti pri ljudeh, starih do 75 let, v višji starosti pa se ljudje ponavadi ne odločajo za prenehanje kajenja.

Tudi fizična aktivnost se z naraščajočo starostjo začne zmanjševati. To zmanjševanje je še posebej opazno pri ljudeh po 65. letu, ko jih je večina že upokojenih (str. 55). V Sloveniji je fizično aktivnih (vsaj 30 minut telesne aktivnosti na dan) okoli 55 % celotne populacije. Ta delež se pri ljudeh, starih med 65 in 74 let, zmanjša na okoli 46 %, pri ljudeh, starih med 75 in 85 let, pa je telesno aktiven vsak tretji človek.

Neformalna oskrba

Med neformalnimi oskrbovalci prevladujejo ženske, ki so z oskrbovanim človekom pogosto v sorodstvenem razmerju (žene, hčere ali snaha). To pa ne velja za najstarejšo starostno skupino (nad 75 let), ko se število moških izenači ali celo preseže število žensk pri nujenju storitev neformalne dolgotrajne oskrbe. Ta

pojav lahko delno razloži dejstvo, da v pozni starosti moški pogosteje kot ženske živijo s partnerjem, za partnerje pa je značilno, da v primeru bolezni in onemoglosti drug drugemu nudijo oskrbo. Iz povedanega lahko potegnemo 2 zaključka: ženske bodo v vseh starostnih skupinah tudi v prihodnosti opravile večino neformalne oskrbe. Ob tem pa se je potrebno zavedati, da so tudi moški dovzetni za nudenje oskrbe, vendar le-to najpogosteje nudijo svojim partnerjem (str. 61).

Ženske v primerjavi z moškimi preživijo večji del svojega tretjega življenjskega obdobja z eno ali več kroničnimi boleznimi. Iz tega sledi, da so ženske ne le tiste, ki najpogosteje nudijo pomoč, ampak so tudi večinske prejemnice le-te (str. 62).

Zanimiva je primerjava med deležem neformalnih oskrbovalcev v določeni populaciji in težavnostjo oskrbe, ki jo le-ti nudijo. Če se ustavimo pri oskrbovalcih, starejših od 50 let, vidimo, da je v državah severne Evrope (Danska, Švedska, Nizozemska, Belgija) število družinskih oskrbovalcev največje v Evropi. Ta pojav lahko pojasnimo s komplementarnim dopolnjevanjem med neformalno in formalno oskrbo. V teh državah bolj zahtevno oskrbo opravijo formalni oskrbovalci, družinski člani in prijatelji pa kot neformalni oskrbovalci opravijo telesno manj obremenjujoče naloge, za katere si lahko vzamejo čas v popoldanskih urah. Po drugi strani pa v Italiji, Španiji in Grčiji le majhen delež ljudi, starejših od 50 let, oskrbuje svoje družinske člane. Toda tisti, ki oskrbujejo, oskrbovanju namenijo več ur kot ljudje iz držav severne Evrope (str. 64).

Potrebno se je zavedati, da neformalni oskrbovalci pogosto trpijo za različnimi zdravstvenimi težavami, še posebej v državah, kjer sistem formalne dolgotrajne oskrbe ni vzpostavljen. Poleg fizičnih težav se oskrbovalci srečujejo tudi z mentalnimi težavami, v večjem odstotku tisti, ki oskrbovanju posvečajo tedensko več ur. Z namenom preventive, da bi sedanji oskrbovalci

predčasno tudi sami ne potrebovali oskrbe, bi morali znotraj sistemov dolgotrajne oskrbe načrtno iskati oskrbovalce, ki so tako ali drugače preobremenjeni in jim ustrezno pomagati (str. 67).

Znotraj sistemov dolgotrajne oskrbe je potrebno poskrbeti, da imajo oskrbovalci tudi v času intenzivnega oskrbovanja še vedno stik z delovnim okoljem. V Nemčiji npr. oskrbovalec v času delne ali popolne odsotnosti z dela še vedno prejema 75 % plače. Ko le-ta spet prične s polnim delavnikom, prejema 75 % plače toliko časa, dokler ne povrne vsote denarja, ki jo je prejemal v času oskrbovanja. Na Nizozemskem, v Franciji in Luksemburgu oskrbovalce spodbujajo najraje zmanjšajo število delovnih ur, kot da bi s službo popolnoma prenehali (str. 72 in 73).

Priseljenci kot oskrbovalci

V številnih evropskih državah, kot tudi drugje po svetu, priseljenci opravijo znaten delež storitev dolgotrajne oskrbe. V mediteranskih državah (izjema je Portugalska) priseljenke za oskrbo najemajo posamezna gospodinjstva, v bolj liberalnih (Irska in Združeno kraljestvo) ter kontinentalnih (Avstrija, Nemčija, Švica) sistemih dolgotrajne oskrbe pa so priseljenci vključeni v storitve formalne oskrbe (str. 76).

V zadnjem času raziskovalci opazajo pojav t. i. 'toka oskrbovalcev'. Gre za preseljevanje tujih oskrbovalcev, ki se v določeno državo preselijo, ker se potrebe po oskrbovanju povečajo. Novi oskrbovalci, ki se v tej državi zaposlijo, pogosto zapolnijo vrzel, ki je nastala, ker so se prejšnji oskrbovalci preselili v druge države. Razložimo to na primeru. Ljudje iz Romunije se preselijo na Madžarsko, da bi se tam zaposlili kot oskrbovalci. Otroci le-teh pa se pogosto preseljujejo v Avstrijo, kjer prevzamejo naloge oskrbovalcev. Tako se na Madžarskem pokažejo potrebe po oskrbovalcih, katere zapolnijo novi priseljenci iz Romunije. Podoben vzorec je moč opaziti pri Ukrajincih, ki nudijo oskrbo na Poljskem, oskrbovalci iz Poljske pa se selijo v Italijo in Nemčijo (str. 80).

Storitve dolgotrajne oskrbe

Med državami iz UNECE regije se kaže velika razlika v dostopnosti do storitev oskrbe. V Izraelu, v Avstriji, na Islandiji in na Nizozemskem črtina starejših ljudi prejema storitve javne formalne dolgotrajne oskrbe oz. prejema določene denarne prejemke, s katerimi krije stroške oskrbe. V številnih državah vzhodne in južne Evrope pa je takšnih le 5 % starejših ljudi (str. 84). Podatki kažejo, da v Sloveniji 6 - 7 % starejših ljudi prejema storitve dolgotrajne oskrbe, med njimi večina v zavodski oskrbi. V primerjavi z drugimi, Sloveniji primerljivo razvitimi državami, Slovenija dvakratno zaostaja. Pri nas je opaziti izredno nizek delež starejših ljudi, ki prejemajo storitve formalne oskrbe. To ne pomeni, da oskrbo ljudje manj potrebujejo, pač pa, da je sistem dolgotrajne oskrbe slabo organiziran, storitve pa so za marsikoga predrage. Poleg tega imamo zelo slabo razmerje med zavodsko oskrbo in oskrbo na domu. Večina ljudi, ki oskrbo prejema, le-to prejema v institucijah, formalne oskrbe na domu je le za vzorec. V državah kot so Islandija, Nizozemska, Norveška in Danska več kot 50 % onemoglih starejših ljudi prejema storitve javne oskrbe (str. 85). V Sloveniji je takšnih slabih 15 %.

Razširjenost neformalne oskrbe v določeni državi je pogosto v obratnem sorazmerju z razširjenostjo formalne oskrbe. V Španiji, na Poljskem in v Italiji se je neformalna oskrba razširila kot posledica slabo organiziranih in nedostopnih storitev formalne oskrbe, v Nemčiji in Avstriji pa je neformalna oskrba na domu del celovitega sistema oskrbe in se jo kot tako tudi spodbuja.

Na Norveškem in posebej na Švedskem so že v sredini 90. let prejšnjega stoletja začeli zmanjševati institucionalno oskrbo ter se intenzivneje usmerili v formalno oskrbo na domu. Večina ostalih razvitih držav je z gradnjo domov in drugih institucij nadaljevala, vendar pa so nekatere med njimi zelo povečale storitve formalne oskrbe na domu (Anglija, Italija, Izrael). Za Slovenijo v poročilu o tem ni podatkov. Če pa na razvoj

dolgotrajne oskrbe V Sloveniji pogledamo realistično, vidimo, da so domovi do nedavnega rasli kot gobe po dežju, razvoj oskrbe na domu pa je ostal daleč zadaj. Podatki iz drugih držav (Kanada, Islandija, Francija, Nemčija, Irska ...) kažejo, da se kljub zmanjševanju institucionalne oskrbe in naraščanju števila 80-letnikov potrebe po bolj zahtevnih oblikah oskrbe in zdravstvene nege in s tem po institucionalnem varstvu niso povečale (str. 89).

Zanimiva je tudi primerjava deleža ljudi, starejših od 80 let, ki prejemajo oskrbo na domu ali v institucijah. Ugotovitve kažejo, da so ljudje, ki živijo v ustanovah za dolgotrajno oskrbo v Sloveniji, v Estoniji, na Madžarskem, na Poljskem in v Litvi, v primerjavi z ostalimi državami precej mlajši. To lahko nakazuje na pojav institucionalizacije ljudi zaradi vzrokov, ki niso izključno potrebe po oskrbi (npr. socialna izolacija, slabe bivalne razmere, revščina) (str. 90).

Izdatki, namenjeni dolgotrajni oskrbi

Večina držav iz UNECE regije nameni relativno majhen delež lastnega BDP-ja za storitve javne dolgotrajne oskrbe (str. 98). Večina tega deleža je namenjenega storitvam institucionalne oskrbe, kljub temu da večina starejših ljudi prejema domačo oskrbo. Švedska in Norveška v primerjavi z ostalimi državami namenita storitvam oskrbe precej večji delež BDP-ja (3,5 %).

Povprečje je nekje pri 1,25 % BDP-ja, Slovenija pa dolgotrajni oskrbi nameni le 0,75 % BDP-ja, od tega 80 % institucionalnemu varstvu starejših. V Sloveniji skoraj 25 % BDP-ja namenimo javnim socialnim izdatkom, znotraj teh pa je manj kot 4 % namenjenih dolgotrajni oskrbi. Razmerja med vsemi socialnimi izdatki in izdatki za dolgotrajno oskrbo v Sloveniji je približno enako kot v večini ostalih držav, seveda pa obstajajo nekatere izjeme. Švedska in Norveška namenjata veliko večji delež za dolgotrajno oskrbo, Romunija in Portugalska pa znotraj izdatkov za socialno varnost storitvam dolgotrajne oskrbe namenjata le boren delež.

Zanimivi so tudi podatki, ki prikazujejo delež ljudi v določeni populaciji, ki menijo, da bi se pri financiranju dolgotrajne oskrbe starejšega človeka, kadar le-ta nima zadosti lastnih sredstev, v obračun morala všteti tudi vrednost njegove nepremičnine. V večini držav se od 15 do 35 % ljudi strinja s tem, da bi se vrednost nepremičnine vstela v lasten prispevek ljudi pri financiranju oskrbe in nege v primeru, da bi le-to potrebovali. Slovenija je med državami, vzetimi v vzorec, edina, ki močno štrli iz povprečja. Raziskava namreč kaže, da se več kot polovica ljudi strinja, da bi se storitve dolgotrajne oskrbe financirale tudi iz dejanske vrednosti nepremičnine, katere lastnik je človek, ki prejema storitve dolgotrajne oskrbe.

Tina Lipar

DROBCI IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

Zbrali: Tina Lipar in Mojca Slana

VB: POVEZAVA MED TEŽO OB ROJSTVU IN STARANJEM

Znanstveniki so ugotovili, da ključni produkti presnove v krvi, neke vrste kemični 'prstni odtisi', ki v telesu ostanejo kot posledica molekularnih sprememb pred rojstvom oziroma v zgodnjem otroštvu, lahko namigujejo na dolgoročno zdravstveno stanje posameznika ali na hitrost njegovega staranja.

V reviji *International Journal of Epidemiology* je bila objavljena mednarodna raziskava o dvojčkih, izvedena pod okriljem *King's College London*. Znotraj raziskave so s posebno tehniko *metabolomic profiling* odkrili 22 presnovnih produktov, ki jih povezujejo s staranjem.

Ugotovitve nakazujejo, da se lahko ravni prej omenjenih presnovnih produktov, ki so morda določene že v maternici, nanje pa lahko vpliva tudi prehrana med razvojem otroka, odražajo v pospešenem staranju v odrasli dobi. Znanstveniki menijo, da bo morda v prihodnosti možno markerje staranja določiti s preprostimi krvnimi testi. S tem bo proces staranja mogoče bolj natančno razumeti, poleg tega pa se bo s tem utrla pot za razvoj in izboljšanje terapij za zdravljenje bolezni in stanj, povezanih s staranjem.

Profesor Tim Spector, vodja oddelka za raziskave dvojčkov na *King's College London*, pravi, da so znanstveniki že dolgo časa vedeli, da teža ob rojstvu vpliva na zdravje posameznika v odraslosti in starosti. Ljudje, ki imajo ob rojstvu nizko telesno težo, so bolj dovzetni za bolezni, povezane s starostjo. Do sedaj molekularni mehanizmi, ki so bili vpleteni v povezavo med nizko težo ob rojstvu in zdravstvenim stanjem v starosti niso bili poznani, ta raziskava pa je pokazala na eno izmed molekularnih poti.

Znotraj opisane raziskave so znanstveniki analizirali vzorce krvi več kot 6000 dvojčkov, s

pomočjo katerih so identificirali 22 presnovnih produktov, ki so neposredno povezani s kronološko starostjo - koncentracije le-teh so bile pri starejši ljudeh višje.

Eden izmed presnovnih produktov - C-glyTrp - vpliva na vrsto s starostjo povezanih sprememb v delovanju pljuč, mineralni gostoti kosti, holesterolu in krvnemu tlaku. Ko so primerjali telesne teže enojajčnih dvojčkov ob rojstvu pa so znanstveniki ugotovili, da je prej omenjeni presnovni produkt povezan tudi z nižjo porodno težo.

Ana Valdes, vodilna raziskovalka na *King's College London*, pravi, da je človeško staranje proces, na katerega vplivajo geni, življenjski slog in dejavniki okolja, zato je z genetiko mogoče razložiti le del zgodbe o staranju. Molekularne spremembe, ki vplivajo na način staranja pri posamezniku, sprožijo epigenetske spremembe. To so spremembe, povzročene preko vpliva okolja ali posameznikovega življenjskega sloga in imajo za posledico, da se določeni geni 'vklopijo' ali 'izklopijo'. Epigenetske spremembe nato vplivajo na metabolizem posameznika skozi življenjsko obdobje, ki lahko sproži razvoj s starostjo povezanih bolezni.

Razumevanje molekularnih poti, ki so vpletene v proces staranja, bi lahko nenazadnje utrlo pot prihodnjim terapijam za zdravljenje s starostjo povezanih bolezni in stanj. Na novo odkritih 22 presnovnih produktov, povezanih s staranjem, je moč zaznati v krvi, kar znanstvenikom omogoča, da iz krvnega vzorca precej natančno določijo posameznikovo starost. Te ugotovitve bo morda mogoče v prihodnosti uporabiti za ugotavljanje pospešenega staranja pri posamezniku.

Vir: *Science Daily*, 2013. *Rate of Aging May Be Determined in the Womb and Linked to Birthweight, Study Reveals*. V: <http://www.sciencedaily.com/releases/2013/07/130709094841.htm> (sprejem 26. 7. 2013).

ZDA: HITROST KOGNITIVNEGA UPADA, POVEZANEGA Z DEMENCO, SE Z NARAŠČAJOČO STAROSTJO MANJŠA

Največje tveganje za razvoj demence pri posamezniku je njegova naraščajoča starost. Do 85. leta je tveganje za razvoj nevroloških motenj pri posamezniku okoli 50 %. Raziskovalci na Univerzi v Kaliforniji menijo, da Alzheimerjeva bolezen najresneje prizadene mlajše starejše, tj. ljudi med 60. in 70. letom starosti, pri katerih izguba možganske mase in s tem kognitivne funkcije poteka hitreje kot pri ljudeh, starejših od 80 let.

Dr. Dominic Holland, raziskovalec na oddelku za nevroznanost Univerze v Kaliforniji, pravi, da je eden izmed najpomembnejših kazalnikov za prepoznavanje demence prav njen neizprosno progresiven potek. Pri pacientih z demenco se tako slabšanje kognitivnih funkcij kaže postopno skozi leta. Če posameznik ne kaže slabšanja kognitivnih funkcij iz enega leta v drugo, lahko zdravniki oklevajo pri postavitvi diagnoze demence, dementni človek pa posledično ne prejme ustrezne oskrbe. Kakovost oskrbe pa pri dementnih ljudeh pogosto govori o kakovosti njihovega življenja.

Holland in ostali raziskovalci so preučili 723 ljudi, starih med 65 in 90 let. Pri nekaterih je bila kognitivna funkcija povsem normalna, pri drugih je bil prisoten blag kognitivni upad (vmesno stanje med normalno kognitivno funkcijo in s starostjo povezanim kognitivnim upadom ali demenco), pri nekaterih pa je bila demenca že povsem razvita.

Ugotovili so, da pri mlajših starejših kognitivni upad in izguba možganskega tkiva v predelih možganov, ki so občutljivi v zgodnjih fazah razvoja demence, poteka hitreje. Poleg tega biomarkerji v cerebrospinalni tekočini kažejo na večje breme bolezni pri mlajših dementnih bolnikih. Še vedno pa ni znano, zakaj demenca pri mlajših bolnikih poteka bolj agresivno.

Soavtorica opisane študije, Linda McEvoy, meni, da je pri ljudeh, pri katerih se demenca pojavi kasneje v življenjskem obdobju, lahko že dolgo časa prisotno upadanje kognitivnih funkcij, vendar ta upad poteka manj agresivno. Toda zaradi kognitivne rezerve ali drugih, še neznanih dejavnikov, ki pripomorejo k odpornosti proti možganskim poškodbam, se klinični simptomi demence ne pojavijo do pozne starosti.

Opisana študija je pokazala, da mlajši bolniki z demenco zaradi bolezni izgubijo več produktivnih let kot starejši. Dobra novica pa je, da bo pri tistih bolnikih, pri katerih se znaki demence začno kazati šele v pozni starosti, potek demence verjetno manj agresiven.

Vir: *ScienceDaily*, 2012. *Alzheimer's Cognitive Decline Slows in Advanced Age*. V: <http://www.sciencedaily.com/releases/2012/08/120802183754.htm> (sprejem 25. 7. 2013).

ZDA: UJETI V BOLNIŠNIČNI POSTELJI

Dr. Cynthia Brown, direktorica geriatrične medicine na Univerzi v Alabami v Birminghamu, že desetletje govori o tem, da nekajdnevno ležanje v postelji povzroči izgubo mišične mase in s tem moči, poveča pa se tveganje za krvne strdke, rane zaradi pritiska in pljučnico. Dr. Brown in sodelavci so v letu 2009 objavili raziskavo o tem, da starejši ljudje v bolnišnicah stojijo ali hodijo v povprečju le 43 minut na dan. To pomeni, da hospitalizirani starejši ljudje v bolniški postelji preživijo 83 % časa. V primerjavi z njimi pa zdravi starejši ljudje, ki živijo v domačem okolju, stojijo ali se gibajo več kot šest ur na dan.

Starejši ljudje v prej omenjeni raziskavi niso trpeli za demenco ali delirijem, v dveh tednih pred sprejemom v bolnišnico pa so bili sposobni hoditi. Dr. Brown meni, da starejši ljudje v bolnišnicah večino časa preležijo zato, ker jih h gibanju nihče ne spodbuja ali so prepričani, da morajo ležati.

Tako se pogosto zgodi, da starejši ljudje po zdravljenju osnovne bolezni zaradi dolgotrajnega ležanja nadaljujejo rehabilitacijo v različnih

ustanovah. Tisti starejši, pri katerih pride do zelo zmanjšane sposobnosti opravljanja vsakodnevih življenjskih aktivnosti, pa so pogosto napoteni v ustanove za dolgotrajno oskrbo.

Dr. Brown pravi, da čas, preživet v bolnišnici, na vsakem posamezniku pusti določene posledice, toda starejši ljudje to še toliko bolj občutijo, ker imajo manj t. i. 'fiziološke rezerve'. Na tem mestu velja omeniti raziskavo, ki so jo izvedli dr. Steven Fisher in sodelavci na *University of Texas Medical Branch* in kaže na to, da so bili starejši ljudje, ki so se tudi v bolnišnici trudili hoditi vsaj zmeren čas, odpuščeni v domačo oskrbo vsaj 2 dni prej kot njim primerljivi bolniki, ki so večino časa preležali.

Dr. Brown je v *VA Medical Centru* v Birminghamu izvedla raziskavo, v katero je bilo vključenih 100 bolnikov. Le-ti so bili razdeljeni v 2 skupini. Ljudi v poskusni skupini je dvakrat dnevno obiskal nekdo izmed bolnišničnega osebja, jim pomagal vstati in jim prinesel pripomočke za hojo, če so jih potrebovali. Ljudi v tej skupini so spodbujali, da čim večkrat vstanejo, obedujejo na stolah namesto v postelji, se sprehodijo oziroma glede gibanja naredijo največ, kar lahko.

Tudi ljudi v kontrolni skupini so obiskali zdravstveni delavci. Toda starejših ljudi k hoji niso spodbujali, temveč so z njimi govorili o nogometu ali otrocih. Mesec dni po odpustu iz bolnišnice se ljudem iz poskusne skupine življenjski prostor praktično ni zožil, v kontrolni skupini pa je bilo zoženje življenjskega prostora precejšnje. To pomeni, da so ljudje v kontrolni skupini redkeje zapuščali sobo ali domačo hišo oziroma so svoje gibanje prostorsko zelo omejili.

Starejši ljudje v bolnišnici večino časa preležajo, ker se bojijo padcev oziroma ubogajo navodila zdravstvenega osebja, ki jih opozarja na to, naj sami iz postelje ne vstajajo, če pa morajo na stranišče, naj pozvonijo za pomoč. Zdravstveno osebje po drugi strani pogosto ne najde časa, da bi starejšim ljudem nudilo pomoč pri gibanju in s tem zagotovilo njihovo varnost. Zato dr.

Brown predlaga, da ob obisku starejših svojcev v bolnišnici sami povprašamo zdravstveno osebje, ali lahko svojca spremimo na sprehod. Vseskozi pa starejšega človeka tudi spodbujajmo h gibanju, seveda znotraj njegovih zmožnosti, saj bo starejši človek na ta način našel potrebno voljo za vztrajanje.

Vir: Paula Span, 2013. *Trapped in the Hospital Bed*. V: http://newoldage.blogs.nytimes.com/2013/05/30/trapped-in-the-hospital-bed-2/?_r=0 (sprejem 30. 7. 2013).

ZDA: ZANEMARJANJE SEBE, ZAVRAČANJE POMOČI

Zanemarjanje sebe je pri starejših odraslih presenetljivo pogost pojav – predstavljalo naj bi kar 40 % vseh primerov zlorab in zanemarjanja. Ljudje, ki se zanemarjajo, večinoma živijo sami, se izogibajo stikom z družino ali prijatelji, zavračajo pomoč, se izolirajo. Npr. pacient z diabetesom in srčno boleznijo, odvisen od kisikove bombe, pokadi dva zavojčka cigaret na dan, zavrača inzulin in je umazan do te mere, da je ogroženo njegovo zdravje. Ekstremni primeri so precej znani, npr. gospa iz Arizone, ki je živela skupaj s 104 mačkami. Včasih so takšne ljudi imeli za ekscentrike ali posebneže, danes pa raziskovalci menijo, da gre pri njih za globlje ležeče telesne ali duševne zdravstvene težave, kot so depresija, demenca, delirij in druge. Bolezen ogrozi njihovo zmožnost funkcioniranja in skrbi zase. Pred šestimi leti so v Teksasu naredili študijo, v kateri je bilo udeleženih 538 starih ljudi, ki so se zanemarjali sebe. Rezultati so pokazali, da je kar 60 % udeležencev imelo slabe rezultate na testih ocene kognitivnih in izvršilnih funkcij, več kot 75 % jih je kazalo primanjkljaje pri izvedbi instrumentalnih dnevnih aktivnostih (npr. plačevanje položnic, nakupovanje, kuhanje), 60 % jih je kazalo simptome depresije in 95 % jih je poročalo o srednji ali slabi socialni podpori. Strokovnjaki zanemarjanje sebe prepoznajo po naslednjih simptomih: ljudje se nehajo umivati, nehajo jesti, čistiti stanovanje, jemati zdravila,

plačevati položnice, odnašati smeti, nehajo hoditi k zdravniku ipd. Ena od ključnih potez zanemarjanja sebe je zavračanje kakršnekoli pomoči. Dr. XinQi Dong iz Chicaga (*Rush University Medical Center's Institute for Healthy Aging*) skupaj z drugimi strokovnjaki meni, da je zanemarjanje sebe geriatrični sindrom, kot so npr. krhkost, delirij in padci, ki so povezani z upadom več fizičnih funkcij tekom staranja. S sodelavci je od leta 1993 raziskal več tisoč starejših ljudi in ugotovili so, da je pri tistih, ki zanemarjajo sebe, šestkrat večja verjetnost, da bodo v roku enega leta umrli. Opisane ljudi je ne le težko najti, temveč jim je težko tudi pomagati. Rezultati še neobjavljene raziskave iz Teksaskega inštituta za zlorabo starejših (*Texas Elder Abuse and Mistreatment Institute*) nakazujejo, da povezovanje ljudi, ki ne zmorejo skrbeti zase, z multidisciplinarnim timom strokovnjakov in fizično terapijo lahko pomaga. Če je starejši človek opravilno zmožen in zavrača pomoč, ne morejo narediti ničesar. Če se namreč nekdo odloči tako živeti in ne gre za problem varnosti ali nezmožnosti, je treba to spoštovati. Večkrat je težko ugotoviti, kaj je razumna izbira za posameznika – kaj imamo lahko za zanemarjanje sebe in kaj za zanemarjanje s strani skrbnika. Neka gospa z diabetesom se je npr. pogosto hodila pritoževati o bolečinah in sprva so zdravniki menili, da noče jemati zdravil. Potem pa se je izkazalo, da njeni otroci preprodajajo njena zdravila proti bolečinam. Dr. Dong tako opozarja, da pri skrbi za svoje bližnje, sosede, prijatelje vsi igramo pomembno vlogo. V primeru, da smo v skrbeh zanje, spodbujamo, da se obrnemo na ustrezne službe.

Vir: Judith Graham, 2013. *Unable to Cope, Unwilling to Accept Aid*. V: <http://newoldage.blogs.nytimes.com/2013/07/10/unable-to-cope-unwilling-to-accept-aid/?ref=elderly> (sprejem 30. 7. 2013)

SVET: S STAROSTJO POVEZANO SLABŠANJE VIDA

Slabšanje vida in izguba le-tega nista več neizogibna spremljevalca procesa staranja.

Zahvaljujoč napredkom v diagnosticiranju, biomedicini, prehrani, tehnologiji in preventivni zdravstveni oskrbi so ljudje dobili priložnost starati se z dobro ohranjeno funkcijo vida. Le-ta pa je pomembna zato, ker starejšim ljudem omogoča, da ostajajo mobilni, neodvisni, vključeni v aktivnosti družbe in ekonomsko aktivni.

Ljudje se starajo po vsem svetu. V letu 2012 je bilo okoli 810 milijonov ljudi, starejših od 60 let, ta številka pa se bo do leta 2050 povečala za vsaj štirikrat. S staranjem prebivalstva se eksponentno povečuje tudi število ljudi, ki trpijo za izgubo vida.

Slabšanje vida, ki ga je mogoče v 80 % preprečiti, je trenutno vodilni vzrok s starostjo povezane manjzmožnosti. Za izgubo vida trpi dvakrat več ljudi kot za izgubo sluha. Precejšnji koraki so bili narejeni na področju preprečevanja prenosljivih očesnih bolezni, sedaj pa je potrebno več pozornosti usmeriti v preprečevanje neprenosljivih očesnih bolezni in stanj, kot npr. s starostjo povezane degeneracije očesne makule. S staranjem prebivalstva bodo imele težave, povezane s slabšanjem vida, uničujoče posledice ne samo za posameznika, ki se bo soočal z izgubo vida, temveč tudi za njegovo družino, širšo in ožjo skupnost.

Številni ljudje podcenjujejo vpliv slabšanja vidne funkcije na osebno, socialno in ekonomsko plat življenja. Slabšanje oziroma izguba vida ne prizadene samo posameznika, ampak obremenjuje tudi njegovo družino in morebitne oskrbovalce. Poleg tega izguba vida pogosto ni edina zdravstvena težava, s katero se starejši človek sooča. Večkrat jo spremlja depresija, zmanjšana produktivnost, funkcionalna sposobnost in kvaliteta življenja.

Skoraj tretjina ljudi, ki imajo težave z vidom, hkrati trpi tudi za depresijo. Ta je pri ljudeh s slabšim vidom dvakrat pogostejša kot pri splošni starejši populaciji. Poleg tega se starejši ljudje, ki imajo težave z vidom, pogosteje srečujejo z

okrnjeno gibljivostjo, bolečino, nelagodjem in zaskrbljenostjo.

Ob tem se moramo zavedati, da so stroški, ki nastanejo zaradi slabšanja vida pri starejših ljudeh, izredno visoki. Po drugi strani pa so stroški preventive veliko manjši. Eden izmed razlogov za visoke stroške je ta, da ljudje z okrnjenim vidom pogosto potrebujejo formalno ali neformalno oskrbo. Poleg tega so lahko pri delu manj produktivni, bolniški stalež je pri njih pogostejši, pa tudi upokojujejo se prej.

Strokovnjaki svetujejo, naj bi z namenom preventive slabšanja ali celo izgube vida v starosti, opravljali redne presejalne preglede in druge preventivne dejavnosti v okviru dosedanjih javnozdravstvenih praks. Več truda bi bilo potrebno vložiti tudi v izobraževanje in dvig ozaveščenosti splošnega prebivalstva o preventivi glede izgube vida, prepoznavanja simptomov in znakov, povezanih z izgubo vida, ter o možnostih zdravljenja. Potrebno bi bilo razvijati in se posluževati že obstoječih sistemov tele-zdravja, da bi se zagotovil boljši dostop do presejalnih pregledov in zdravljenja za tiste, ki živijo v bolj odročnih krajih. Nenazadnje pa je potrebno izvesti več raziskav, s katerimi bi ugotovili učinkovitost preventivnih programov za ohranjanje vida.

Vir: *International Federation on Ageing – IFA. The High Costs of Low Vision. The Evidence on Ageing and Loss of Sight. V: <http://www.ifa-fiv.org/wp-content/uploads/2013/02/EXECUTIVE-SUMMARY-The-High-Cost-of-Low-Vision.pdf> (sprejem 30. 7. 2013).*

ZDA: LETA ZDRAVEGA ŽIVLJENJA

Nova raziskava kaže, da se hkrati s podaljševanjem življenjske dobe podaljšujejo tudi t.i. zdrava leta življenja. Izsledki raziskave, ki jo opisujemo, temeljijo na podatkih, zbranih med letoma 1991 in 2009, vzorec pa sestavlja skoraj 90.000 ljudi. Dr. Cutler, vodja raziskave, pravi, da so danes ljudje, z izjemo dveh do treh let pred smrtjo, v primerjavi s svojimi predhodniki veliko bolj zdravi tudi v starosti. Bolezenska onemoglost se pri večini pojavi v obdobju tik pred

smrtjo. Ljudje, ki so hudo bolni šest ali sedem let preden umrejo, so v današnjih časih precej manj številčni kot v preteklosti. Daljši življenjski dobi smo tako dodali leta zdravega življenja, ne pa let onemoglosti.

Ljudje si glede konca življenja na splošno predstavljajo dva scenarija. Prvi govori o tem, da z napredkom medicine postajamo vse bolj podobni žarnicam – kar pomeni, da delamo, dokler nenadoma ne umremo. Po tem scenariju naj bi imeli precej kvalitetno življenje do samega konca.

Drugi scenarij pa govori o tem, da je podaljšano življenje posledica napredka medicine pri preprečevanju smrti. Torej bi dodana leta življenja ljudje preživeli v slabšem zdravju, kar bi s seboj prineslo visoke stroške za bolnišnično zdravljenje, različne pripomočke (npr. invalidske vozičke) in storitve dolgotrajne oskrbe.

Dr. Cutler in sodelavci so se pri opisani raziskavi usmerili na retrogradno proučevanje let zdravega življenja. To pomeni, da so glede let zdravega življenja pri posamezniku sklepali iz proučevanja njegovih let pred smrtjo. Opirali so se na stopnjo samostojnosti posameznikov pri skrbi zase v določenem časovnem obdobju pred smrtjo. Ugotavljali so, do katerega leta je bil posameznik sposoben kuhati, čistiti, se umiti in obleči, hoditi ter skrbeti za lastne finance.

Cutler upa, da bodo uspeli pojasniti razloge, zakaj so nekatere bolezni in stanja za ljudi v današnjem času manj izčrpavajoča kot v preteklosti. Določen delež lahko pripišemo dostopnejšim in bolj naprednim storitvam zdravstvene oskrbe, vendar napredek v medicini ne pojasni zgodbe v celoti. Z napredkom zdravstvene oskrbe je prišlo tudi do boljše ozaveščenosti prebivalstva o zdravstvenih tematikah, s tem pa se je dvignila raven skrbi za lastno zdravje.

Vir: *Science Daily, 2013. Living Longer, Living Healthier: People Are Remaining Healthier Later in Life. V: <http://www.sciencedaily.com/releases/2013/07/130729083352.htm> (sprejem 31. 7. 2013).*

KANADA: POROČILO O STAROMRZNIŠTVU

Poročilo o staromrzništvu, s podnaslovom *Pogled na razlike med spoloma*, je kratka knjižica, ki na petih straneh opisuje razlike med spoloma v doživljanju staranja in odnosu družbe do starih ljudi.

Nove raziskave nakazujejo, da se doživljanje staranja med moškimi in ženskami očitno razlikuje. V Kanadi starejše ženske v primerjavi s starejšimi moškimi pogosteje občutijo proti njim usmerjena krivična dejanja. Okolica jih pogosteje ignorira, se do njih obnaša kot, da so nevidne ali pa predpostavlja, da so nesposobne. Kljub temu pa imajo ženske bolj pozitiven odnos do staranja, pa tudi trdnejša stališča glede pomembnosti socialnih interakcij pri kakovostnem staranju. Pri starejših od 66 let več žensk kot moških staranje povezuje s pozitivnim napredovanjem, kar pomeni, da ženske pogosteje menijo, da s staranjem postajajo modrejše, srečnejše, samozavestnejše, da postajajo boljše različice samih sebe.

Zakaj torej Kanadčani menijo, da je staranje žensk in moških različno in se zato do njih tudi drugače obnašajo? Zakaj je staranje drugačna izkušnja za starajočega se moškega kot za starajočo se žensko?

Odgovor gre morda iskati v edinstvenih življenjskih izkušnjah, vlogah in odgovornosti žensk in moških in v potencialnem presečišču staromrzništva in seksizma. Raziskave nakazujejo, da naj bi bil bolj pozitiven pogled na prihodnost pri starejših ženskah povezan z močnejšo socialno mrežo. Za ženske je bolj značilno, da se obdajo s prijatelji in družinskimi člani, da si torej že od mladih nog ustvarjajo bogat socialen krog.

Staromrzništvo je kompleksen socialni problem, ki so ga pričeli raziskovati šele v zadnjem času. Prav zato se organizacija *Revera* v sodelovanju z *International Federation on Ageing* trudi dvigniti ozaveščenost o staromrzništvu skozi program *Age Is More*. S programom želijo zmanjšati stereotipe o staranju, spodbujati družbo, da

je vključujoča tudi do starejših, in proslavljati brežčasen duh starejših ljudi. Avtorji tega kratkega poročila bralce na koncu pozovejo, da si več o programu *Age Is More* preberejo na uradni spletni strani: <http://www.ageismore.com/Ageismore/Home.aspx>.

Vir: *Revera, International Federation on Ageing, 2012. Revera Report on Ageism. A look at Gender Differences. V: <http://www.ifa-fiv.org/wp-content/uploads/2013/07/Revera-Report-Gender-Differences.pdf> (sprejem: 2. 8. 2013).*

SVET: SVETOVNI DAN OZAVEŠČANJA O NASILJU NAD STAREJŠIMI

Leta 2006 so Združeni narodi 15. junij imenovali za Svetovni dan ozaveščanja o nasilju nad starejšimi. Regionalni urad ZN za Evropo in Evropska komisija sta letos ta dan obeležila s konferenco o zlorabah starejših in zanemarjanju, kar je podprl tudi *AGE Platform Europe*. Slednji je ob tej priložnosti tudi pozval Evropsko Unijo k boju proti vsem oblikam nasilja in diskriminacije starih ljudi, in sicer k sprejetju Evropskega okvirja kakovosti za storitve dolgotrajne oskrbe.

Kakor je zapisano v Evropski listini pravic in odgovornosti starejših, potrebnih dolgotrajne oskrbe in podpore, je *človekovo dostojanstvo nedotakljivo. Starost in odvisnost ne smeta biti temelja za omejitve in kakršnekoli odtujitve človekovih pravic in državljanskih svoboščin, priznanih po mednarodnih standardih in vgrajenih v demokratične konstitucije*. Kljub temu je SZO za leto 2011 poročala, da je 2,7 % starejših ljudi izkusilo grobo ravnanje in zlorabo. Slednje se bo še naprej večalo, če se ne bo na področju kakovosti dolgotrajne oskrbe in podpore za vedno večje število starejših ljudi, ki potrebujejo oskrbo in pomoč, nič izboljšalo.

V okvirju delovnega dokumenta o dolgotrajni oskrbi *AGE* poziva Evropsko komisijo in Komite za socialno zaščito k: a) razvoju in podprtju prostovoljskega Evropskega okvirja kakovosti za dolgotrajno oskrbo, katerega inspiracija je bil *WeDO* Evropski okvir kakovosti; b) uporabi

Evropskega okvirja kakovosti za dolgotrajno oskrbo v nacionalnih socialnih poročilih; c) povabilu na redne kolegialne ocene in tematske seminarje na temo kakovosti dolgotrajne oskrbe in boja proti zlorabi starejših, izmenjave izkušenj ter dobrih praks glede implementacije Evropskega okvirja kakovosti za dolgotrajno oskrbo v različnih nacionalnih kontekstih in za različne ciljne skupine.

Z namenom pospešitve širjenja iniciativ boja proti zlorabi starejših in za kakovostno oskrbo se je AGE povezal z WeDO partnerstvom – skupino deležnikov, ki so organizirani v nacionalne/regionalne/lokalne koalicije. WeDO partnerstvo je 15. junija lansiralo kampanjo za večanje ozaveščenosti glede tega, kar je možno narediti za promocijo dostojanstva v starosti. Kampanji lahko sledite na spletni strani: www.wedo-partnership.eu/new/15-june-2013-wedo-get-mobilized-world-elder-abuse-awareness-day.

Vir: <http://www.age-platform.eu/age-a-the-media/age-communication-to-the-media-press-releases/1674-the-eu-should-adopt-an-eu-quality-framework-for-long-term-care-services-to-help-combat-elder-abuse-and-ensure-a-dignified-old-age-to-all>.

ZDA: STRESNI DOGODKI VEČAJO TVEGANJE ZA PADCE PRI STAREJŠIH MOŠKIH

Študija *MrOS (Osteoporotic Fractures in Men study)*, v katero je bilo vključenih približno 5000 moških, starejših od 65 let, je pokazala, da stresni dogodki v življenju, kot so npr. smrt ljubljene osebe, resne finančne težave, pomembno zvečajo tveganje za padce v času enega leta po dogodku. Udeležence so spraševali o statusu, smrti in datumu smrti partnerja, resni boleznih ali nesreči partnerja, smrti bližnjega sorodnika ali prijatelja, ločitvi od otrok, bližnjih prijateljev, oseb, ki so jim pomagale, ali drugih pomembnih oseb, izgubi hišnih ljubljencev, prenehanju s pomembnimi hobiji, resnih finančnih težavah in selitvi. Ko so te podatke pridobili, so udeležence

eno leto vsake 4 mesece spraševali po padcih in zlomih. Slednji so bili potrjeni na podlagi radiografskih poročil. Rezultati so pokazali, da je v roku enega leta padlo 27,7 % udeležencev, 14,7 % jih je padlo večkrat. Med moškimi, ki so poročali o stresnih dogodkih v življenju, je bilo takih, ki so padli enkrat, 29,9 %, takih, ki so padli dvakrat, 35,5 % in takih, ki so padli tri- ali večkrat, 39,9 %. Analiza, pri kateri so kontrolirali starost, je pokazala, da je bil kakršenkoli stresni dogodek v življenju povezan z 41 % povečanjem tveganja za padec in skoraj z dvakratnim povečanjem za tveganje večkratnih padcev v sledečem letu. Tveganje za zlome se ni povečalo. Dr. Fink, eden izmed avtorjev raziskave, razlaga, da rezultati podajajo močne dokaze o tem, da so stresni dogodki v življenju pomemben dejavnik tveganja za padce, vendar pa še ni znan mehanizem, ki to dvoje povezuje. Ena izmed možnih razlag, ki temelji na prejšnjih študijah, bi lahko bila, da stresni dogodki sprožijo nevrohormonski odziv, ki povzroči sproščanje stresnih hormonov, kar vodi v padce in druga podobna zdravstvena tveganja. Nadalje nekateri podatki nakazujejo, da bi lahko potencialni kazalnik fizičnega stresa vodil v izgubo mišične mase in oslabiljene fizične funkcije. Prav tako bi lahko nenadna čustva, ki jih je sprožil stresni dogodek, vplivala na ravnotežje ali vizualno pozornost, kar lahko vodi v padce. Študija ima tudi nekaj omejitev – ker gre za retrogradno zbiranje podatkov o stresnih dogodkih in padcih, je možnih kar nekaj napak pri podatkih, poleg tega pa dogodki, o katerih so poročali, niso nujno enako stresni za vse udeležence. Prav tako avtorji niso merili odpornosti udeležencev na te dogodke.

Vir: <http://www.sciencedaily.com/releases/2013/09/130903193805.htm>.

SVET: PROSTOVOLJSKE DEJAVNOSTI STAREJŠIH LJUDI

Prebivalstvo se hitro stara. Starejši pa imajo veliko znanj, izkušenj in modrosti, ki pogosto

ostajajo neopaženi, premalo cenjeni in izkoriščeni. Ena od teh premalo izkoriščenih možnosti je prispevek starejših k prostovoljskemu delu, ki je izjemen in posebno dragocen način kakovostnega staranja. Starejši s prostovoljskim delom pripomorejo na tistih področjih, na katerih država in trg izkazujeta nezmožnost in nepripravljenost za nadgradnjo ter zagotavljajo dragoceno znanje za mnoge organizacije.

Starejši ljudje v tradicionalnih kulturah še vedno avtoritativno sprejemajo odločitve, svetujejo in so dragocen vir in modrosti. Večina modernih družb pa je očaranih z mladostno lepoto, visoko tehnologijo, materialnimi dobrinami in dobičkom. S tem pa se spregleda vrednost pridobljenih izkušenj in znanja.

Prostovoljsko delo starejših ne prinaša koristi le družbi, temveč tudi prostovoljcem samim. To delo je za starejše dragoceno in koristno, saj tako ostanejo vključeni v družbo, aktivno uporabljajo svoje strokovno znanje in izkušnje ter vzdržujejo samospoštovanje, smisel in občutek vrednosti življenja. Vse to pri starejših prispeva k večji neodvisnosti, boljšemu zdravju in dobremu počutju. Seveda pa je prostovoljsko delo namenjeno tistim starim ljudem, ki to delo sami izberejo in ki so sposobni, da aktivno in produktivno prispevajo v družbi.

Pomemben koncept prostovoljskega dela je tudi vzajemnost - nekaj daš in nekaj dobiš.

Mladim ljudem prostovoljstvo pripomore k boljšim možnostim pri iskanju službe, delovno aktivnemu prebivalstvu k statusu v družbi, starejšim ljudem pa h kakovostnejšemu staranju. Tisti, ki ostanejo dejavno vključeni v družbo, živijo dlje, so bolj zdravi in se dodatno izobražujejo.

Pogosto se starejši, ko želijo prostovoljsko delati, soočajo z ovirami, ki jim preprečujejo, da bi to storili. V formalnih prostovoljskih službah lahko naletijo na predsodke glede starosti s strani organizacije. Oviro predstavlja tudi pomanjkanje informacij o možnostih za opravljanje prostovoljskih dejavnosti in tudi težave glede fizičnega dostopa.

V zvezi s starejšimi se pogosto predpostavlja, da bi le-ti morali pomagati sami sebi, ne pa prispevati k reševanju problemov in težav v skupnosti. Ob tem se je potrebno zavedati, da so starejši prostovoljci v bistvu rešitev, ne pa problem.

Na tem mestu se zdi primerno zaključiti s citatom generalnega sekretarja združenih narodov (1997-2006) Kofija Annana: »*Drevesa postajajo močnejša skozi leta, reke širše. Tudi človek z leti pridobi neizmerno globino in širino izkušenj in modrosti. Zato starejših ljudi nismo dolžni le spoštovati in ceniti, ampak bi morali v njih videti tudi bogat doprinos k družbi, v kateri živijo.*«

Vir: *United Nations, 2002. Productive ageing: voluntary action by older people. V: <http://www.globalaging.org/waa2/articles/productiveageing.htm> (sprejem 13. 8. 2013).*

GERONTOLOŠKI DOGODKI

Zbrala Mojca Slana

V SLOVENIJI

Mednarodna konferenca Skupaj za zdravje!

Organizira: Ministrstvo za zdravje RS in Inštitut za varovanje zdravja
7.–8. oktober, Brdo pri Kranju
Spletni naslov: http://www.mz.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/article/670/6668/c3f7f1c1edaf089ca5c604e75ec3ba73/

V TUJINI

3rd International Workshop on the Socio-Economics of Ageing

Organizira: School of Economics and Management, Technical University of Lisbon, Portugal
25. oktober, Lizbona, Portugalska
Spletni naslov: <http://pascal.iseg.utl.pt/~socius/IWSEA2013/>

European Telemedicine Conference

Organizira: HIMSS idr.
29.–30. oktober, Edinburgh, Združeno kraljestvo
Spletni naslov: <http://telemedicineconference.eu/>

1st Global Conference: Suicide, Self-Harm and Assisted Death

Organizira: Inter-Disciplinary.Net
4.–6. november, Atene, Grčija
Spletni naslov: <http://www.inter-disciplinary.net/probing-the-boundaries/persons/suicide-self-harm-and-assisted-dying/suicide-self-harm-and-assisted-dying/>

Third International Conference on Aging and Society

Organizira: Common Ground Publishing
8.–9. november, Chicago, ZDA
Spletni naslov: <http://agingandsociety.com/the-conference/call-for-papers/2013-call-for-papers>

10th Global Conference: Making Sense of Dying and Death

Organizira: Inter-Disciplinary.Net
7.–9. november, Atene, Grčija
Spletni naslov: <http://www.inter-disciplinary.net/probing-the-boundaries/hostility-and-violence/the-citizen-in-the-21st-century/call-for-presentations/>

4th Global Conference: Making Sense of Suffering

Organizira: Inter-Disciplinary.Net
10.–12. november, Atene, Grčija
Spletni naslov: <http://www.inter-disciplinary.net/probing-the-boundaries/making-sense-of/suffering/call-for-papers/>

Mental Health Conference 2013

Organizira: GovKnow
21. november, London, Združeno kraljestvo
Spletni naslov: <http://govknow.com/event-detail.html?id=455>

Telemedicine & eHealth 2013: Ageing Well - how can technology help?

Organizira: Royal Society of Medicine
25.–26. november, London, Združeno kraljestvo
Spletni naslov: <http://www.rsm.ac.uk/academ/tee01.php>

GERONTOLOŠKO IZRAZJE

DOM ZA STARE LJUDI

angleško: *care home, elderly home, home for the elderly, residential care home, nursing home*

nemško: *Altersheim, Pflegeheim*

italijansko: *casa di riposo (za vsaj delno pokretne), residenza sanitaria assistenziale (negovalni dom za ljudi z veliko oskrbe in zdravstvene nege)*

francosko: *la maison de retraite*

Dom za stare ljudi je ustanova za nastanitev, socialno oskrbo in zdravstveno nego starejših ljudi, ki se za to odločijo zaradi starostne onemoglosti, bolezni ali drugega razloga. Poleg strokovnega izraza dom za stare ljudi je v uporabi tudi pojem *institucionalna oskrba starostnikov* in nazivi posameznih tovrstnih ustanov, npr. dom upokojencev, dom starejših občanov, dom počitka ipd.

Slovenija ima nacionalno javno mrežo domov za stare ljudi, katere nosilec je ministrski resor za socialno varstvo. Njena osnova je bilo nad 60 velikih domov, vsak s kapaciteto okrog 250 postelj, po tedanjih občinah. Zgrajeni so bili v skladu s tedanjim strokovnim konceptom med leti 1970 in 1990, ko je bila slovenska gerontologija pod vodstvom dr. Bojana Accetta na višku. Koncept teh domov je bila javna ustanova po vzoru bolnišnice in hotela, z dovolj strokovno usposobljenega kadra za zdravstveno nego in socialno oskrbo. Okrog leta 1985 je bila Slovenija po kakovosti in količini kapacitet institucionalne oskrbe starih ljudi v domovih med vodilnimi na svetu.

V tranziciji po letu 1990 so domovi za stare ostali v državni upravi, da bi bolje zagotavljali enake možnosti ljudem v revnih in bogatih občinah. Naravno pristojnost in interes za oskrbo

onemoglih starih ljudi pa ima krajevna skupnost, enako kot za otroško varstvo in vzgojo v vrtcih ter za krajevno osnovo šolo. Zato ni čudno, da je v zadnjem desetletju toliko županov novih manjših občin svojim občanom obljubilo krajevni dom za stare ljudi. Usodna slabost slovenske mreže domov za stare ljudi po letu 1990 je ta, da lastniki niso sledili strokovnemu razvoju na tem področju.

Evropski razvoj domov za stare ljudi je po letu 1990 trojen.

- Oskrba na domu je prevladala nad institucionalnim varstvom. Sedaj je v Evropi trikrat več starih ljudi oskrbovanih na svojem domu, kakor je nastanjenih v domovih za stare ljudi. Pri nas pa je trikrat več nastanjenih v domovih (dobrih 18.000), kakor jih je v okviru javne mreže oskrbovanih na domu (dobrih 6.000).
 - Domovi za stare ljudi so po letu 1990 po arhitekturi in oskrbovalnem konceptu naredili največji razvojni skok v dosednji tisočletni zgodovini institucionalne oskrbe onemoglih ljudi in prešli v t.i. koncept *gospodinjstkih skupin* ali *četrt generacijo gradnje domov za stare ljudi*.
 - Če se mora človek zaradi onemoglosti nastaniti v ustanovi, naj bo ustanova v središču njegovega kraja, kjer bistveno lažje ohranja živ stik z okoljem. V ustanovi mora imeti osnovne pogoje za ohranitev svojega dostojanstva in načina svojega dotedanjega življenja. Poleg oskrbe, nege, varnosti in spoštovanja je to lastna sobica s sanitarijami kot intimen osebni prostor. Način oskrbe pa mora biti čim bolj prilagojen njegovi osebni zgodovini.
- Ta razvoj je zelo dvignil kakovost življenja v starostni onemoglosti za stare ljudi same, za

njihove svojce in oskrbovalce, cene pa v primerjavi s klasičnimi domovi, kakršne poznamo pri nas, ni zvišal, ker je nastal prihranek zaradi učinkovite sodobne organizacije dela v domu (npr. za četrtno manj jalove hoje osebja po dolgih hodnikih) in upravljanja (npr. povezava enot s skupno več tisoč posteljami, četrtno manj upravnih služb).

Skrivnost dviganja kakovosti oskrbe v domovih za stare ljudi je stalno usposabljanje celotnega osebja – gre bolj za *učecho se ustanovo* kakor za težnjo po zaposlenosti čim več visoko izobraženih strokovnjakov v domu.

Kakovost doma za stare ljudi je odvisna od petih vidikov:

1. organizacijskih zmožnosti vodstva,
2. kakovosti dela in etičnosti vseh zaposlenih,
3. koliko so stanovalci osebno pripravljeni na sprejemanje starostnega pešanja in pomoči,
4. sodelovanja med domom, svojci in prostovoljci,
5. vpetosti doma v življenje krajevne skupnosti.

Kakovost doma za stare ljudi, še posebej zadnja dva od naštetih petih vidikov, je najlažje doseči, če je krajevni dom za stare ljudi eden od ducata programov *krajevnega medgeneracijskega središča*. To povezuje vse glavne programe za *oskrbo onemoglih, za aktivno in zdravo staranje* celotne tretje generacije ter za *vzgojo in krepitev medgeneracijske solidarnosti* vsega krajevnega prebivalstva. Organizacijska ekonomičnost narekuje, da so s polno domsko oskrbo zračeni vsaj naslednji programi oskrbe onemoglih: *dnevno varstvo, nočno varstvo, začasna oskrba za oddih družinskih oskrbovalcev*, pa tudi *oskrba in nega na domu, servisni razvoz hrane na dom in usposabljanje družine za oskrbovanje onemoglega svojca*.

Po letu 2000 je pristojni vladni resor uvedel možnost vstopanja zasebnikov s koncesijo v javno mrežo domov za stare ljudi, kar je prineslo precej novih kapacitet. Domove gradita dve zelo različni vrsti investitorjev: neprofitne socialne organizacije in subjekti gospodarskega kapitala,

kar je protislovno z naravo te dejavnosti. Konceptualno in strokovno razvoj domov za stare ljudi do zdaj ni napredoval, o čemer v tej številki revije govori članek Franca Imperla – enega od največjih strokovnjakov na tem področju pri nas.

Domovi za stare ljudi so povezani v Skupnost socialnih zavodov Slovenije, ki zastopa njihove interese. Slovenija še ni sprejela sodobnega nacionalnega sistema o dolgotrajni oskrbi in njenem financiranju (v tem zaostaja že skoraj dve desetletji za evropskimi državami), zato domovi težko gospodarijo, ljudje pa v času gospodarske krize čedalje težje plačujejo oskrbnino. Normativi za delo v domovih so bili zasnovani za dve tretjini gibljivih stanovalcev, danes je v njih dve tretjini nepokretnih, ki potrebujejo polno oskrbo in nego. Naši domovi za stare ljudi torej postajajo *negovalni domovi*. Zaradi naglega uveljavljanja starim ljudem bolj prijaznega programa oskrbe na domu, je povsod po Evropi v domovih za stare ljudi čedalje več zelo onemoglih. Za domsko nego najbolj opešanih in bolnih starih ljudi v zadnjem obdobju življenja se razvija nov koncept, imenovan *negovalna oaza*.

Navedene težave v Sloveniji in razvojni dosežki pri institucionalni in drugi oskrbi onemoglih starih ljudi po svetu govorijo za nujnost korenitega razvojnega koraka na tem področju v naslednjih letih.

J. Ramovš

DOM ČETRTE GENERACIJE

nemško: *die 4. Generation des Pflegeheimbaus*

Dom četrte generacije je ime za arhitekturni koncept gradnje domov za stare ljudi, ki se je razvil zlasti po letu 1990. Z njim je arhitekturna stroka prispevala odločilen razvojni premik v gradnji ustanov za dolgotrajno oskrbo onemoglih ljudi. Novost je bila koncept gradnje po zgledu načina življenja v domači stanovanjski hiši. V

središče so postavili vsakdanjo gospodinjsko dejavnost kuhanja in družabnega življenja v veliki bivalni kuhinji, ki jo obdaja kakih deset individualnih enoposteljnih sob; te so intimni osebni prostor vsakega stanovalca.

Ta koncept je nastal najprej za potrebe najbolj onemoglih starih ljudi z *demenco*. Ker je bil veliko bolj prijazen za življenje stanovalcev, za njihove domače in za oskrbovalno osebje, se v srednji Evropi naglo širi tudi za potrebe telesno in duševno manj opešanih ljudi. Njegov pionir v Nemčiji je Hans Peter Winter, ki je razdelil gradnjo ustanov za stare ljudi v štiri generacije: 1. nudenje osnovne oblike oskrbe v pogosto prenatrpanih skupinskih spalnicah – ta koncept prevladuje do leta 1960, 2. domovi zgrajeni po zgledu bolnišnic, stanovalec je »pacient«, organizacija oskrbe je stereotipna po »oddelkih« – ta koncept je prevladoval med leti 1960 in 1980, 3. aktiviranje stanovalcev z dejavnostmi (delovna terapija), oddelki preidejo v »skupine«, prevlada eno- in dvoposteljnih sob s sanitarijami – ta koncept je prevladoval od 1980 do 2000, 4. koncept *normalnosti vsakdanjega življenja* stanovalcev pred prihodom v dom za stare ljudi in arhitekturne ureditve stanovanja. »V domu ni več centralne oskrbe, v majhnih skupinah se izvajajo aktivnosti, ki se zgledujejo po domačem gospodinjstvu. V skupini je stalno prisotna referenčna oseba, ki ima vlogo gospodinje oz. gospodinjca. Potrebne negovalne dejavnosti ne prevladujejo nad individualnostjo in pristojnostjo stanovalcev ter nad kakovostjo življenja. Pazljiv in human koncept nege se ravna po načelu: toliko samostojnosti, kot je mogoče, toliko nege in pomoči, kot je potrebno. Take gospodinjske skupine oz. hišne skupnosti so precej samostojne«, piše Franc Imperl, ki pri nas usposablja tudi kadre za delo v takih domovih.

Vzporedno z navedenim arhitekturnim razvojnem napredkom je torej tekkel tudi organizacijski razvoj koncepta oskrbe v smeri sodobnih *gospodinjskih skupin* in antropološki razvoj koncepta iz prejšnje osredotočenosti na

stroko in ustanovo v osredotočenost na potrebe stanovalcev, v tem kontekstu pa na maksimalno individualizacijo življenja vsakega stanovalca v skladu z njegovo dotedanjo *življenjsko zgodovino*.

J. Ramovš

GOSPODINJSKA SKUPINA

nemško: *Hausgemeinschaft*

Gospodinjska skupina je sodobni koncept skupnega bivanja nesorodniških ljudi, ki se je v uveljavil v sedemdesetih letih kot boljša alternativa namesto zavodov za mlade s socialno, telesno ali duševno motnjo v razvoju; zanje se uporablja pretežno ime *stanovanjske skupine*. Po letu 1990 se koncept gospodinjskih skupin uveljavlja tudi za polno oskrbo onemoglih starih ljudi z nastanitvijo, in sicer skupaj s konceptom *četrte generacije* pri gradnji domov za stare ter z načelom *normalizacije* v institucionalni oskrbi starih ljudi.

V gospodinjski skupini stanuje okrog deset starih ljudi, ki imajo veliko skupno bivalno kuhinjo in osebne sobice s sanitarijami. V skupini je prisotna stalna oseba – to je nov polivalenten poklic, ki je po svoji glavni delovni nalogi imenovan *hišna gospodinja*. Njene naloge so: stalna prisotnost (asistenca), kuhanje in drugo gospodinjsko delo za celotno skupino, organiziranje družabnega, kulturnega in drugega vsakdanjega utripa skupine, zagotavljanje reda in miru v skupini, individualizirana skrb za vsakega člana skupine v skladu z njegovo *osebno zgodovino* in trenutnimi zdravstvenimi in drugimi potrebami ter njegova vključitev v življenje skupine v skladu z njegovimi zmožnostmi, sodelovanje s *svojci* in *prostovoljci*, ki se poleg obiskovanja posameznega člana skupine vključujejo tudi v gospodinjsko, družabno in ostalo življenje celotne skupine. Za potrebe, ki presegajo njene kompetence, hišna gospodinja kliče strokovno pomoč iz skupnih služb celotne domske organizacije.

Vsaka gospodinjska skupina je relativno samostojna. Arhitekturno je navadno povezanih par gospodinjskih skupin na isti lokaciji, kar olajša zlasti nočno dežurstvo. Organizacijsko pa je lahko povezanih tudi več sto gospodinjskih skupin na različnih lokacijah v en dom za stare ljudi s skupnim vodstvom, nabavo, specializiranimi strokovnimi službami, razvojnim in izobraževalnim programom, spremljanjem kakovosti in podobnim.

Koncept gospodinjskih skupin so razvili in uvajali najprej za najbolj ranljive stare ljudi s hudo onemoglostjo (*demenca* ali druge oblike), nato pa so se uspešno širili pri oskrbi vseh starih ljudi.

Za oskrbo najtežjih bolnikov z demenco v terminalnem obdobju življenja pa se razvija koncept *negovalne oaze*.

Pri nas o konceptu gospodinjskih skupin največ piše Franc Imperl, ki tudi usposablja hišne gospodinje in ostali kader za sodobno delo v domovih za stare ljudi.

J. Ramovš

NEGOVALNA OAZA

nemško: *Oase, Pflegeoase*

Negovalna oaza je velik prostor (100 do 140 m²), v katerem živi od 6 do 8 oseb z demenco, praviloma v zadnji fazi te bolezni. Prostor je s svetlobo, barvami, vonjavami in glasbo ter stalno prisotnostjo negovalca urejen tako, da stanovanca v njem doživljajo toplo, ljubezno in varno okolje, temu cilju je prilagojen tudi način oskrbe in nege. Ta opredelitev negovalne oaze je povzeta po Francu Imperlu (*Kakovost oskrbe starejših – izziv za prihodnost*), ki pri nas uveljavlja tudi to sodobno obliko oskrbe najbolj nemočnih ljudi in usposablja kader zanje. V uporabi je skrajšano ime *oaza*, Nemci uporabljajo tudi izraz, ki pojasni njen poudarek na upoštevanju človekovih preostalih čutnih

zmožnosti: »*Sinneswelt Pflegeoase*« – čutna negovalna oaza. Oskrba ljudi s hudo obliko demence je zelo zahtevna, za to zanje niso primerni zaprti oddelki z večposteljnimi sobami v klasičnih domovih. Tudi oskrba v gospodinjskih skupinah, ki so sicer zelo primerne tudi za ljudi z demenco, je pri najhujših oblikah te bolezni naletela na svojo mejo. Iz te potrebe in na temelju spoznanj o potrebah človeka v zadnjem obdobju bolezni in starostne onemoglosti, ki so primerljive s tistim pred rojstvom in kmalu po njem, se v zadnjih letih razvija program terminalne oskrbe v negovalni oazi. Izkušnje zaposlenih, svojcev in analize kažejo, da je to doslej najbolj primerna oblika za to obdobje in stanje človeka.

V oazi je več zdravstvenega osebja, prisotnost je stalna. Nikakor to ni običajna večposteljna soba. Sredi nje je delovni prostor za osebje, od koder je pogled na vsakega stanovalca – glede tega je podobna sobi za intenzivno nego. Vsak stanovalec oaze ima svoj intimni prostor, narejen iz zaves v taki obliki in barvi, ki ustreza njegovi osebni zgodovini. Življenje v oazi nima dnevno-nočnega ritma, ampak osebje zadovoljuje potrebe vsakemu stanovalcu tedaj, ko se pojavijo; hrana ima priljubljen okus iz osebne prihranske biografije vsakega oskrbovanca.

Glede na to, da pri zelo napredujoči demenci in drugih oblikah onemoglosti človeku lahko preostane sorazmerno malo osnovnih čutnih zmožnosti, ima v oazi velik pomen bazalna stimulacija, ki temelji zlasti na preostanku vonja (vsak zaposleni mora biti usposobljen v aromaterapiji), tipa, sluha in vida. Velik pomen ima kopanje – sproščeno »počivanje« v veliki kopalni kadi z odišavljenimi vodo, ki ima telesno temperaturo (mnogi lahko samo še na ta način po naravni poti uživajo hrano ali odvajajo). Osebje mora biti osebnostno primerno in dodatno usposobljeno, da lahko vzpostavlja poseben odnos s temi ljudmi v zadnjih dneh njihovega življenja; v tem je delo v oazi podobno delu v *hospicu*.

J. Ramovš

SIMPOZIJI, DELAVNICE

KONFERENCA OB DRUGI DUBLINŠKI DEKLARACIJI

Dublin, 13. do 14. junija 2013

Začetek gibanja Starosti prijaznih mest in občin (SPMO) sega v leto 2005 na 15. svetovni gerontološko-geriatrični kongresu v Rio de Janeiro. Takrat je **dr. Alexandre Kalache**, pionir *aktivnega staranja* in vodja programa Staranja in vseživljenjska perspektiva (1995-2007) pri Svetovni zdravstveni organizaciji, predstavil koncept Starosti prijaznih mest, ki temelji na dveh izhodiščih. Prvo: življenjska doba ljudi se daljša povsod po svetu. Kalache to dejstvo rad podkrepi s podatkom, da se je v njegovi deželi samo v času njegovega življenja življenjska doba podaljšala za 43 let. Drugo: do leta 2030 bosta dve tretjini svetovnega prebivalstva živeli v mestih, večja urbana območja razvitega sveta pa bodo imela najmanj 25 odstotkov prebivalstva, starega nad 60 let. Starosti prijazno mesto je definiral kot vključujoče in dostopno urbano okolje, ki spodbuja aktivno staranje. SZO pa poudarja, da je starosti prijazno mesto tisto, v katerem se ponudniki storitev, javni uslužbenci, vodje skupnosti, verski voditelji, poslovneži in prebivalci zavedajo velike raznolikosti med starejšimi ljudmi in pomena zdravja zanje, spodbujajo njihovo vključevanje in prispevek na vseh področjih življenja v skupnosti, upoštevajo njihove odločitve in izbiro življenjskega sloga ter predvidijo s starostjo povezane potrebe in želje ter se nanje prožno odzivajo.

Program SPMO je takoj po ustanovitvi postal zanimiv za evropske države, kar je razumljivo, saj bo četrtnina vseh Evropejcev do leta 2020 stara nad 60 let; hkrati pa je program zelo praktično naravnano, saj usmerja vodstva mest in občin k iskanju cenovno ugodnih in konkretnih rešitev

za kakovostnejše življenje ne samo starejših ljudi, temveč vseh generacij. Leta 2011 je bila sprejeta prva Dublinška deklaracija. Utemeljena je bila na:

1. osmih razsežnostih SPMO, ki jih je določila SZO: stavbne in zunajstavbne površine, prevoz, bivališča, družabno življenje, spoštovanje in vključevanje v družbo, družbeno angažiranje in zaposlitev, občilnost in obveščanje, storitve skupnosti in zdravstvenih služb;
2. aktivnem sodelovanju seniorjev in
3. 5-letnem ciklusu kontinuiranega ocenjevanja in izboljševanja.

Od 13. do 14. junija 2013 je bila organizirana Konferenca ob novi Dublinški deklaraciji o Starosti prijaznih mestih in skupnostih v Evropi. Na njej se nas je zbralo okoli dvesto predstavnikov SPMO in strokovnjakov s področja staranja. Znanе osebnosti s tega področja so v plenarnih predavanjih poudarile naslednja spoznanja.

- **Anne Connolly** (direktorica *Ageing Well Network*) je v svojem uvodnem nagovoru programsko izpostavila, da je eden od ciljev SPMO do leta 2020 dodati življenju Evropejcev dve zdravi in aktivni leti.
- **Anne-Sophie Parent** (*AGE Platform Europe*) je kot pomemben strateški element pri načrtovanju in izvajanju strategij aktivnega staranja podčrtala partnerstva za kakovostno staranje na vseh ravneh.
- **Esko Aho** (bivši predsednik finske vlade, profesor na *Harvard University*), ki je podal pregled dosežkov *Evropskega leta aktivnega in zdravega staranja 2012*, meni, da brez kriz ni mogoče ničesar korenito spremeniti. Kriza v EU narekuje, da se je treba na prihodnost *stare Evrope* temeljito pripraviti. Presekati je treba s prakso, da vsak resor dela zase, prihodnost je samo v učinkovitem medresorskem povezovanju in sistematičnem ukrepanju.

• **Michael Hodin** (direktor *Global Coalition on Ageing*), zadnji med plenarnimi govorniki, pa se je ustavil pred zaskrbljujočim demografskim pojavom, ko se križata črti in je več starejših kot mlajših ljudi, kar je izziv brez primere v evropski zgodovini.

Dublinška deklaracija 2013 (podrobno je bila predstavljena v prejšnji številki revije: *Kakovostna starost* 2013, št. 2, str. 64-67) je evropsko orientirana in nadgrajuje Dublinško deklaracijo iz leta 2011. Upošteva relevantnost evropskega političnega okvirja SZO, ki podpira vladne in družbene akcije za zdravje in blagostanje. Ima štiri prednostna področja:

1. vseživljenjsko perspektivo,
2. opolnomočenje ljudi,
3. spopadanje z zdravstvenimi izzivi,
4. upoštevanje dosežkov Evropskega leta aktivnega staranja in solidarnosti med generacijami (2012), ki je spodbujalo aktivno staranje na področju zaposlovanja, sodelovanja v družbi in neodvisnega bivanja ter opolnomočenja ljudi, da ostanejo odgovorni za svoja življenja toliko časa, kot je le možno.

Podpisnice Dublinške deklaracije 2013 so se zavezale k dvojemu. Prvo: k **promociji SPMO** v ustreznih nacionalnih in mednarodnih forumih, spodbujanju spoštovanja njenih vrednot, načel in premis glede načrtov, programov in virov, da bi implementirali obveznosti te deklaracije v razumnem časovnem obdobju. In drugo: k **sodelovanju** z vsemi relevantnimi regionalnimi in lokalnimi zainteresiranimi deležniki, da se podpre popolno izvedbo zaobljub Dublinške deklaracije, vključno s sodelovanjem z evropskim regionalnim uradom SZO in njeno mrežo mest, zavezano k razvoju starosti prijaznih okolij kot del globalne mreže Starosti prijaznih mest in skupnosti SZO. To vključuje začetek večletnega ciklusa nenehnega ocenjevanja in izboljšav.

Nova deklaracija poudarja, da so starejši ljudje nagrada evropske družbe, zato je pomembno to vrednost prepoznati in utrjevati

vezi solidarnosti med generacijami v Evropi, kjer ljudje vseh starosti zavzemajo pozitivna stališča drug do drugega in so generacije soglasne glede prihodnjih poti. Obstaja velika priložnost za inovativnost in konkurenčno prednost EU na področju nadaljnjega razvoja IKT za večjo vključenost in e-zdravje, z namenom pospešitve uvajanja novih procesov, izdelkov in storitev, ki izboljšujejo kakovost življenja in zdravja starejših ljudi v evropskih mestih in skupnostih. Vzporedno z razvojem IKT in drugih področij je potrebno izboljšati učinkovitost in trajnost naših sistemov zdravstvenega in socialnega varstva. Pomembno je tudi komuniciranje preko lokalnih in regionalnih kanalov in mrež med različnimi mesti in skupnostmi, da se spodbudi in podpre napredke pri spodbujanju enakih pravic in možnosti za starejše prebivalce in da se deli znanje o napredku v politikah in praksah, ki izboljšujejo njihovo življenje.

Osnovne smernice evropske mreže SPMO narekujejo aktivno sodelovanje seniorjev, medresorsko sodelovanje in ustanavljanje mestne oziroma občinske mreže. Strategije in akcijski plani na vseh nivojih naj vključujejo kazalce SPMO in njihovo spremljanje. SPMO naj bi se aktivneje povezovala v nacionalne mreže, evropsko mrežo in v svetovno mrežo.

Učinkovitost Starosti prijaznih mest in skupnosti v Evropi je odvisna predvsem od medresorskega aktivnega sodelovanja, vključevanja vseh generacij in medgeneracijskega dialoga. Po mnenju piscev nove Dublinške deklaracije je odvisna tudi od razvoja trga za stare ljudi, kjer ti nastopajo kot objekt, in od vzporednega razvoja neprofitnega ter prostovoljskega dela, kjer so starejši ljudje subjekt in sami razvijajo odnose in druge osebne zmožnosti.

Novo Dublinško deklaracijo je podpisalo več kot štirideset mest. Postopoma pristopajo k njej nova mesta in občine, tudi slovenske, pričemur sodeluje Inštitut Antona Trstenjaka kot koordinator slovenske nacionalne mreže SPMO.

Zakaj je Dublinška deklaracija 2013 pomembna za slovensko mrežo Starosti prijaznih mest in občin? Menimo da zato, ker nagovarja k povezovanju mest in občin na evropskem in na nacionalnem nivoju. Pomembna je tudi zato, ker nudi izhodišče za skupne projekte. Odločilna ost njene prodornosti pa so verjetno tri spodbude:

1. medsektorsko sodelovanje na krajevni in nacionalni ravni – sodelovanje med zdravstvenim, socialnim, vzgojnim in prostorsko infrastrukturnim upravnim resorjem usodno zaostaja za potrebami časa in onemogoča razvoj na področju staranja in krepitve solidarnosti;

2. sistematičnemu ukrepanju na področju krepitve medgeneracijskega sožitja na krajevni ravni in delovno sodelovanje ter sistematična vzgoja za krepitev medgeneracijske solidarnosti;
3. konkretni ukrepi za aktivno, zdravo in dostojanstveno staranje v svojem domačem, krajevnem okolju.

Ta usmeritev omogoča razvoj tržnega podjetništva, ki bo vključevalo zmožnosti vseh generacij – vključno s starejšimi delavci, kar je ustvarjalni izziv za oživitve gospodarstva v času staranja prebivalstva.

Ksenija Ramovš

INTERVJU

Niko Dragoš in Blaž Podpečan

106-LETNA ZGODBA NAJSTAREJŠEGA SLOVENCA

Ključne besede: stoletnik, najstarejši Slovenec, kakovostno staranje, ustna zgodovina

AVTORJA:

Niko Dragoš je po neuradnih podatkih najstarejši živeči Slovenec. V avgustu 2013 je praznoval 106. rojstni dan. Zadnja leta prebiva v Domu upokojencev Poljane v Ljubljani. S svojo neverjetno vitalnostjo in življenjskim optimizmom, ki ju je ohranil v visoka leta, je pravi zgled preživljanja kakovostne starosti. Številni medicinski in gerontološki raziskovalci, novinarji in organizatorji kulturnih prireditev ga poznajo tudi po tem, da je vedno z veseljem in z veliko mero njemu lastne prijaznosti in galantnosti svoje bogate življenjske izkušnje nesebično delil tudi z njimi. Malo pred stotim rojstnim dnevom je sodeloval v znanstveni raziskavi podjetja Pfizer. Pri sto letih je napisal spomine, ki so izšli v knjigi pod naslovom *Mojih sto let, in so verjetno prvi objavljeni spomini slovenskega stoletnika*. V 102. letu se je v rojstnih Gribljah v Beli krajini kot slavnostni gost - najstarejši živeči učenec - udeležil proslave ob obnovi podružnice osnovne šole. Še v letošnjem letu (2013) je bil gost na proslavi v Domu Danice Vogrinec v Mariboru. Gospod Dragoš je spregovoril o svojem življenju tudi v radijski oddaji *Storž (Starejši v tretjem obdobju renesanse življenja, 2011)*, ki je dostopna na spletu. V pričujočem intervjuju, ki je potekal spontano, večinoma brez vnaprej pripravljenih vprašanj, smo poskušali ohraniti odgovore gospoda Dragoša v izvorni strnjeni obliki ter brez skladišnih in drugih jezikovnih olupšav, da bi tudi na ta način bralcem čim bolj približali izvirnost izražanja slovenskega stoletnika.

Blaž Podpečan je doktor arheologije. Preučuje srednjeveške in novoveške nagrobnike v slovenskem prostoru, pri čemer pojmuje nagrobnik kot odraz sočasne družbene miselnosti in osebnega čustvovanja. Ukvarja se tudi z zbiranjem ljudskega izročila ter zapisovanjem osebne zgodovine slovenskih stoletnikov; o tem pripravlja strokovno monografijo.

PODPEČAN: Rojeni ste bili v Beli krajini?

DRAGOŠ: Vas Griblje, deset kilometrov od Podzemlja ... Hiša je bila lesena, takrat je bila pokrita s slamo. To je pa delal moj praded, pred dvesto leti, se pravi, ko je bil fevdalizem. Veste, moj praded oziroma prednik še prej, on je bil Slavonec, in je bil zaposlen v graščini v Pobrežju¹. In so rekli, to je ustno poročilo, da je bil

priden delavec in da je dobil nekaj zemlje. Jaz sem potem iskal kakšne pismene zadeve o tem, pa nisem dobil, ampak logično sem pa sklepal, da [ko] je bil razpad fevdalizma in je on naredil hišo za svojega sina, veliko boljšo, kot so bile okoliške hiše, in okrog desetkrat toliko zemlje, kolikor so imele druge hiše. In to, da so bile tri kleti, hlev pa kašča zidani s kamna, ker kamna v bližnji okolici sploh ni. To se pravi, se da logično sklepati, da je on dobil od drugih, ampak zastonj mu ga nihče ni pripeljal, to se pravi, da je moral

biti pri koritu, da je nekemu dajal [denar], da mu je delal to.

PODPEČAN: Kje je bila graščina Pobrežje in kdo je bil njen lastnik v vaših mladih letih?

DRAGOŠ: Pobrežje pri Adlešičih. Ta grad je stal, jaz sem ga še šel notri pogledat, ampak ti od narodnoosvobodilne vojske so ga pa porušili. Zadnji grof je bil ... uh ... Rauh je bil zadnji gospodar. Jaz se ga še spomnim, videl sem ga kot šolski otrok, ko se je na dveh konjih pripeljal v Griblje. Njegov sin je bil pa potem lekarnar v Kamniku.

PODPEČAN: Se še spominjate začetka vaših šolskih dni?

DRAGOŠ: Spomnim se, kaj ne. V šolo sem šel s šestimi leti. Nisem si upal v šolo, ker je starejši brat že prej hotel, da bi me discipliniral. Je rekel: "Počak', boš že videl, ko boš šel v šolo; boš dobil s palico, učitelj te bo naučil s palico!" In sem se bal, ko je prvi dan bilo treba [iti] v šolo, nisem si upal. Mama me je sicer umila pa opravila, ampak jaz sem se skrila za svinjak. Mama me je pa opazila, prijela me je za roko in ko policaj zločinca me je peljala k učitelju. V šoli je bilo takrat drugače, takrat smo imeli v šolski učilnici - to je bila enorazredna šola, en učitelj in ena učilnica - pod stropom je bil križ, razpelo, pod križem je bila velika slika Franca Jožefa I. in potem tista tabla, pa računalo s kroglicami.

PODPEČAN: Se spominjate smrti cesarja Franca Jožefa, ki je umrl v vaših šolskih letih?

DRAGOŠ: O ja, takrat nismo imeli šole. Tistega dne² je učiteljica žalostno povedala, da je umrlo njegovo veličanstvo, presvetli cesar Franc Jožef I., ki je tudi otroke imel rad. In nam je to povedala jokaje in potem smo mi nekateri ihtali, takole (*pokaže s kretnjo*). No, in takrat nas je učiteljica spustila domov. Drugi dan, ko sem prišel v šolo, nam je pa povedala, da imamo

novega cesarja, ki je tudi dober pa mlad, pa bo končal vojsko, pa tudi otroke ima rad. In vojsko je res končal, ampak ne zato, ker bi bil pameten (*smeh*), ampak zato, ker je Avstrija propadla.

PODPEČAN: Se morda spominjate tudi začetka prve svetovne vojne?

DRAGOŠ: Prav dobro. Sem eno leto hodil prej v šolo, ko se je začela vojska. Ja, ko so moji trije bratje odhajali v vojsko, sem bil jaz ponosen, ko je šel moj brat za vojaka: to pa nekaj pomeni, branili bodo cesarja ... Starši pa so bili malo zaskrbljeni, kajne. No, in potem so pisali domov. Ampak nekaj pa je bilo čudno. Imeli smo, od kod neki, zemljevid, smo imeli tisto karto, in kadar smo dobili kakšno pismo, karto od bratov, ki so bili v vojski, nam je oče pokazal: "Tu, ta je bil v Rusiji zajet; Rusija je tu. Ta je bil v Bosni, je bil na fronti. Francl je bil tu, Janez je bil v italijanski vojski, pa tu ..." In sem vedel povedati, kje je Bosna, kje je Rusija, kje je Italija, in vedel sem povedati, kje je vzhod, zahod, in zato so me v šoli ocenili, da sem dober, ker sem znal to pokazati, pa so me potem imeli, češ da znam že tudi kaj drugega.

PODPEČAN: Med vojno je bilo verjetno čutiti pomanjkanje.

DRAGOŠ: Veliko pomanjkanje. Imeli smo čevlje z lesenimi podplati, hodili smo nabirat kopinovo³ listje za čaj. Pa proti koncu so jemali kmetom živino, pa to.

Šola je bila, ampak z velikimi žrtvami; veliko je bilo takih, ki so jih držali doma: za pasti krave, za merkati⁴ otroke; niso se umili, ni bilo časa za umiti [se], ni bilo vode za umiti ali kaj jaz vem, tako da je bilo težko. Vsi niso bili [v šoli] skoraj nikoli. Je bilo pa težko, en učitelj pa ena učilnica za vso šolo. Dopoldne je [učitelj] učil tretje pa četrte oddelke, smo rekli takrat, popoldne pa prvi pa drugi oddelek. In je istočasno učil dva

¹ Grad Pobrežje je bil zgrajen v 16. stoletju kot utrdba proti turškim vpadam. Med drugo svetovno vojno je bil požgan in je danes večinoma v razvalinah.

² Cesar Franc Jožef I. je umrl sredi prve svetovne vojne, 21. novembra 1916. Nasledil ga je cesar Karel I. (IV.), ki je vladal do novembra 1918.

³ Narečni izraz za robido (lat. *Rubus fruticosus*)

⁴ Paziti, iz nem. merken (= čuvati, paziti)

predmeta. In jaz se samo čudim, kako smo se ob takem vseeno naučili brati pa tiste osnove.

PODPEČAN: *Vojakov v Beli krajini niste videli?*

DRAGOŠ: Nismo jih videli, razen ko so prihajali ruski pa italijanski ujetniki, ki so bili razporejeni po raznem delu. Tam je bil, so rekli pri nas, »državni gozd«. Bil je precej velik kompleks, ampak ni bil državni, lastnik je bil en Žid iz Zagreba. In tam so delali tisto ozkotirno železnico, da so do Črnomlja, do glavnega kolodvora, vozili les. In tam so bili zaposleni ujetniki.

Konec vojske je pa bil, to je bila pa neka [prelomnica]; prehodni čas je bil težak. Nekateri so mislili, da bo, ker sta se Slovenija in Hrvaška priključili Srbiji, da bo morda prestolnica Zagreb, ker je v sredini, in nas je učiteljica že učila Lepa naša domovina⁵, ki naj bi bila državna himna; no, ampak potem se je pokazalo, da ni ratalo. V šoli sem imel najprej nemščino, potem srbohrvaščino, potem pa cirilico. Ampak cirilice se jaz nisem več učil, pač pa se je moja mlajša sestra, ona pa je že imela cirilico; tu pa tam sem se potem še jaz naučil kakšen vložek v cirilici, in tam sem se naučil. Sem pa bil zelo radoveden, za hrvaščino in cirilico, tako da sem to že skoraj napol obvladal; že prej ko sem to rabil. Pozneje, ko sem bil doli v Srbiji v službi, mi je to prišlo prav. Ampak prej se pa [tega] nisem zavedal, učil sem se iz radovednosti, ker so bili v knjigah, v berilu, taki vložki, ki so mi bili zanimivi. Na primer takile: "Sastala se buha s muhom / pa nemaju posla druga / al se jedna drugi ruga / tiho buha muhu pita / a i muha ponosita / a tako ti živa Boga / što ti tako bulji oka?"⁶ In to me je pa navedlo, da sem bral in se naučil hrvaščino in cirilico.

⁵ *Lijepa naša domovino je znana hrvaška domoljubna pesem, nastala v 19. stoletju. Danes je himna Republike Hrvatske.*

⁶ *Satirična hrvaška pesem o srečanje muhe in bolhe je znana v več različicah. Pod naslovom Prvi rendez – vous jo je objavil tudi Marko Marelich, rojen na Korčuli, hrvaški izseljenec v ZDA. Gl. <http://www.korcula.net/pages/markomarelic.htm>*

PODPEČAN: *Se iz mladih let spominjate belokranjskih ljudskih običajev - zelenega Jurija, plesanja kola, kresovanja?*

DRAGOŠ: O, to pa vem. Tudi sam sem vodil zelenega Jurija. Ja, gotovo ste kaj brali o tem: "Dajte mu jajc, da ga ne bi zajc / dajte mu kruha, da ga ne bi muha / dajte mu groš, da vam dojde drugo leto još", pa tako. Enega fanta so [oblekli] v zelene veje, v brezove veje, pa ga zgoraj zvezali skupaj, navzdol so pa visele take [veje], da je bil ves v zelenju, do tal. Drugi so pa peli, pa ga vodili od hiše do hiše, nazadnje: "Dajte mu groš, da vam dojde k letu još!" Kolo ravno tam, ko sem jaz [doma], niso plesali; tam so [plesali] bolj polke, valcerje⁷. Tudi kresovanje je bilo. To so pa vodile ženske, punce so vodile to. To pa ne bi mogel več povedati - nekaj vem, da so pele: "Dajte dajte, darovajte ... " Več pa ne vem.

PODPEČAN: *Ste morda poznali etnologa Nika Županiča⁸, ki je bil tudi doma iz Gribelj?*

DRAGOŠ: Ja, poznal sem ga dobro, ojej. Bil sem na njegovem pogrebu. On je bil v Ljubljani, nazadnje je pa živel v Podzemlju, si je kupil eno hišico, in tam je večinoma bival, pa v Ljubljani tudi, kajne.

PODPEČAN: *V Gribljah ste končali osnovno šolo.*

DRAGOŠ: Osnovno šolo sem končal, kake druge šole ni bilo mogoče, ker ni bilo srednje šole, razen v Novem mestu. Ni bilo drugega prevoznega sredstva kot vlak. In vlak je pa vozil iz naše postaje ob štirih zjutraj. Torej sploh ni bilo govora, da bi nekdo šel [naprej v šolo]. Ta Županič, on je, ampak je bil že prej bogat, da je imel nekoga v Ljubljani, da mu je plačal. Drugače pa je vse gospodarstvo slonelo na obrtništvu. Jaz sem mislil, da bom šel naprej, da bom obrtnik.

⁷ *Valček (iz nem. Walzer)*

⁸ *Niko Županič (1876-1961), rojen v Gribljah, je bil etnolog, zgodovinar in politik. Leta 1922-23 je bil minister v takratni Pašičevi vladi. Bil je prvi direktor Etnografskega muzeja v Ljubljani in redni profesor etnologije na Univerzi v Ljubljani.*

Ko so bili moji trije bratje v vojski, so imeli tisto, takrat smo rekli "kmašno", nedeljsko obleko, zloženo v eni skrinji. Jaz nisem to niti vedel nič. Ampak proti koncu vojske je mama šla, da bo prezračila te obleke. Pa so bile te obleke zelo lepe, pa drugačne, pa zaščitene, pa tako; lepo je bilo. Pa je mama povedala, da to pa zato, ker so oni nekaj izučeni, pa so zaslužili, pa [so] si sami kupili obleko, niso bili odvisni od očeta, da jim kupi. In takrat sem pri sebi prisegel: ko bom velik, bom tudi jaz nekaj izučen, pa si bom sam kupil obleko. In to mi je ratalo, ni mi pa ratalo, da bi se nekaj izučil, ker oče tudi ni bil zainteresiran. Imel sem pa naslednjega brata, torej od mene malo starejšega, ki je bil pa bolan, dolgo, in bi moral biti on naslednik na kmetiji. Je pa bil bolj bolehen, in je bil oče v dvomu, da bo mogel sprejeti ali ne, in je mene vzgajal za kmeta, da me ni dal učiti; pa bi se šel rad. Enkrat sem ušel v Ljubljano iskat pekovskega mojstra, da bom ratal pek, ker sem slišal, da v mestu ljudje hodijo lepo oblečeni, pa jedo bel kruh, pa se lepo nosijo, pa dolgo spijo pa vse; imel sem tako sliko. Ampak je bilo pa vse drugače. Ko sem prišel v Ljubljano, pa me je tam [na uradu] vprašal - je bila posredovalnica [dela] v Ljubljani, tam, ko je zdaj pošta pri železniški postaji, je bila ena lesena baraka - me je vprašal, če znam voziti kolo. Se mi je zdelo čudno, zakaj me to vpraša, ampak potem se pa spomnim, da so rekli, da pekovski vajenci zjutraj vozijo kruh. Takrat so bile privatne pekarnice, pa vsak je imel svojo stranko, pek; vajenec pa je raznosil zjutraj okoli kruh. In ko mi je dal naslov enega mojstra, me je vprašal, če znam voziti kolo. Sem rekel, da znam, ker me je bilo sram povedati, da ne znam. Mi je dal listek, pa še pokazal mi je, stopil z mano, pa pokazal - najbrž je bila Kolodvorska ulica ali pa Miklošičeva; ne vem, se ne spomnim - je pa za mano pridiral eden na kolesu, pa koš na hrbtu, v košu pa kruh, štruce. Ja, sem se prestrašil! Potem je pa zavil na dvorišče, tak ozek prostor ... "O," sem rekel, "tega pa jaz ne bi zmogel." In so me toliko oplahili, da si nisem niti upal iskati tega

mojstra, žalostno sem šel domov, cel dan brez hrane. Ko sem prišel domov, so bili pa menda veseli, da sem sploh prišel domov, pa mi niso nič rekli, nobeden me ni nič vprašal, kje sem bil. No, in tako sem potem, sem videl, da z mano ne bo nič, da mi sojenice ob rojstvu niso napovedovale obrtništvu, ampak drugo delo. Moje prisege sem se pa držal: hočem si sam kupiti obleko, sam zaslužiti, pa si sam kupiti obleko. Potem sem se pa udinjal, koder je bilo: šel sem pomagat zidarjem mešati malto, prekladati opeko, pa drugo leto sem bil star 17 let, sem pomagal tesarjem, pa [bil sem] gozdni delavec, pa vse sorte, da sem si sam kupil obleko. In tu imam eno sliko, ko sem si kupil prvo obleko (*pokaže sliko*). Pa sem bil vesel, ko sem si sam kupil obleko. In pri tem sem vztrajal. Nisem hotel biti odvisen od nikogar, to je bil nek moj princip - ne vem zakaj, ali je bil prirojen -, da nisem hotel biti odvisen od nikogar. Včasih sem se malo skregal, pa šel na hitro kaj delat, hotel sem pa skrbeti sam zase.

No, posebno pa sem čutil, da se lepo oblečem, ko so me sprejeli v tamburaški zbor, da se učim igrati. In ko sem igral, sem čutil, da imam potrebo, da me drugi vidijo, ko igram. Sem se pa mogel še bolj zrihtati, sem si kupil lepo obleko pa kravato pa to. No in to je bilo vse tako, da je bilo treba v vojsko. Vojsko sem pa služil 18 mesecev pri topništvu, in tam sem - kaj jaz vem, kako, da so me imeli [na očeh] - pri topništvu je bilo treba merilca, in so ocenili, da sem hitreje sešteval tiste elemente, ali pa odšteval, kot drugi, in sem postal merilec na topu. In kot merilca so me poslali v šolo za vodjo topovskega *odelenja*⁹. In sem naredil to, to šolo, potem sem pa, naslednje leto, jaz učil druge rekrute topovske *obuke*¹⁰. No in tam sem pa imel pogoj za vsak naslednji poziv v vojno, bodisi orožne vaje ali vojska, da mi pripada višji čin, podnadrednik. In v tem sem vztrajal.

Ampak potem, ko sem odslužil vojsko, ni bilo pa nikjer dela, je pa nastala tista kriza, 29., 30. leta

⁹ *Odeljenje = oddelek (hrv.)*

¹⁰ *Obuka = usposabljanje (hrv.)*

[= 1929, 1930], to je bila pa huda gospodarska kriza. Iskal sem službo, nikjer nisem dobil službe, nikjer ni bilo: ne pri železnici, ne pri žandarjih, ne na mitnici. Podaljševali so tramvajske proge proti Šentvidu¹¹, sem mislil: bo morda tam - pa ni bilo nič. Potem [sem pa] končno [dobil službo] na *granični trupi*¹², vojaška organizacija kot posebna *trupa* samo za obmejno stražo, ampak kot pomoč carinikom. Prej je bila samo vojaškega značaja, potem so pa rekli, da se morajo kaj več učiti, da bodo možni tudi za pomoč *carinskemu putu*. In v Skopju je bila komanda, in so nas sprejeli, in nam rekli, kaj vse se moramo naučiti; kdor se ne bo naučil, ne bo mogel biti v službi. In ko sem prišel v Srbijo v planine, bil je še mraz, spomladi, sneg je bil pa še junija meseca, sem si kupil *Zakon o granični trupi*, pa dali so nam tam še neke skripte, in jaz sem se učil; pa ne zato, da bi to tako spoznaval ali pa bil več kot drugi, ampak ker sem se bal, da me bodo odpustili. Tega sem se pa grozno bal, ker si ne bi upal priti domov, ker so mi [doma] branili, da grem tja, in so naredili cel alarm, zakaj nosim glavo [na prodaj], ker se je slišalo, da je bilo nevarno na bolgarski in na albanski meji. Ampak sem šel kljub temu, samo bal sem se, da me ne bi odpustili. Zato sem se učil. Časa ni bilo, ker sem moral delati, ampak sem prebral, pa sem dal zvezek ali skripto pod plašč, pa sem prežvekoval tisto, ko sem šel v službo, pa včasih pogledal, takole (*pokaže s kretnjo*) ... In ko je bilo pa preverjanje znanja, so pa ugotovili, da sem znal bolj kot drugi, ki so bili [v isti službi že] prej. In zdelo se mi je, dobil sem vtis, da sem komandanta skoraj presenetil, ker sem govoril v čisti srbščini, pravilno in razločno, ker so vedeli, da ne znam: v kratkem času pa tako govorim srbohrvaščino, medtem ko so domačini vsi govorili bolj po svojem dialektu - malo vranjanci,

¹¹ Izgradnja tramvajske proge iz Ljubljane proti Šentvidu se je pričela v 30. letih 20. stoletja. Prvi tramvaj je slovesno pripeljal v Šentvid leta 1932.

¹² Granična trupa Kraljevine Jugoslavije je bila ustanovljena leta 1929 in je imela za nalogo poleg varovanja meje tudi pomoč pri carinskih poslih.

malo šumadinci, malo topličani; vsi po svoje, jaz pa knjižno. Ampak potem so me pa kmalu vzeli na boljšo karavlo, pa čez en čas v štab komande. Ko pa sem prišel spet nazaj - dva, tri mesece sem bil na meji, pa so me poslali v šolo - potem sem postal pa komandir karavle. Najlepše je pa bilo, ko sem bil [v službi] že dolgo časa - smo bili ko neki samotarji, sami moški; to je bilo tako pusto življenje - ampak jaz sem se pa nekod navadil smučanja. In ker ni bilo drugega smučarja kot jaz, sem pa še druge vadil v smučanju. In tako sem ena tri leta vodil smučarske tečaje, in sem užival, to je bil užitek. Samo potem, ko je bila pa vojska¹³, je bilo pa joj. Sem bil pa ujet. Na meji smo že vse pripravili, prebarvali smo karavle na zeleno, nabrusili bajonete in vse, ampak Nemci tam preko planin sploh niso prekoračili, ampak po ravninskem delu daleč levo in desno, da so zajeli velik kompleks zemljišča. Vse kar je bilo v tem krogu, je bilo njihov lahek plen. In tako sem postal ujetnik, bil štiri leta vojni ujetnik, polovico tega sem bil na javnih delih, potem je pa primanjkovalo materiala, strokovnih ljudi, je bilo pa potrebno [iti] h kmetom, ko so kmete tudi pobrali v vojsko. In sem prišel pa h kmetu, sem pa tu imel srečo, da je ta kmet - sta mu že v vojski padla zet in sin, drugi sin je bil pa v vojni, je bil v Angliji v ujetništvu, po tej invaziji¹⁴ so ga ujeli Angleži - ta kmet je pa imel, vsa njegova družina, nekako sočutje do mene, in so me obravnavali skoraj kot svojega. In ko je bil pa konec vojske, sem se pripravljal, da grem domov - eni so kar odšli, da so bili prej doma - mene je pa tisti gospodar kmet [zadržal], mi je dal lepo obleko od svojega sina, ki je padel, pa še neke druge obleke, nekaj sem pa tam pobral. Pa sem pripeljal eno kolo, pa pisalni stroj, ena dva [pisalna stroja], pa sem prodal. Pa prišparal sem pri cigaretah, cigarete smo dobili pri Rdečem križu, kadil pa nisem, in sem tudi imel zalogo cigaret. In to me je rešilo, ko

¹³ Mišljena je druga svetovna vojna (1941-45).

¹⁴ Mišljena je invazija zaveznikov v Normandiji junija 1944.

dolgo ni bilo prevoznega sredstva, proga je bila razdrta, samo tovornjak, kateri so ga ujeli. Enkrat sem ujel enega, pa sem dal šoferju cigarete, pa me je vzel v kabino, da me je peljal naprej. No in tako sem prišel do Dunaja, na Dunaju pa ni bilo nobenega voznega reda, nismo vedeli, kako in kaj, predstavnik vojske, jugoslovske, nove, me je nekako vrnil Rusom v vlak, da sem prišel do Budimpešte, pa na Subotico, pa domov. Potem se je začelo šele težko za mene. Ker, veste, ob vsaki spremembi nekega sistema, [nekdanje] vojaške ali pa žandermarijske [osebe] niso zaželele. Ampak slučajno mi je manjkalo še nekaj dni do 10 let, da bi imel službe, pa so me eni poznanzi vzeli v milico zaščite. Samo tam pa tudi nisem imel pravega ugleda. Ampak toliko, rinil sem, da sem prirnil do penzije. No, še zadnja leta, zadnjih pet let, sem pa bil na sekretariatu, sem pa po večini imel notranjo službo, kakšen zapiski- nikar pa takole.

PODPEČAN: Ste tudi tekmovali v smučanju?

DRAGOŠ: Iz Srbije sem šel na tekme, smo šli v Mojstrano, dvakrat. Enkrat je bilo dobro, enkrat je bilo bolj slabo, nisem imel dobrih smučk. Drugič, ko sem šel, sem si pa kupil še ene smučke. In je bilo pa tako, da jaz nisem bil vodja patrole, bil je en oficir, jaz sem bil njegov namestnik, in potem še dva druga spremljevalca. Ampak tisti oficir se je bal - je bil bolj slab smučar - da ne bi uspel, se je pa naredil, da je bolan, potem pa sem jaz moral voditi patrolo. In je eden, je bil iz Zgornjega Logatca, tudi oficir, je vodil patrolo - pa je bil dober, boljši - ampak ko so bili taki ovinki, je malo prečkal, so ga pa prijaviili, da je prečkal, pa je bil diskvalificiran. In potem je pa Politika pisala, v časopisu Politika: "Prvi vodja patrole je bil drug Dragoš Nikola". Ne zaradi tega, da bi bil boljši, on je bil boljši, ampak je bil diskvalificiran. In to so me potem doma čakale čestitke. Pri smučanju sem pa res užival. Tam sem bil samostojen, nihče mi ni ukazoval, v eni gozdni hiši smo imeli stanovanje, gozdarski hiši; sam sem bil,

sam sem izbral teren, kjer smučam. Tisto je bil pa res užitek.

PODPEČAN: Ste bili kdaj na karavli v resnični nevarnosti?

DRAGOŠ: Veste kaj, na bolgarski meji so nehali napadati karavlo. So pa notri vdiral po-samezniki. Veste, ko je bila Srbija vsa zasedena od Turkov, takrat so se zmenile Bolgarija, Srbija in Albanija, da bodo skupaj izgnali Turke iz tega področja.¹⁵ Ampak kaj jaz vem - vsaj take sem imel podatke, iz književne [zgodovine] in tako - da niso imeli nekega dobrega dogovora, katera država bo koliko prispevala in kaj bo dobila za to. No in na severovzhodu, ob reki Timuk, tam se je znašel neki hajduk, rekli so mu hajduk Veljko¹⁶, ta je bil znamenit, in on je udaril s svojimi Srbi preko Timuka na beograjsko zemljišče in tam je pregnal Turke. In seveda, tisti, ki so ostali tam, potem so se še drugi preselili tja, ko so zasedli Srbi, ampak to pa ni bilo prav Bolgarom, da jim Srbi zasedajo to najbolj rodno zemljišče. Da bi se nekako zadovoljili, so [jim] na južnem delu Sofije dali večji del zemljišča, takšnega bolj pustega, da so Srbe izgnali iz Bolgarije, iz tistega trikotnika. Ampak tam so pa vdiral tisti bolgarski komiti¹⁷ v ta srbski narod, ki je bil priključen Jugoslaviji, pa so vznemirjali te ljudi. In to so večkrat vrgli bombe, in to je bila ta naša težava. Karavle niso napadali, so bili pa individualni *sukobi*¹⁸, sami

¹⁵ Članice balkanske lige - Bolgarija, Črna gora, Grčija in Srbija so se sporazumele, da bodo skupaj krenile v vojno proti Osmanskemu imperiju (Turčiji). Prva balkanska vojna se je odvijala v letih 1912 in 1913, v njej pa so članice balkanske lige osvojile velik del nekdanj turškega ozemlja in si ga razdelile. Posledica prve balkanske vojne je bila ustanovitev Albanije (1912). Zaradi sporov o delitvi Makedonije pa je leta 1913 prišlo do druge balkanske vojne.

¹⁶ Veljko Petrović, znan pod imenom Hajduk Veljko, je bil eden od vojaških komandantov srbskih enot v prvi srbski vstaji proti Turkom (1804-13).

¹⁷ Pripadniki bolgarske paravojaške nacionalistične organizacije, ki so vdiral na ozemlje SHS (Jugoslavije). O tej problematiki so denimo razpravljali na blejskem sestanku male antante leta 1926.

¹⁸ Sukob = konflikt (hrv.)

za sebe, pa vznemirjali so narod. Enkrat so vrgli bombo, ko je bil ravno ples, v eno kavarno.

PODPEČAN: Kje ste bili v času atentata na kralja Aleksandra¹⁹?

DRAGOŠ: Na granici, bolgarski. O, ko se je zvedelo, smo mogli zjutraj [iti] prisegati že ob zori, in nismo šli [vsi] na štab, ker nas niso upali pustiti, mejo odprto, ampak napol - napol, polovica pa polovica. Pa smo šli, tam je prišel komandant z zastavo, pa smo pred njim in pred zastavo morali napraviti zakletev Petrčku.²⁰

PODPEČAN: Kako se spominjate nemške okupacije Srbije?

DRAGOŠ: Nemci so šli z leve in desne, pa so zajeli ta velik krog, na sredi; sem bil že jezen in žalosten, ko so pred mano zbežali. Poslali so mi 40 rezervistov za pomoč. Nisem bil več komandir straže, ampak komandir mrtve straže. Imel sem pa okrog 50 vojakov, z rezervisti [vred], brez komande, brez oborožitve, razen puške so imeli, nič drugega. Ampak potem, ko je za našim hrbtom že pokalo, smo videli, da ni več rešitve, so se kar razbežali. Sem rekel: "Bejž' mo!" in smo zbežali. Jaz sem ostal zadnji, sem še prekinil telefonsko linijo, drugi so zbežali, pa sem videl dol s hriba, so šli: ko bi jih nalašč, eden za drugim, avion pa je prišel pa jih pošical²¹, celo vrsto. Ja, to je bilo žalostno

PODPEČAN: Kje so vas potem zajeli Nemci?

DRAGOŠ: Na področju Pirota. To je bil potem lahek plen, kajne. Jaz sem iskal eno civilno obleko, pa je nisem dobil. Komaj sem enemu obljubil, da bom dobro plačal, če mi da civilno obleko, pa mi je prinesel [obleko] od svojega sina.

¹⁹ Atentat na kralja Jugoslavije, Aleksandra I. Karađorđevića, je bil izveden 9. oktobra 1934 v Marseillu.

²⁰ Kralj Peter II. Karađorđević. Zaradi mladoletnosti ob smrti očeta Aleksandra I. je vladal pod regentstvom do marca 1941. Aprila 1941 se je umaknil v tujino. Povojna jugoslovanska vlada mu je po sklepu AVNOJ-a odvzela vladarske pravice in prepovedala vrnitev v domovino.

²¹ Postrelil. Iz nem. schützen = streljati

Je bil pa manjši, pa je bilo vse prekratko; ni bilo nič. Potem sem se pa oblekel nazaj v uniformo, pa sem ob vzporedni cesti šel proti Pirotu, pa me je takoj opazila ena nemška patrolja, pa ...

PODPEČAN: Kje ste bili v ujetniškem taborišču?

DRAGOŠ: V Gornji Avstriji, od Linza gor, ob češki meji. To je bila delavska komanda. Jaz sem imel številko 72303. So bili tudi Hrvati, ampak so jih prej spustili domov, preostali so Srbi pa Slovenci. [Predčasno] so izpustili tudi Štajerce in Gorenjce, ker so bili pod Nemčijo.²² Ostali smo pa Slovenci, ki smo bili južno od Ljubljane.

PODPEČAN: Kakšne so bile razmere v taborišču?

DRAGOŠ: Tam je bilo slabo, enkrat so nas [napadle] uši, pa bolhe pa stenice; toliko, da so se tudi stražarji bali sploh priti, da bi nas zjutraj klicali. Potem pa so se enkrat spomnili, da so nas odpeljali, vse pobrali, nas pa [strpali] v eno veliko kopalnico, da so nas dezinificirali. Smo se slekli, pa so nas pošpricali, pa prekuhali obleko, potem smo se oblekli ... Tam, ko sem jaz delal, so delali ene mostove pa ceste, ampak potem, ko še ni bila polovica vojne, je primanjkovalo materiala, strokovnih ljudi, so pobrali še kmete v vojsko, so nas pa mogli dati na kmete, da smo delali.

Smo dobili cigarete od Rdečega križa. In so razdelili [vsem] enako, potem so pa kadilci začeli zahtevati, zakaj bi dobili [cigarete] nekadilci, da se mora razdeliti na kadilce. Potem sem pa prižgal, da so videli drugi, da kadim, pa sem kadil, dokler so me videli. In tako sem prišparal, ko sem šel domov, kar nekaj cigaret, in to mi je pomagalo, da sem podkupil šoferja. Kruha smo dobili tako kot eno okroglo pomarančo, eno kepo, koruznega, pa kakšna čorba je bila tudi. Enkrat so skuhalo tistile močnik, koruzni močnik,

²² Ozemlje Štajerske in Gorenjske sta po delitvi med nacistično Nemčijo in fašistično Italijo spadali pod nemško upravo, mesto Ljubljana z večino Dolenjske in Bela krajina pa pod italijansko.

pa na redko je bilo. In so skuhalo - to so kuhali na koncu lagerja - in ko je bilo kuhano, sta šla dva, da sta prinesla kotle, ampak tisti, ki je šel, je eden že takoj zajel, pa je izpil, kar vroče. Potem, ko je prinesel, je spet prvi nastavil [skodelo], da mu je dal, in to je potem pojedel. Nazadnje je šel vprašat, če je ostalo, da bi še dobil. In čez en čas je umrl, so rekli: ali se je preveč najedel tega ali prevroče ali kakorkoli.

Ampak veste, kaj je bilo: potem ko sem prišel k milici, '47. leta [= 1947], je bilo pa uradno treba prikazati, da je bilo veliko borcev pa veliko komunistov, pa je iz komiteja prišel en uslužbenec, da se jaz priključim organizaciji Zveze borcev. In seveda, če bi odklonil, bi me imeli za oportunisto, kajne. In sem sprejel, potem pa je prišel eden, ki prej ni bil zraven, pa so mu povedali: Dragoš je Zveza borcev. "Kôga²³, Zveza borcev?! Je lizal Švabom rit, ko sem se jaz boril!" In take stvari. Potem pa še en značilen stik, ki mi je pa skoz hodil napoti. Bil sem predpostavljen v Semiču za komandirja postaje in sem dobil [navodilo] od srezkega načelnika, da je treba strogo nadzorovati mesarje, prijaviti, če je klal več kot eno živino na teden, ker je bilo pomanjkanje živine. Mesar je prišel na dan, ko je klal, in je prijavil enkrat, sem zabeležil, drugi dan sem šel pa na teren, slučajno, da spoznavam ljudi na terenu; bil sem kratek čas, še nisem bil dolgo žandarm. Pa grem mimo mesarja, pa sem ravno videl enega vola. In zdaj sem mislil: kaj naj naredim? Bil je prijazen človek, pri njem bi lahko včasih še dobili meso, ampak sem rekel: to je pa strogo, dopis, in če ga po dopisu ne morem faliti²⁴, se izkaže, da sem delal prav. Pa sem ga prijavil. Čez dva dni morda, ali tri, je bilo pa slučajno potreba poslati en kontingent na cono B, na Primorsko, in so poslali mene. Pa sem se čudil, zakaj to, saj so me imeli za dobrega in so me pohvalili, zakaj me pošiljajo ... Potem mi je pa pisal eden, pravi: mesarjev stric je šef

²³ kôga = kaj (narečno). Zaradi plastičnosti jezika name-noma puščamo pogovorno obliko.

²⁴ faliti = zgrešiti. Iz nem. fallen

kriminalističnega oddelka. In je bilo treba mene odstraniti. Ampak s tem napisom sem potem izvedel: službo opravlja dobro, za odgovornega neprimeren. In to me je spremljalo potem ves čas.

PODPEČAN: Ste v povojni milici čutili tudi vpliv informbiroja?

DRAGOŠ: Jaz sem se zmeraj držal novega. Namreč, to je bila moja - kaj jaz vem, ali je bilo prirojeno ali kako - čim sem se odločil za neke stvari, sem jih tam [= iz preteklosti] odključal, in se začel [ukvarjati] z novo stvarjo. In ko sem prišel iz Nemčije in sem bil v milici, jaz sem čisto odključal [preteklost] in sem se s polno paro zagnal v novo službo, ne samo formalno.

Od tam [= iz Semiča] so me dali na Primorsko, iz Primorske pa - saj tam ni bilo dela, veste; kot ena pripravljenost, ker še ni bilo urejeno s cono B²⁵, in je bila bolj pripravljena, če bi kaj prišlo - sem bil pravzaprav brez dela. Včasih smo šli na cesto malo urejati promet, ampak to ni bilo nič takega. No, potem sem izvedel, da rabijo [kader] pa v Mariboru. To sem se pa že prej odločil: čim prej da se vrnem nazaj v Slovenijo, da bom dobil neko civilno službo. Sem rekel: pustil bom to službo, zgubil sem vsako voljo za terensko službo pri milici, grem delat na cesto ali pa za gozdnega delavca; karkoli. Ampak potem iz Maribora so pa rabili službo v zaporih. Tista pazniška služba meni ni bila všeč, sem si rekel: bom pa vsaj v mestu, bom pa tam iskal civilno službo. No, ko sem pa prišel tja, sem bil pa najstarejši, mi je pa upravnik nekako zaupal, da sem postal vodja delavnic - v zaporih so imeli raznorazne delavnice - pa sem ostal, sem odlašal, sem rekel: bom pozneje. Med tem časom sem se oženil, pa sem ostal naprej. Potem sem pa iz Maribora zaprosil za Novo mesto, je pa bila moja žena tudi Belokranjka, pa sem si rekel: grem pa tja. Njeni so imeli hišico, ki je bila pravzaprav njena, sem

²⁵ Del Svobodnega tržaškega ozemlja, med letoma 1947 in 1954 razdeljenega na cono A in B, ki je bil po londonskem sporazumu leta 1954 priključen Jugoslaviji.

rekel: če pa bom tam, bom pa vsaj imel bližje družino, pa bom tam, če ne bo stanovanja. In sem zaprosil iz Maribora za Novo mesto, za isto službo. Tam sem pa kmalu, ko sem prišel, sem videl, da je pisarna prosta, pa sem sedel za pisalni stroj, pa sem pisal prošnjo za stanovanje, na občino. Pa je prišel nadzornik pa zavpil: "Ti pišeš na pisalni stroj?!" - "A ne bi smel?" - "Kaj, tac'ga jaz iščem!" Je pa rabil, pravzaprav bi to službo lahko opravljal sam, ampak je bil nesposoben. Ampak je bil dober partizan, pa so mu dali službo nekakega nadzornika paznikov, ni pa mogel nič narediti. In tam sem postal kot neki pisar. Služba je bila lahka, ni pa bila cenjena kakor za partizane. Pozneje, ko so bili pa [zaporniki] iz Novega mesta preseljeni po izvršeni nacionalizaciji, so pa izpustili vse prizadete domov, so bili pa zapor skoraj prazni. Ravno ko je bilo treba nacionalizirati, so vse, tudi kmete in obrnike, vse so zaprli, da so lahko nacionalizirali, da so jim prikazali: to si kriv, pa nisi pristal za združništvo; so bili polni zapor. Ko pa je bila nacionalizacija gotova, so pa vse izpustili, so pa bili zapor skoraj prazni. Potem pa so jih nekaj premestili v Maribor, nekaj v Ljubljano, potem sem pa spet prišel na postajo milice. Ampak je pa [bilo] to, da mene od tistega Semiča ni več veselilo, nisem imel več veselja do terenske službe. Ko sem hotel [delati] po zakonu, mi ni ratalo, zato tudi nisem imel pravega uspeha. Potem sem bil nekaj časa na prometu, pa [imel] opazovalno službo; no, potem sem bil pa spet postajni pisar. To je bila pa sreča, ker sem v Srbiji naredil še dopisno gimnazijo. To sem pa imel priliko, da sem bil kos in nazadnje sem bil 7 let na sekretariatu za notranje [zadeve], pisarniško, ampak nepomembno.

PODPEČAN: Povedali ste, da je tudi vaš oče dočakal čez 90 let. Je torej visoka starost v vašem rodu?

DRAGOŠ: Ja veste, ni vse v rodu, ampak tudi način življenja. Jaz že od malega, ko sem začel delati: kjer je bilo, tam sem jedel; kar je bilo, to sem pojedel. Hodil sem pa veliko, se gibal. In

računam, da mi je tudi tisto v Srbiji precej pomagalo, tam prevoznega sredstva sploh ni bilo, kamorkoli peš, ali v breg ali navzdol, ravnice tam ni bilo, in jaz računam še zmeraj, da me je tisto utrdilo, moj organizem.

Ko sem bil v Srbiji, sem moral enkrat službeno oditi v Beograd. In ko sem čakal na vlak za Niš, sem imel čas, in sem se sprehajal po mestu, tam je bila ena knjigarna, in sem tam kupil knjigo *Kompas kroz život*²⁶. To so bili taki nasveti za življenje, kot neke zgodbe. Ena zgodba je bila o trgovcu, ki je izgubil vse svoje premoženje, in je bil čisto obupan; ni vedel, kaj bi storil, kajne, brez volje je taval po svetu, kaj bi ... Nazadnje se je, že čisto fertik, ulegel v neko travo ob poti. Tam blizu pa je stal zid in ta trgovec je videl, da se je na zid vzpenjal kuščar, martinček. Poskusil je plezati na zid, pa padel na tla. Spet je poskusil, pa spet padel ... In ko je poskušal devetič, mu je uspelo, da je splezal na vrh zidu, kjer se je nastavil sončnim žarkom. In ko je ta trgovec to videl, mu je postalo jasno, udaril se je po glavi, nehal je žalovati in je šel domov. Tudi jaz, ko sem bil po vojni v mnogih težavah - kako bo s službo, kajne, in druge težave - pa sem se vedno potem spomnil na tega "kuščarja" in si rekel, da ne smem obupati, bo že kako!

PODPEČAN: Napisali ste tudi spomine.

DRAGOŠ: Zdaj, ko sem že napisal, mi je hčerka rekla, da bi moral pisati bolj široko. Namreč, tukaj bi moral napisati še okoliščine, ki so vplivale na to, da sem tako živel, kot sem. To sem pa [zapisal] na kratko, v časovni stiski. Ampak zdaj nimam več pisalnega stroja, računalnika sploh [ne]; [na računalnik] nisem nikoli pisal. Ravno za stoletnico je prišla ta knjiga ven.

Eno ameriško podjetje, farmacevtsko podjetje, se je tukaj odprlo, in so iskali po Ljubljani,

²⁶ *Motivacijska knjiga nemškega avtorja Paula von Gizyckega (iz 1909) je v srbskem prevodu izšla pod naslovom Samo napred - Kompas za putovanje kroz život: uputstvo za stare i mlade, bogate i siromašne, učene i neuke.*

menda tudi po okolici, ljudi, kako živijo stoletniki; malo gor malo dol, kajne. Pa je moj vnuk tam v službi, pa je rekel: "Saj moj dedek je tudi toliko star!" Potem so pa prišli, pa so me slikali, pa sem moral igrati na kitaro in zapeti - imam kitaro, pa bisernico tudi - je potem rekel moj vnuk, da so našli kar precej starih ljudi teh let, večinoma ženske, moških malo, ampak skoraj niso bile za pogovor: ali klepeče kdovekaj po svoje, ali pa ne more nič govoriti. In so našli mene kot neko maskoto, potem so me pa povabili, so naredili dobrodelni koncert v filharmoniji, sem mogel iti tja, je prišel tudi ameriški veleposlanik, mi čestital. "Kako si?," pravi.

Ja, še to: mojo sliko so dali v koledar, tak stenski koledar, in so poslali po bolnicah. In sem šel enkrat k specialistu za oči, in so me pripeljali tam v eno ambulanto, in je rekla sestra: "Ja saj vas pa že imamo tu!" Pa so me videli na koledarju. Hčerka pa je prišla - kaj jaz vem, kje je bila, v Franciji - pa je na Dunaju menjala avion, pa je

videla tam [revijo] v enem kiosku, pisalo je nekaj o zdravilih, pa je kupila. Potem pa je obrnila list, na drugi strani je videla pa mene. Je rekla: "Tebe imajo pa tam za maskoto!"

PODPEČAN: Katero pesem pa ste zapeli in zaigrali, ko so vas obiskali?

DRAGOŠ (poje):

Učitelj je vprašal:

"Oj Urška, ti ti al' veš kaj povedat, kje Šiška leži?"

Al' veš kaj povedat, kje Šiška leži?"

Urška vstane in pravi modró:

"Na hrastovi veji se šiške dobó!

Al' na hrastovi veji se šiške dobó!"

IZ MEDGENERACIJSKIH PROGRAMOV

MEDGENERACIJSKO DRUŽABNIŠTVO OB UČENJU RAČUNALNIKA

Družabništvo ob učenju računalništva je namenjeno dijakom in študentom, ki želijo del prostega časa nameniti starim ljudem in z njimi podeliti svoje računalniško znanje. Inštitut Antona Trstenjaka izvaja ta prostovoljski program v sodelovanju z gimnazijami in srednjimi šolami že šesto leto.

Program se začne jeseni in poteka skozi vse šolsko leto. Tako dijaki kot starejši se pred začetkom skupnega družabništva udeležijo brezplačnega izobraževanja. Izobraževanje poteka dvakrat po 3 ure, in sicer ločeno za starejše in mlajše. Mladi se na kratkem tečaju učijo tehnik dobrega pogovora s starim človekom, spoznajo značilnosti tretjega življenjskega obdobja in se naučijo tehnik posredovanja računalniškega znanja starejšim. Upokojenci se učijo razumeti in življati v današnje mladostnike ter uspešnega komuniciranja z njimi. Na koncu pripravljalnega tečaja je skupno srečanje, kjer se preko socialnih igrin mladi in stari spoznajo in s primerno metodo povežejo v učne pare, v katerih skupaj delajo vse leto. Vsak dijak namreč uči uporabljati računalnik samo enega starejšega človeka. Učni pari se tekom leta družijo enkrat tedensko po eno uro. Program učenja ni predpisan, ampak je odvisen od želja starejšega človeka in znanj dijaka. Tako se večinoma učijo pognati in zaustaviti računalnik, pisati besedila, brskati po internetu, narediti elektronski predal in si elektronsko dopisovati, nekateri pa so se naučili celo urejati fotografije ipd.

Pari se večinoma dobivajo v prostorih gimnazij oz. srednjih šol ali v prostorih Inštituta

Antona Trstenjaka. Koordinator z Inštituta med letom pare spremlja in jim svetuje ob morebitnih težavah in vprašanjih po e-pošti ali telefonu, občasno pa vsak par tudi osebno obiše. Enkrat letno organizira supervizijsko srečanje, ločeno za mlade in za starejše. Ob koncu šolskega leta je slavnostno skupno srečanje za vse pare na eni izmed sodelujočih srednjih šol oz. gimnazij.

V šestih letih se je na ta način družilo in učilo že več kot 100 parov. V letošnjem šolskem letu je v programu sodelovalo 22 parov. Sodelovali so dijaki Gimnazije Bežigrad, s katero sodelujemo že šest let, na novo so se pa v program vključili še dijaki Srednje zdravstvene šole Ljubljana in Elektrotehniško – računalniške strokovne šole, ki so bili številčno tudi najmočnejše zastopani.

Letošnje zaključno srečanje je bilo na Elektrotehniško – računalniški strokovni šoli. Po uvodnem nagovoru dr. Jožeta Ramovša in ravnatelja Silvestra Tratarja je koordinatorica programa Maja Rant povedala, kako je program potekal v letošnjem šolskem letu, svoje izkušnje je dodal tudi koordinator programa na Elektrotehniško – računalniški strokovni šoli Silvan Pipan. Po tem je sledila podelitev prostovoljskih diplom upokojencem ter dijakom, ki so poleg prostovoljske diplome dobili še darilo USB ključ, ki je dar njihovih »učencev«. Poleg tega je šola poskrbela tudi za pester kulturni program in prigrizke. Tako dijaki kot upokojenci so izpolnili tudi anonimno anketo o tem, kako so doživeli to medgeneracijsko druženje ob učenju računalništva. Nekaj misli dijakov:

»Sodelovanje v programu je neka nova izkušnja, nov pogled v tej smeri. Všeč mi je, da sem naredil neko prostovoljno delo.«

»Všeč mi je bilo prostovoljstvo. Bilo mi je super, kako se je učenka učila. Doživel sem kot normalno socialno srečanje s starejšo gospo.«

»Bilo je super. Odločil sem se zaradi novih izkušenj. Všeč mi je bilo medsebojno učenje in sodelovanje učenke.«

Ter nekaj mnenj starejših:

»Želela sem osvežit in izpopolnit svoje zanje računalništva. Vse je bilo prijetno!«

»Sprejemala sem znanje od mladega, poleg tega sva si izmenjavala mnenja in se pogovarjala o marsičem.«

»Prijazno sodelovanje, resno potrpljenje mlade mentorice – za kar sem ji hvaležna, ostali bova v stiku!«

Namen programa Medgeneracijsko družabništvo ob učenju računalništva je medgeneracijsko sodelovanje ob dejavnosti, ki koristi obema generacijama. S tem dosegamo več pozitivnih učinkov, saj omogoča mlademu in staremu človeku ob učenju računalništva medgeneracijsko spoznavanje, lep odnos in krepitev solidarnosti. Dijak in upokojenec, ki se prej nista poznala, se spoznata in povežeta ob delu, ki je za oba koristno. Starejši se nauči tako potrebne veščine, kot je danes raba računalnika. Dijak pa se preizkusi v vlogi učitelja, ko starejšemu predaja svoje računalniško znanje. Ob tem pa drug od drugega spontano dobivata marsikatero življenjsko izkušnjo, spomin in doživetje. Mladi spoznajo staranje in starejšega človeka v pozitivni luči, starejši prav tako svojega mladega učitelja računalništva. Program prispeva tudi k vzpodbujanju koristnega in kakovostnega prostovoljstva.

Maja Rant

MEDGENERACIJSKE DEJAVNOSTI IN UPOŠTEVANJE STAROSTNIKOV - JAMSTVO PRIHODNOSTI

Od leta 2002 se kompleks Mladinski center Prekije-Pokrajinski center nevladnih organizacij

(MCP-PC NVO) nahaja na stalni lokaciji, in sicer na stičišču pomursko-podravske regije, na Spodnjem Kamenščaku, kjer imamo za svoje delovanje na razpolago obsežne zunanje in notranje površine. Naša organizacija bo v letu 2014 praznovala 20-letnico kontinuiranega ustvarjanja s posebnim poudarkom prav na medgeneracijskem sožitju. Izvajamo številne programsko-projektne aktivnosti in smo ena vodilnih nevladnih organizacij v regiji. Locirani smo v najbolj osiromašeni slovenski regiji, zato je tudi naše angažiranje specifično. V okviru programa Sožitje izvajamo številne delavnice, predavanja, okrogle mize, srečanja in debate, ki prispevajo k razvoju posameznika. Gre za vsebine, povezane z vzgojo za družino in medgeneracijsko solidarnostjo, kot je izboljšanje komunikacije, reševanje konfliktov, priprava na starševstvo. Izvajamo poudarjene in vsakodnevne aktivnosti, dejavnosti za osebno rast, učno in drugo potrebno pomoč tako šolajoči se mladini kot starejšim. Izvajamo tudi aktivnosti za ustvarjalno skupno preživljanje prostega časa ter medgeneracijsko druženje, za zdravo odraščanje in življenje za zdravo staranje itd. Prav tako nudimo tudi informiranje in svetovanje za mlade, odrasle in starejše generacije. Pri izvajanju aktivnosti nam pomagajo prostovoljci iz vseh generacij. Ker delujemo na demografsko ogroženem območju, opažamo, da so vse te vsebine še posebej zaželeno in koristne. Pri svojem delu sodelujemo z različnimi institucijami, šolami, društvi in lokalnimi skupnostmi. Na razpolago uporabnikom nudimo brezplačno uporabo računalnikov z dostopom do svetovnega spleta in ostalo sodobno informacijsko-komunikacijsko tehniko, literaturo, časopisje ter namizne igre. Izvajamo dnevne in tedenske družabnorekreativne aktivnosti ter omogočamo kulturno angažiranje. Našim obiskovalcem so na razpolago prostori in pripomočki za različna praznovanja. Občasno organiziramo varstvo za otroke in druženje teh otrok s starejšimi. Naši obiskovalci zelo radi prisluhnejo predstavivam dobrih praks doma in iz

tujine na področju medgeneracijskega druženja in kvalitetnega staranja. Dogaňanja vsebinsko organiziranih aktivnosti prakticiramo tudi v naravi, saj lahko uporabniki koristijo pešpot do mesta Ljutomer, obsežne površine, kjer se izvajajo športne aktivnosti, na razpolago so jim številne možnosti taborjenja in stika z rastlinami, živalmi. V bližnji prihodnosti bomo uredili namestitvene bivalne prostore, ki bodo namenjeni kolesarjem, pohodnikom ter turistom, željnim preprostega bivanja na podeželju ter vključevanja v naše prej našete dejavnosti. Veliko pozornost posvečamo razvoju socialnega podjetništva in s tem zaposlovanja težje zaposljivih oseb in mladih. Tudi to aktivnost bomo v okviru svoje dejavnosti v

kratkem pričeli realizirati, saj nam lokacija in dosedanje izkušnje to dopuščajo. Posvetili pa se bomo razvoju podeželja, kulturi, socialni oskrbi, izdelavi domačih kmetijskih izdelkov. Prizadevamo si tudi za pospešitev kulturnega udejstvovanja ljudi z manj priložnostmi, kjer imajo prav starostniki posebno mesto, ter s tem za občutno zmanjševanje kulturnih ločnic med prebivalstvom.

Želimo si, da vse generacije živijo v sožitju, si medsebojno pomagajo, se učijo druga od druge in na tak način razvijajo sebe, svoja znanja ter tako osebno rastejo, kar še posebej prihaja do izraza v sedanjem kriznem času.

Nina Stegmüller, uni.dipl. psih.

POSŁANSTVO REVİJE Z NAVODILI AVTORJEM

Poslanstvo revije *Kakovostna starost* je zbiranje sodobnega znanja o starosti, staranju in medgeneracijskem sožitju ter posredovanje teh znanj vsem, ki jih v slovenskem prostoru potrebujejo.

Revija je vsebinsko znanstvena in strokovna, jezikovno pa si posebej prizadeva, da so prispevki napisani v lepi in vsem razumljivi slovenščini. Pri tem so nam vzor jezik, znanstveno in strokovno delo Antona Trstenjaka, enega največjih slovenskih duhov v dvajsetem stoletju.

Revija je usmerjena v **celostno gerontologijo**, ki upošteva pri znanstvenem in praktičnem delu za kakovostno staranje in solidarno sožitje naslednja štiri izhodišča.

1. Celostna antropološka podoba človeka v njegovi telesni, duševni, duhovni, sožitno-socialni, razvojni in eksistencialni razsežnosti ob nedeljivi sistemski celoti vseh teh razsežnosti.
2. Celovit človekov razvoj skozi vsa življenjska obdobja od spočetja do smrti, isto dostojanstvo in smiselnost človekove mladosti, srednjih let in starosti ter povezanost vseh treh generacij v solidarnem družbenem sožitju.
3. Interdisciplinarno dopolnjevanje vseh znanstvenih ved in kulturnih panog, katerih znanja in tehnologije prispevajo h kakovostnemu staranju in solidarnemu sožitju; v reviji prevladujejo gerontološki in medgeneracijski prispevki iz psihosocialnega, zdravstvenega, vzgojno-izobraževalnega ter okoljsko-prostorskega področja.
4. Intersektorsko sodelovanje vseh družbenih in političnih resorjev, ki so pomembni za kakovostno staranje in solidarno sožitje; posebna pozornost je posvečena medsebojnemu dopolnjevanju družine, krajevne skupnosti, civilne družbe in države.

Posamezni prispevki naj obravnavajo svoje področje tako, da so usklajeni z navedeno jezikovno in antropološko usmeritvijo celostne gerontologije.

Revija izhaja štirikrat letno. Vodena je v domačih in mednarodnih znanstvenih bazah.

Prvi del revije je namenjen izvornim in preglednim člankom; ti so recenzirani. Praviloma vsebujejo s presledki od 10.000 do 30.000 znakov. Prispevki v drugem delu revije povzemajo informacije o novih tujih in domačih spoznanjih in izkušnjah na področju starosti, staranja in medgeneracijskega sožitja. Njihova dolžina se razteza od kratke zabeleške z nekaj sto besedami do obširnejših prispevkov o gerontoloških dogodkih ter spoznanjih in izkušnjah iz literature in prakse. Prispevki so objavljeni v slovenščini.

Uporabljene vire in literaturo se v člankih praviloma navaja sproti v tekstu v oklepaju na sledeči način: (priimek prvega avtorja, letnica izida: stran) ali pa v opombah pod črto. Uporabljena literatura se navaja na koncu članka po abecedi priimkov prvega avtorja. Primeri za navajanje posameznih zvrsti uporabljene literature:

- knjiga: Trstenjak Anton (1989). *Skozi prizmo besede*. Ljubljana: Slovenska matica;
- članek iz revije: Trstenjak Anton (1998). Štirje letni časi življenja. V: *Kakovostna starost*, letnik 1, št. 1, str. 4–7 (če je več avtorjev, se navajajo vsi, loči jih vejica);
- samostojni prispevek iz zbornika ali avtorsko poglavje v knjigi drugega avtorja: Trstenjak Anton, Ramovš Jože (1997). Sciences as a global problem. V: Pejovnik Stane in Komac Miloš (ured.). *From the global to the roots: learning – the treasure within*. Forum Bled '96, 13 – 15 October, 1996. Ljubljana: Ministry of Science and Technology of the Republic of Slovenia, str. 134–139;
- če je avtor organizacija: World Health Organization (2007). *Global Age-friendly Cities: A Guide*.
- spletno besedilo: Trstenjak Anton. *Skozi prizmo besede*. V: <http://www.inst-antonatrstenjaka.si> (datum sprejema besedila na spletu).

Izvorni in pregledni znanstveni in strokovni članki imajo naslednjo obliko: ime avtorja oziroma avtorjev, naslov članka, povzetek (do 250 besed) v slovenščini in v angleščini, ključne besede (2–5) v slovenščini in v angleščini, avtorjevi biografski podatki (do 100 besed v tretji osebi), kontaktni naslov avtorja ali avtorjev (poslovni in elektronski). Besedilo naj bo smiselno razčlenjeno v uvodni del, osrednji prikaz spoznanj, sklepne misli ter navedbo uporabljene literature. Napisano naj bo v urejevalniku besedila Word s standardno pisavo brez dodatnih slogovnih določil, velikost črk 12 pt z razmakom med vrsticami 1,5. Rokopis se pošlje v elektronski in pisni obliki na naslov revije Inštitut Antona Trstenjaka, Resljeva cesta 11, p.p. 4443, 1001 Ljubljana ali kot priponko v e-pismu na: info@inst-antonatrstenjaka.si. Objave izvornih in preglednih znanstvenih in strokovnih člankov v reviji praviloma niso honorirane.

Kakovostna starost

LET. 16, ŠT. 3, 2013

Good quality of old age

VOL. 16, NUM. 3, 2013

ZNANSTVENI IN STROKOVNI ČLANKI

SCIENTIFIC AND EXPERT ARTICLES

Franc Imperl

Javni domovi na razpotju 3 Public retirements homes at the crossroads

Maja Rant

Prostovoljsko druženje s stari človekom 19 Voluntary companionship with an elderly

Švab Blaž

Spremljanje medijev in kulture 26 Following media and culture

Bogomir Povše

Medgeneracijska informativno-družabna središča
slovenske vojske 33 Intergenerational informative social centers of
Slovenian army

IZ GERONTOLOŠKE LITERATURE

40

REVIEW OF GERONTOLOGICAL LITERATURE

GERONTOLOŠKO IZRAZJE

69

GLOSSARY OF GERONTOLOGY TERMS

SIMPOZIJI, POSVETI

73

SYMPOSIUMS, WORKSHOPS

INTERVJU

76

INTERVIEW

IZ MEDGENERACIJSKIH PROGRAMOV

86

REFLECTIONS FROM THE INTERGENERATIONAL PROGRAMMES

INŠTITUT
ANTONA TRSTENJAKA

RESLJEVA 11, p.p. 4443,
1000 Ljubljana, Slovenija
Tel.: + 386 1 433 93 01

<http://www.inst-antontrstenjaka.si>